
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

21. évfolyam 7. szám

2012. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Mezey László Miklós:** „Az egyesület mozgásban van”. Interjú Fehér Miklóssal, az MKE főtitkárával 3
- Vidra Szabó Ferenc:** Könyvtári minősítés a szakértő szemével 11
- A Nemzeti Erőforrások Minisztériuma pályázati felhívása a Minősített Könyvtár cím elnyerésére 15

Műhelykérdések

- Bényei Miklós:** „Tökéletes szerkezet [...] nincs”. Helyismereti bibliográfiák tematikai tagolása 17
- Antal Zsuzsanna:** A szociális hálózat és a könyvtári rendszerek 23
- Szluka Zoltán–Szluka Péter:** DOI regisztrálása tudományos folyóiratok tartalmához 32
- Sarkadi Zsolt–Szabados Pál:** Az ideális szótár 37

Napló

- Koncz Károly:** Bibliotékákról, könyvekről satöbbi 44

Könyv

- Poprády Géza:** Megkésett könyvismertető 58
- Nagyvárad Enikő:** Budapesti középiskolai tanárok olvasási és könyvvásárlási szokásai 62

From the contents

László Miklós Mezey: Interview with the Secretary General of the Association of Hungarian Librarians, Miklós Fehér (3);

Miklós Béneyei: Subject grouping and the structure of local knowledge bibliographies (17);

Zsuzsanna Antal: Social networking and library systems (23)

Cikkeink szerzői

Antal Zsuzsanna, az érdi Lukin László Alapfokú Művészetoktatási Intézmény könyvtárpedagógusa; *Béneyei Miklós*, a Debreceni Egyetem tanára; *Koncz Károly*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Nagyvárad Enikő*, a szombathelyi Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ oktatója; *Poprády Géza*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. főigazgatója; *Sarkadi Zsolt* író, oktató (Győr); *Szabados Pál* programozó matematikus (Vác); *Szluka Péter* és *Szluka Zoltán*, a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárának munkatársai; *Vidra Szabó Ferenc*, a Könyvtári Intézet ny. munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyánné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

Mezey László Miklós

„Az egyesület mozgásban van”

Interjú Fehér Miklóssal, az MKE főtitkárával

– *Kedves Miklós, beszélgetésünket talán kezdjük a közelebbi múlt fölidezésével. Nekem úgy tűnik föl, hogy az elmúlt évek igen fontosak, szinte fordulat jelentőségűek voltak az MKE életében. Az egyesület 2010-ben ünnepelte fennállásának 75. évfordulóját. Ebből az alkalomból igen színvonalas konferenciát rendeztetek, amelynek egyik előadója magad voltál, és amely előadásod olvasható is a 3K 2011. évi januári számában*. Ehhez az évfordulóhoz kapcsolódóan Bényei Miklós szerkesztésében megjelent egy nagyszabású kötet**, amely méltó módon dokumentálta az MKE háromnegyed évszázados történetét, és mai életéről is képet adott. 2011-ben – sokak szerint korfordító jelentőségű – vándorgyűlés zajlott le Pécsen, amely talán hosszú időre érvényes perspektívát rajzolt föl nemcsak az MKE, de az egész hazai könyvtárszakma elé. Végül, de nem utolsó sorban tavaly új vezetőséget is választott az egyesület, és Téged választottak a főtitkári tisztre. Te is úgy látod, hogy az elmúlt másfél-két esztendő valamiképp korfordító az MKE történetében?*

– Lehetséges. Látod, ezen én még nem gondolkodtam. De talán nem is lehetséges ezt az ívet látnia annak, aki belülről szemléli az eseményeket. Úgyhogy, ha én ezt nem látom, talán nem baj. Más érzékekkel azonban én is „veszem” a jelzéseket. Azt érzem, hogy új jelenségek vannak. Új jelenség talán az, hogy kérdéseket teszünk fel, és kiderül, a kérdésekre a válaszokat magunknak kell megadni. Nincs külső ideológia, nincs biztos, olyan álláspont, ami mögé el lehetne bújni. Sokkal inkább a tények vannak. Persze a tények érdekes életet élnek, lehet róluk megfigyelkedni, lehet negligálni őket, sőt be lehet őket állítani éppen ellenkező értelműre is. Ebben zseniálisak vagyunk. De nemcsak mi. Eszembe jut Johann Sebastian Bach, a zeneszerző, akit ma mindenki ismer a világon, és akinek műveiről – elhunytát követően – mégis évtizedekig teljességgel elfelejtkezett az utókor, elfelejtkezett Európa. Szerencsére aztán bekövetkezett a reneszánsza is.

Visszatérve a válaszádra: A cselekvés, a tett, valójában egy választás. Mindig, minden *választásban* jelenik meg. Ha elolvasol egy könyvet, akkor nem is csak ol-

* Fehér Miklós: Időcserepek. Szubjektív válogatás az MKE hetvenöt éves történetéből. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 1. sz. 6–11. p.

** A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története, 1935–2009. Szerk. Bényei Miklós. Bp., MKE, 2011. 758 p.

vastál, hanem valójában választottál. Mert nem azt a másik akárhány lehetséges könyvet olvastad el, hanem éppen azt az egyet. Előbb-utóbb ki fog derülni, hogy sokkal kevésbé az a fontos, hogy mit olvastál, hanem az a fontos, hogy mit választottál és mit nem.

Mert az élet olyan, mint a sakk. Az első lépéseket követően továbbra is még szinte végtelen variációd marad, mégis az első lépésed már determinál. Ez annyira igaz, hogy egy kiváló sakkozó (ő lehet az életben az Isten?) az első néhány lépésedet követően már megmondja, hányadik lépésben, hogyan és miképpen kapod a mattot. Pedig a lehetséges variációk száma valójában semmit sem csökkent.

Nagyon fontos tehát, hogy mit választasz. A választás mögött szerencsés, ha bölcsesség húzódik meg. Ha sakkot játszol, jó, ha tudsz kicsit sakkozni, de már az is jó, ha van példaképed, s annak útmutatásait megfogadva lépegetsz. Nem szégyen a példakép. A kisgyermek gyakran mondja az anyjának vagy apjának, hogy ha nagy leszek, te leszel a feleségem, illetve férjem. Mert ezzel fejezi ki, számára a szülő példakép. És ez jó. Aztán felnövünk, és elveszítjük példaképeinket. Miért? (Mert már „tudunk” sakkozni?) A közösség bölcsessége mindig több az egyénétől.

A nagy és örök kérdés itt is, most is, az MKE életében is az: a közösség képes-e arra, van-e lehetősége arra, hogy a felszínen, a napi operatív munkában is megjelenítse bölcsességét.

És ez a kérdés, ahogy említettem, nem a mai nap kérdése. Éppen úgy az volt a tegnapi napon is és az lesz a holnapi napon is. És a válasznak is minden nap újra és újra meg kell születnie. Azt gondolom, az MKE egy olyan közösség és szervezet, amely erre a kihívásra egész története óta mindig igennel tudott felelni. Erejét, életképességét mindig is az adta, hogy a közösség bölcsességét a felszínre tudta segíteni, vezetőiben és tetteiben is meg tudta jeleníteni. Olyan embereket küldött pozíciókba, akik adott helyen és időben olyan döntéseket, választásokat tudtak meghozni, amelyek az MKE életét tovább lendítették. Kétségkívül vannak MKE-s korszakok, fénylőbbek és még fénylőbbek. Billédi Ferencné, Ibolya, Horváth Tibor, akikre sok szeretettel emlékszem, és a példaképeim: Vajda Erik, Papp István. Utódok vagyunk, erről nem szabad elfelejtkeznünk soha. Ha tehát a mai „Bakos-korra” azt mondjuk, hogy korfordító jelentőségű, ez semmiképpen nem jelenti, hogy a korábbi korok is ne lettek volna azok. De azt jelenti, hogy a mai vezetés, az MKE mai tettei is képesek a „választásban rejlő” kihívásra érdemi, jövőt építő tettekkel felelni. A feltett kérdés – ugye jól érzem? – azt sugallja, hogy talán érezhető, hogy cselekvéseinkből, az MKE tevékenységéből átsüt ez a felelősség, a fórumteremtés felelőssége. E szerint járunk el, amikor az alábbi legfontosabbakat tesszük:

- alkotó könyvtáros sorozat folytatása,
- megújított Az év fiatal könyvtárosa program,
- ösztöndíjak, kitüntetések, elismerések határon innen és túl,
- MKE akadémia,
- szakterületi tevékenységek, összefogás, nemzetközi kapcsolatok,
- könyvfesztivál,
- vándorgyűlés,
- országos könyvtári konferencia,
- stratégia,
- operatív munka jogszabályok készítése során,
- munkabizottsági tevékenységek.

– *Azt is tapasztalhattuk, hogy az MKE nyitottnak mutatkozik, egyenesen készséges a más, hasonló egyesületekkel való együttműködésre, gondolok itt elsősorban arra a stratégiai szövetségre, amelyet 2011 nyarán kötöttetek az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel. Mondanál valamit a szövetségkötés indokairól, az együttműködés gyakorlati formáiról és jövőjéről?*

– Magyarország ezeréves állam, Magyarország ezer arcú állam. Változatos. Irodalmi lapokból több száz féle van. Egytől egyig fontosak, legalábbis vannak, akik számára fontosak. Amilyen az ország, olyanok vagyunk mi is, és ez így jó. Az IKSZ létrejött – tény – a már évtizedek óta működő MKE működésére, szerepére befolyással bír. Mint ahogy befolyással bennünket az Egyházi Könyvtárak Egyesülete, a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége, a Könyvtárostánárok Egyesülete és az egyéb könyvtáros szervezetek is. Valamennyi szervezet rendezett profillal, márkáns megjelenéssel, tudatos cselekvési politikával bír. Mint a hajók a tengeren, éppen úgy vagyunk. Ugyanazon térben hajózunk, ugyanazon a felületen, miközben mégis egészen más egy jacht, egy tanker és egy luxus utasszállító. A navigációban, az egyes konkrét célfeladatok megoldásában azonban logikus, hogy össze kell fogjunk. (A hajók is ezt teszik.) Mindenkinek profilja és szerepe szerint kell megkapnia a lehetőséget, hogy adott esetben élre, vagy háttérbe kerüljön. Azt érezzük, hogy közösen más minőségű képviselőre vagyunk képesek, miközben természetesen önmagunkban és önmagunkkal egységben vagyunk. A könyvtáros szakmai szervezetek saját szerepeik mentén erősek. Amennyire színes és gazdag a hazai könyvtárügy, amennyire sokszínűek a hazai könyvtárak, a gyűjtemények célközönségük, használatuk, hozzáférhetőségük, jellegük alapján, annyira indokolt a szakmai szerveződések színessége is. És ez nagyon jó dolog. Mert a kihívások minden oldalról jelentkeznek. Erősebbek és életképesebbek vagyunk, ha színesek vagyunk. Ha többnyelvűek, többszerepűek vagyunk. Ezért fel sem merül bennünk a szervezeti egységesülés gondolata, miközben egyre több szálon kapcsolódó együttműködésben fejtjük ki tevékenységünk mind nagyobb hányadát. Az IKSZ-szel – legutóbb 2012. április 17-én – közös elnökségi ülés keretében egyeztetettük a legfontosabb elképzeléseinket. Köztük például az ez év őszére tervezett Országos Könyvtárügyi Konferencia kezdeményezésének gondolatát. A partneri együttműködésben fontos, hogy lássuk, vetélytársak vagyunk, de nem ellenfelek. Az üzleti világtól ez különböztet meg bennünket. Míg ott egy autókereskedés a másikkal „farkasa”, a másiktól ugyanis az életlehetőséget veszi el adott esetben, addig a könyvtárügyben az egyik könyvtár a másikkal olvasót teremt. A mi rendszerünk tagjai bár vetélytársak – legyen is csak minőségre való törekvés mindenhol és lehessen minden olvasónak kedvenc könyvtára! –, de nem elszívják, hanem megművelik azt a talajt, ahol a könyvtári világ eredményei megteremnek. És ez érvényes a könyvtári szervezetekre is.

– *Ugyancsak a közelmúlt fejleménye, hogy két új szekciója is alakult az MKE-nek, a Jogi, illetve a Tudományos és Szakkönyvtári Szekció. Ebből arra következtethetünk, hogy differenciálódik, árnyaltosabbá válik az egyesület szakmai munkája, meg arra, hogy jobban kifejeződnek a rész-szakmai specialitások, az egyedi szempontok.*

– Ez pontosan így van. Az egyesület mozgásban van. A tagok számára az egyesület csak akkor jelenik meg valóságként megélhetően, ha az egyesület ott van a

szobájában, a könyvtárában, a városában, a megyéjében, ha az egyesület ott van a szakmai profilokban, a korosztályi kihívásokban, ha megélheti azt az élményt, hogy az egyesület „én” vagyok. Biztos vagyok benne, hogy a szekciók alakulása, esetleg megszűnése nem lezárult folyamat. A hamarosan megrendezésre kerülő győri Vándorgyűlésen például éppen a fiatalok szerveznek egy fórumot álláskeresésük, könyvtári elhelyezkedésük témájáról. Lehet, hogy a fórumozók szervezeti formát öltve is együtt maradnak? Nem tudom. De ha így lenne is, ez csak öröm. Az MKE tényleg a tagjaiból, a tagok kreatív ötleteiből, cselekvéseiből él, és ezeket ösztönzi is.

– *Szintén 2011-ben megalakult az MKE Tanácsa – ismét egy új szervezeti egység! Mi a feladata ennek a szervezetnek az egyesületen belül, miért volt szükség az elnökség mellett Tanácsot is alakítani?*

– Az MKE Tanácsa nagyon régóta működő szervezeti egység. 2011 nem a megalakulás, hanem a működés szempontjából jelent fordulópontot a Tanács életében. A szakosztályaink (nevezzük így most ezzel az átfogóbb névvel a területi szervezeteket és a szakterületi szekciókat) azért jöttek létre (jelen pillanatban a számuk: 30), hogy az egyesület fő céljainak ugyan megfelelő, ugyanakkor attól mégis elkülönülő, saját, azaz földrajzi vagy szakterületi lokalitással bíró elképzeléseiknek megfelelő munkához szervezeti keretet teremtsenek.

Az MKE szakosztályi tagolódása a hosszú évek alatt egy picit el is távolította egymástól a különböző szervezeteket. A működés a részek tevékenységének összegéből állt, de ez az összeg már nem hozott létre új minőséget. Erre éreztünk rá. Emiatt és persze a jogszabályi környezet változása, illetve előírásai miatt is indult el 2011-ben az a reform, ami azt célozza meg, hogy a szakosztályi tevékenységek és az elnökség tevékenysége nagyobb egymásra figyelés mentén valósuljon meg. A Tanács az egymásra figyelés szervezeti fóruma. A Tanács a munkája keretben elsősorban a véleményalkotás, az iránymutatás, a közösségi bölcsesség közvetítője szerepét tölti be. Közvetít, azaz mindkét irányba sugároz. A szakosztályokat informálja, de róluk is informál. Az elnökséget informálja, de az elnökségről is informál. És felelősen jeleníti meg az egész és egységes MKE-t, ami reményeink szerint több és más, mint a szakosztályok tevékenységének matematikai összesenje. A Tanács helyének, szerepének, súlyának megerősödése szükséges ahhoz, hogy a helyi és az országos rendezvényeinket, az érdekképviselőket, a kiténtetéseket, a képzéseket egyre inkább minden tagunk a magáénak érezhesse, és a Tanács szükséges ahhoz is, hogy az MKE elnöksége pedig az MKE teljességéről – tartalmi munkát és gazdálkodási tevékenységet egyaránt értve ezen – mindig aktuális, erős és érvényes képet sugározhasson.

– *Az MKE-n belül a területi és szakmai szervezetek mellett működnek munkacsoportok is, hogy csak néhányat említsek, a stratégiaalkotó, a PR vagy a fejlesztési. Ez a megélt munkára, a munka intenzitásának növekedésére vall? Kérlek, mondj a munkacsoportokról, funkcióikról valamit! Különös tekintettel arra, hogy rövidesen új könyvtári stratégiát kell, kellene alkotni, hiszen a legutóbbi, a Portál Program 2013-ig érvényes.*

– A munkacsoportok létrehozása, működtetése egyszerre szolgálja a személyi ambíciókat és a szakmai érdekeket. Örömmel vesszük, ha tagjaink – valamely terü-

let szakértőjeként – egy munkacsoport keretében aktivitást fejtenek ki. Ez hozzásegíti őket a más helyről jövő információkhoz, kitágítja a világot, informálttá tesz. Segíti, hogy ráláthasson a munkacsoport tagja a téma aktuális kérdéseire, az azokra adott intézményi vagy szakterületi válaszokra. Egyre inkább érezzük, hogy a kérdéseket, a kérdések feldolgozását nem lehet – na, most van rá egy órámmal, most megoldom – módon kezelni. Profi előkészítő, feldolgozó, ugyanakkor dokumentálható munkavégzésre van szükség. Ehhez a munkacsoport (mint munkaforma) jó szervezeti keretet biztosít. Munkacsoportjaink persze nem egyforma intenzitással dolgoznak, de hát a lehetőségeik, illetve az általuk képviselt téma aktualitása sem azonos. Most talán kulcsszerepbe került az a három frissen alakult munkabizottság, amely a PR, a stratégia és a szervezetfejlesztés kérdéseivel foglalkozik. Nagyon határozott és tárgyi eredményekben megmutatkozó tevékenységeket várunk tőlük. És eredmények már most vannak. Ilyen például a hírlevél. A PR munkabizottság tagjai saját szervezetüket hírlevél formában informálják a szervezeti életünk eseményeiről. A szervezetfejlesztési munkabizottság pedig motorja az alapszabály módosításának. Szervezeti megújításunk kérdése, beleértve a tagdíjreformot is, az év végén esedékes küldöttközgyűlés elé fog kerülni, és ezt is ez a munkabizottság készíti elő. A stratégiai munkabizottságtól pedig természetesen stratégiai munkaanyagokat várunk (szervezeti és szakmai kérdések kapcsán), éppen annak érdekében, hogy az a szakmai tervezési ív, ami az elmúlt évtizedben már jellemezte a könyvtári világot, s ami az MKE életére is jellemző volt, semmiképpen se törjön meg.

– *De még továbbmehetünk az MKE szervezeti rétegezetségét feltérképezve. Úgy tudom, most már alapítvány is segíti a munkátokat. Kérlek, mutasd be az Iformatika a nemzetvédelmi képzésben Alapítványt (INKA), s hogy miképpen és milyen célból kapcsolódik az egyesülethez.*

– Az INKA egy jól működő, oktatási-képzési profilú szervezet volt a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem kezelésében. Az átalakuló egyetem az alapítvány további működésére, működtetésére már nem tudott lehetőséget biztosítani. Valójában az alapítványt működtető munkatársak kezdeményezésére indult el a gondolat, hogy az MKE átvenné-e az alapítvány alapítói jogát. Nem változna a tevékenység, a feladat, az alapítvány célja: továbbra is akkreditált képzéseket hirdetni, azaz oktatásszervezéssel, a tanfolyamok lebonyolításával foglalkozna. Ehhez a személyi és a tárgyi feltételek is biztosítottak, tehát terhet az MKE számára nem jelent, előnyökkel viszont járhat. Hiszen a képzés során használt, a képzési célokra beszerzett alapítványi eszközök az MKE képzési kapacitását erősítik, ezen célokra felhasználhatók. Egyelőre az alapítvány jogi bejegyzésénél tartunk. A működés, reméljük, eredményes és sikeres lesz. Ez megint egy olyan lépés volt az MKE részéről, ami reményeim szerint (a sakktáblás hasonlattal élve) pozíciófogást és hosszú távú eredményességet ígér.

– *Az utóbbi évek története természetesen nem csupán diadalmenet volt. Sok szó esett, sok kritikus észrevétel hangzott el a levelező listákon, blogokon és más fórumokon arról, hogy az MKE milyen szerepet tölt be a magyar könyvtáros társadalomban, hogy mennyire képes hallatni a hangját, milyen érdekérvényesítő képessége van. Meg aztán: a tagság létszáma stagnál és a korfájának koronája egyre terebélye-*

sedik, magyarán a tagság átlagéletkora növekszik. Történik például „fiatalítás” az MKE-ben?

– Természetesen ránk a társadalmi folyamatok éppen úgy érvényesek, mint bárki másra. Csökken Magyarország népessége. A fiatalok jelentős száma nem jut munkához, nem tud könyvtári munkavállaló sem lenni. Sokan mennek külföldre dolgozni. A különböző korosztályokban egyre nagyobb a szegény családokban született gyermekek száma. Élesedik és erősödik a jövőképre vonatkozó különbség az egygyermekes tehetős és a sokgyermekes, gyakran munkanélküliként élő családok fiataljai között. Ebben a helyzetben óriási a kihívás, és jelentős dolog lenne, ha e folyamatokkal ellentétben mi arról tudnánk beszámolni, hogy az MKE korfája nem terebélyesedő, hanem zsenge hajtásokkal teli képet mutató lenne. Ez nem megy. Az MKE szakmai szervezet. Tagjainak zöme könyvtáros vagy könyvtári dolgozó. Azt nem várhatjuk, hogy életkor vagy érdeklődés alapján válasszának bennünket. A munkavállalók szervezetbe tömörítése viszont célunk kell, hogy legyen. Azt gondolom, hogy van alapja annak a gondolatnak, ami a könyvtári dolgozókat nem a szakmai érdeklődése, területi lojalitása, hanem életkora alapján próbálja megfogni. Az életkor és a szokások (eszközhasználati, kommunikációs, nyelvi, együttműködési stb.) egyre markánsabban elkülönülnek egymástól. Ami jellemző a mai tinire, nem jellemző a 40 évesre és fordítva. Számomra egyébként minden korcsoport fontos. Azt gondolom, hogy nem a korcsoportba tartozók tényleges száma, az egyes korcsoporton belül a számosság mindenáron való növelése, hanem a korcsoportra jellemző szokások, gyakorlatok, értékek szervezeten belüli jelenléte, érvényesülése a kívánalom. És ebben az értelemben van nyitás a fiatalok felé. Beengedtük az MKE-be azokat a megjelenési formákat, amelyeket a fiatalokhoz köthetünk. Természetesen ez az út rögös, a fiatalok el is mondanak bennünket lomha, nehezen mozduló, gyakorlatokat bebetonozó szervezetnek, amiben igazság is van, de hát erre történeti reakcióként jelent meg belső kommunikációinkban a változásra törekvés, és ezért folyik a szervezetmegújító program. Azt azonban jó, ha közösen fogadjuk el, olyan MKE-t kell építenünk és működtetünk, ahol egyszerre és egy időben egymást kizáró szélsőségek nincsenek jelen. A valakinek jó megoldás nem lehet más számára elfogadhatatlan. Nekünk a mindenki számára használható, működtethető, elfogadható kell az MKE működésében és az érdekvédelem érdekében is pártolni. A változás ennek megfelelően – értelemszerűen – kiegyensúlyozott folyamat lehet.

– Jelentős változásokat élt és él át az ország ezekben az években. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a nagy átalakítások korát éljük, és ebből természetesen a könyvtárak sem maradnak ki. Elegendő itt az önkormányzati törvényre utalni, amely a megyei könyvtárakat érinti. De említhetjük a Nemzeti Kulturális Alap teljes átalakítását is; ennek egyik következménye, hogy megszűnt az önálló könyvtári kuratórium és egy, a könyvtárakat, levéltárakat, múzeumokat együttesen támogató Közgyművelési Kuratórium alakult. Hogyan lehet ilyen nagy átalakítások közepette érvényesíteni a könyvtárak, a könyvtárosok érdekeit?

– Úgy, ha nem bezárkózunk, hanem nyitunk a világra. Úgy, ha a könyvtárügyet nem könyvtárügyként, hanem társadalmi ügyként kezeljük és képviseljük. Úgy, ha nem katalógust akarunk építeni, ha nem digitalizálni akarunk, hanem ha hozzáférést kezdünk biztosítani a társadalom valamennyi tagja számára. Ha a szakmai

programjaink társadalmi folyamatokba ágyazottan valósulnak meg. Ha együttműködünk. Ha láttatni tudjuk, hogy a hozzánk irányított, ránk költött forrás más számára is hasznosul.

De hát már ezt tesszük! Ilyen szempontból az érvényes könyvtári stratégia példaértékű. Élére áll azoknak a társadalmi jelenségeknek, amelyek mögé a könyvtár észrevétlenül belopózhat. Azt gondolom az eredményességet, vagy annak hiányát ebben a vonatkozásban nem a cselekvési mód hibája, téves volta, hanem a cselekvő személy ügyessége, felkészültsége, alkata, habitusa határozza meg.

– *A nagy átalakítások bizony hátrányosan érintették a kulturális szférát, ide értve a források beszűkülését vagy a létszámleépítéseket is. Ilyen körülmények között milyen a könyvtáros társadalom hangulata? És a szűkülő feltételek mellett hogyan lehet a vállalt feladatoknak maradéktalanul eleget tenni? Hogyan lehet kevesebb pénzből, kisebb létszámmal, egzisztenciális gondokkal küszködő munkatársakkal emelkedő színvonalú könyvtári szolgáltatásokat nyújtani?*

– Ez egy nagyon nehéz és kemény kérdés. Semmiképpen sem szeretnék e tárgyban úgy nyilatkozni, hogy az érződhesen, nem fáj minden elvett forint, nem fáj minden leépített munkahely, elküldött munkatárs, könyvtárosnak fel nem vett fiatal élet. De fáj. És persze, hogy nem lehet kevés pénzből jót és sokat és gazdag színvonalat és tartós minőséget nyújtani. Persze, hogy nem. Ezzel együtt mégis azt mondom, nem erre a kérdésre, és nem erre a válaszra van szükség.

Az édesanya sem mérlegelhet. Ahogy szaporodik a család, megszületik az első, majd a második gyerek és a többi. Mondjuk, összesen hat gyerek. Vádolható-e a hatgyermekes anyuka azzal, hogy ő bizony az egyes gyermekére nem nyújt akkora figyelmet, mint az egygyermekes anyuka. Számonkérhető-e a hatgyermekes anyuka azért, hogyan lehet kevesebb pénzből, kevesebb idővel egyre több feladatot ellátni?

Azt gondolom, ez a logika teljes tévút. Miközben igaz az, hogy hat gyermek mellett egy gyermekre kevesebb idő esik (matematikailag), addig minden gyermeknek mégis meg kell kapnia a számára szükséges teljes ellátást. Az anya, ha jól csinálja, akkor képes is erre, mert ő szeretetet oszt, a szeretet pedig a résztvevők számával nemhogy szétosztódna, hanem megsokszorozza magát.

Azt gondolom, a kérdésfeltevésünkön nekünk is változtatni kell. A szűkülő feltételek nem lehetnek panaszaink alapjai (még ha magyarázzák is azokat). Az viszont nagy probléma, ha a forráshiány időszakában is látunk kidobott pénzt, látunk eljátszott lehetőségeket, átgondolatlan fejlesztést, érdekcsoport mentén támogatott haszontalan projekteket, rendezetlenséget, együttműködési hiányt. Ilyenkor kell vagy kellene szólnunk. Ehhez kell az egyesület.

– *Mint tudjuk, a könyvtári hálózat az ország legnagyobb, legkiterjedtebb kulturális intézményrendszere. Viszont a könyvtár szerepe, hagyományos funkciója, a társadalom életében elfoglalt pozíciója erősen változóban van – minderről rengeteget olvashattunk a szakmai és a nem szakmai orgánumban is. Mi lehet a könyvtár funkcióváltásainak sodrában az MKE vállalt szerepe? Hogyan tud segíteni az egyesület a könyvtárak szakmai helykeresésében?*

– Talán mindenki ismeri az úgynevezett IFLA-normákat. Az IFLA maga is egy könyvtáros szervezet. Mít tudott tenni? Kiadta az ajánlásait. Az MKE ugyan nem fogalmazott meg még ajánlásokat, a szakmai helykeresésben azonban a leg-

tágabb értelemben jelen van. Alapvetően azzal, hogy fórumot, lehetőséget biztosít szakmai kérdések megtárgyalására akár helyben, regionális vagy országos szinten. Képviselőinkkel jelen vagyunk bizottságokban, fórumokon, kuratóriumokban. Legfrissebb felkérésünk az UNESCO kulturális szakbizottságától érkezett, ahova tagot delegálhattunk. Azt gondolom, hogy a vándorgyűlés, a hagyományos nagyrendezvények (helyismereti, zenei, műszaki szekciós konferenciák), de a számos kisebb szakmai fórum is ezt a célt szolgálja.

– *Végül egy ismert, sőt közhelyes riporter fordulattal azt kérdezem meg: mi lenne a könyvtárakra, a könyvtárosokra és az egyesületre nézve az a bizonyos három mesebeli kívánságod?*

– Az tapasztaltam, hogy nemcsak szidással, nemcsak veréssel, gúnnal, hanem dicsérettel is lehet a dolgokon változtatni. Elsőnek azt kívánnám, hogy mindazok, akik az MKE-t változtatni szeretnék, próbálják meg ennek ezt a hatásos módját.

A második kívánságom a példaképeinkről szól. Vannak tiszteletre méltó kezdeményezések egy-egy kiemelkedő személy életének, életútjának elhunyt utáni gondozására, de ez talán még kevés. Ráadásul az MKE honlapján ezekről szinte semmit sem lehet látni, tudni. Örülnék, ha lenne erőnk egy könyvtáros arcképcsarnok, példaképtár létrehozására, ahová valóban a legjobbak bekerülhetnének. De legjobban annak örülnék, ha minden könyvtárosnak lenne könyvtáros példaképe is.

A harmadik kívánságom ötvözi a kettőt. Ha valóban tiszteled apádat, s szavaiddal valóban képes vagy dicsérni, dicsérve változtatni, akkor a beszéded tiszta lesz és érthető. Tiszta és érthető beszédet kívánok mindannyiunknak.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

(Az interjú 2012. május 16-án készült.)

Vidra Szabó Ferenc

Könyvtári minősítés a szakértő szemével

Előzmények

A könyvtári minősítés rendszerének kidolgozása szorosan kapcsolódik a *Könyvtári Minőségfejlesztés 21* elnevezésű programhoz, amelyet az Oktatási és Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztálya által felkért munkacsoport tagjai dolgoztak ki. A projekt célja az volt, hogy egységes rendszerbe foglalja a könyvtárak korábbi, széttagolt minőségfejlesztő tevékenységét, tudatosan építve a megszerzett minőségmenedzsment-ismeretek gyakorlati alkalmazására. A program elősegítette a rendelkezésre álló anyagi források hatékony felhasználását, a pályázati keretek racionális, egymásra épülő kihasználását, támogatta a könyvtárak minőségelvű értékelését, szakfelügyeletét, lehetővé tette, hogy a könyvtár – mint intézmény – elfoglalja méltó helyét a hazai minősítési rendszerben.

Szorosan kapcsolódva a *Könyvtári Minőségfejlesztés 21* programhoz dolgozta ki a könyvtári szakemberekből álló munkacsoport azt az önértékelési keretrendszert, amely alkalmas a könyvtárak értékelésére, az elért eredmények elismerésére.* A *Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer* (KKÉK) az Európai Unió által elfogadott *Közös Értékelési Keretrendszer*, a *Common Assessment Framework* (CAF) szempontrendszerére épül, amelynek legfontosabb célkitűzései: a szervezet erős és gyenge pontjainak feltárása, a legfontosabb fejlesztendő területek kijelölése és a továbbfejlődés irányainak meghatározása.**

A könyvtárak minősítését a 12/2010. (III. 11) OKM rendelet szabályozza. A rendelet a könyvtárak minősítésére pályázati eljárást, *Minősített Könyvtár* címet, valamint *Könyvtári Minőségi Díjat* vezet be, amelyekre a könyvtárak a *Könyvtári Minőségügyi Bizottság* által közzétett szakmai szempontok szerint elkészített önértékelés alapján és a pályázatban előírt dokumentumok benyújtásával pályázhatnak.

* A Könyvtári Minőségügyi Munkabizottság tagjai: Skaliczki Judit (elnök), Gyurics Zoltánné, Mender Tiborné, Ramháb Mária, Sohajdáné Bajnok Katalin, (Vidra) Szabó Ferenc, Zalainé Kovács Éva.

** A KKÉK az Emberi Erőforrások Minisztériuma honlapján elérhető. Bővebben: Vidra Szabó Ferenc: *Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer. A könyvtári önértékelés szakmai szempontjai*. Budapest, Könyvtári Intézet, 2010. 70 p. /A jó gyakorlat a könyvtári minőségirányítás bevezetéséhez/; Vidra Szabó Ferenc: *Könyvtári önértékelés, könyvtári minősítés*. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2010. 4. sz. 3–12. p.

Tartalmi kérdések

A KKÉK szempontrendszere kiválóan alkalmas a könyvtárak szervezeti önértékelésére, a helyzetkép megismerésére és a javítást célzó intézkedések meghozatalára. A kilencrészes felépítés meghatározza azokat a fő szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni az elemzés során. Az önértékelést alapvetően az *adottságok* és az elért *eredmények* alapján vizsgáljuk. Az *adottságok* meghatározzák, hogy mit tesz a könyvtár, és hogyan közelíti meg feladatait a kívánt eredmény elérése céljából; az *eredmények* számbavétele során pedig a partnerek, a munkatársak, a társadalom és a kulcsfontosságú teljesítmény terén elért megvalósulást mérjük.

Az *adottságok* értékelése során alapvetően a PDCA ciklus (Plan-Do-Check-Action) módszerére támaszkodunk. A sikeres pályázat alapfeltétele e módszer alkalmazása, vagyis el kell érni, hogy tevékenységünk során szinte automatikusan alkalmazzuk a tervezés–megvalósulás–ellenőrzés–beavatkozás folyamatának elvét. Minden alkritérium értékelésekor, a megfelelő pontszám megállapítása mellett fel kell tárnunk az erősségeket, a fejlesztendő területeket, valamint meg kell határozniuk intézkedési elemeket.

Az *eredmények* értékelésekor azt vesszük figyelembe, mennyiben sikerült a kitűzött célokat elérni, romló vagy javuló tendenciákat figyelhetünk-e meg, illetve hogy az elért eredmények folyamatosan szinten tarthatóak-e.

A pályázat fontos része a megfelelő dokumentumok összeállítása. A KKÉK-ben megtalálható a kötelező és az ajánlott dokumentumok listája. E dokumentumok elkészítése alapos előkészítő munkát, komoly felkészülést igényel. A benyújtott dokumentumok szakszerűsége, tartalmi mélysége fontos támpontul szolgál az adott könyvtárban folyó minőségfejlesztő tevékenység színvonalának megítéléséhez, ezért erre a területre is komoly gondot kell fordítani.

A felkészülés javasolt menete

Az eddigiekből talán kiviláglik, hogy a sikeres pályázat elérését hosszú felkészülés, tudatos minőségfejlesztő tevékenység előzi meg. Alapfeltétel a vezetőség elkötelezettsége, felkészültsége, a megfelelő erőforrások biztosítása. Az önértékelés elkezdését, a munkatársakra váró feladat összetettségét kellő módon kommunikálni kell az érintetteknek, hiszen csak így érhető el, hogy mindenki azonosulni tudjon ezzel a komplex tevékenységgel.

A felkészülés nem képzelhető el minőségfejlesztő munkacsoport felállítása és működtetése nélkül. A minőségfejlesztő munkacsoport tagjainak szintén kellően elkötelezetteknek és felkészülteknek kell lenniük, hiszen rájuk hárul a munka zöme. Alapvető szempont, hogy mindezen tevékenységekbe minél több munkatársat vonjunk be; a munkacsoport tagjai konzultáljanak a közvetlen munkatársaikkal, ezáltal a minőségfejlesztés kiterjedhet az intézmény egészére, és valamennyi dolgozó sajátjának érezheti az ügyet.

A pályázat benyújtását megelőzően érdemes próbaképpen elvégezni az önértékelést, valamint számba venni a kapcsolódó dokumentumokat. A próbaképpen elvégzett önértékelés során feltárulnak az előforduló hiányosságok, meghatározhatjuk a feladatokat, elkészíthetjük, módosíthatjuk a dokumentumainkat. Ugyanakkor

a munkacsoport tagjai kellő rutint szerezhetnek az önértékelés lebonyolításában, esetleg kiderülhet, hogy módosítani kell a csoport összetételén, az alkalmazott módszereken. Fontos szempont a nyílt kommunikáció alkalmazása, vagyis annak elérése, hogy őszintén tudjunk beszélni a problémákról, hogy megtanuljunk érvelni, konszenzusra jutni. E folyamat során erősödhet a bizalmi viszony a munkatársak között, illetve a vezetőség és a beosztottak között. Amennyiben ezen a téren hiányosságokat észlelünk, érdemes tréningekkel elősegíteni a zavartalan együttműködést.

Amennyiben van rá lehetőség, érdemes külső szakértőt megbízni. A külső személy nemcsak a szakértelmével tud segíteni, hanem kívülállóként könnyebben észreveszi azokat a javítandó pontokat, amelyeken a mindennapok rutinja miatt átsiklunk. Ráadásul a külső szereplő nincs benne a szervezet érdekrendszerében, ezért érdekmentesen tud javaslatokat, megoldási módokat kínálni.

Ha a pályázat benyújtásakor már kellő felkészültséggel rendelkezünk, nem okozhat gondot a sikeres pályázat elkészítése. Az alkritériumok értékelését a munkacsoport tagjai önállóan, a többi tagtól függetlenül végezzék el, munkájuk során ezúttal is támaszkodjanak a közvetlen kollégák véleményére, de ne akarjanak mindenképp megfelelni a vezetőség kimondott vagy kimondatlan elvárásainak.

Gyakran felmerül a kérdés, hogy a munkacsoportban a vezetőség részt vegyen-e. A kérdésre nem lehet egyértelmű választ adni, hiszen ennek eldöntése nagymértékben függ a szervezeti kultúra, a munkahelyi légkör jellemzőitől. Javaslatként általánosságban megfogalmazhatjuk, hogy célszerű a vezetőség nélkül elvégezni az önértékelést, esetleg párhuzamosan a vezető vagy a vezetőség tagjai is elvégezhetik ugyanezt a tevékenységet.

Az egyéni önértékelést követi a közös konszenzuskeresés. A munkacsoport tagjai egyenként fedjék fel és indokolják meg az általuk adott pontszámot – függetlenül attól, hogy a többiek hogyan értékelték. Semmiképpen ne törekedjünk arra, hogy végső döntésként a pontok számtani középértékét adjuk meg, hanem egymás meggyőzésével, a megfelelő elvek felsorakoztatásával jussunk konszenzusra. Nagymértékben rontja a munkatársak motiváltságát, ha a vezető megvétózza az így kialakult döntést! Az elvárt vezetői magatartás azt kívánja meg, hogy fogadjuk el a munkatársak véleményét, még abban az esetben is, ha vezetőként más a véleményünk.

A pályázat benyújtásakor ki kell töltenünk a KKÉK-ben szereplő Excel-táblázatot, hiszen az alkritériumok más-más súllyal szerepelnek a felsorolásban. Amennyiben a végső pontszámunk meghaladja az előírt 750-es értéket, és amennyiben valamennyi kötelező dokumentumunk kellő minőségben a rendelkezésünkre áll, csak abban az esetben nyújtsuk be a pályázatunkat.

Tapasztalatok

Bár az előző évben csak három könyvtár pályázott a *Minősített Könyvtár* címre, mégis az értékelés során jelentős tapasztalatokat szereztünk. Ezek közül most csak a legfontosabbakra térek ki.

1. Gyakori tévhit, hogy amennyiben a könyvtár akár önállóan, akár egy nagyobb szervezeti egység részeként már megszerzett valamilyen minősítést,

megspórolhatja a pályázatra történő alapos, célirányos felkészülést. Ugyancsak tévhit, hogy amennyiben a nagyobb szervezeti egység részeként szerepelünk bizonyos dokumentumokban – például a minőségirányítási kézikönyvben vagy a stratégiai tervben – nincs szükség arra, hogy ezeket a dokumentumokat külön a könyvtárra vonatkoztatva is elkészítsük. Fel kell hívnom a figyelmet, hogy minden kötelező dokumentumot célirányosan, az adott könyvtárra vonatkoztatva kell elkészíteni és benyújtani!

2. A PDCA elv gyakorlati érvényesülését semmiképp nem lehet megspórolni. Nem elég megtervezni, esetleg lebonyolítani egy tevékenységet, az előforduló hiányosságokat fel kell tárni, be kell avatkozni a folyamatba, és a következő tervezés során figyelembe kell venni a mérési eredményeket. Nem elég elvégezni például egy használói elégedettség-vizsgálatot, a kapott válaszokat fel kell dolgozni, értékelni kell, a negatív tendenciák okait fel kell tárni, a megfelelő változtatásokat be kell vezetni, és bizonyos idő eltelte után újabb mérést szükséges elvégezni.
3. Mint korábban jeleztem, a kötelező és ajánlott dokumentumok színvonala mintegy tükröt tart a szakértők elé. Amennyiben kiderül, hogy egy bizonyos dokumentumot például az igazgató az utolsó éjjel egyedül készítette el, vagy hogy egy korábban elkészült dokumentumot a pályázat kedvéért csupán átkereszteltek, és egészen mást tartalmaz, mint amit a címe sugall – nos, ezek az esetek nem jelentenek túlzott előnyt a szakértők szemében.
4. Nehezen mérhető, mégis fontos szempont lehet az adott könyvtár szervezeti kultúrájáról szerzett személyes benyomás. Kellően tájékozottak-e a munkatársak, tudják-e mit, miért és hogyan tesznek, hogyan fordulnak az olvasóhoz és egymáshoz... Mindezek a kérdések nehezen megválaszolhatóak ugyan, de a helyszíni vizsgálat során a gyakorlott szakértők szemét nem kerülik el az esetleges hiányosságok, gyengeségek.

* * *

A fenti sorokkal nem szerettem volna elvenni senki kedvét az önértékelés elvégzésétől, illetve a pályázat benyújtásától, csupán a figyelmet kívántam felhívni arra, milyen nagy feladatot vállal magára, aki végigmegy ezen a folyamaton. A befektetett energia azonban mindenképpen megtérül, hiszen tudatosabban végezhetjük a munkánkat, mint korábban; világossá válik számunkra, hol vannak az erősségeink és miben kell fejlődünk; pozitív irányba alakulhat a munkahelyi klíma; motiváltabban leszünk a jó munkavégzésre, hiszen átélhetjük, hogy van beleszólásunk a munka menetébe – vagyis jobban érezhetjük magunkat a munkahelyünkön. És ha mindezek után a pályázat elbírálói is eredményesnek tekintik erőfeszítéseinket, az elért címet büszkén kommunikálhatjuk a partnereink számára.

A Nemzeti Erőforrások Minisztériuma pályázati felhívása a Minősített Könyvtár cím elnyerésére

A pályázat célja:

A Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj adományozásáról szóló **12/2010. (III. 11.) OKM** rendelet alapján a kultúráért felelős miniszter pályázatot hirdet a minőségfejlesztés és a minőségirányítás módszereinek alkalmazásában kiemelkedő teljesítményt nyújtó könyvtárak és könyvtári tevékenységet folytató szervezetek elismerésére.

A pályázók köre:

- Könyvtárak,
- könyvtári tevékenységet folytató szervezetek.

Pályázati feltételek:

- A Könyvtári Minőségügyi Bizottság által közzétett **Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer (KKÉK)** szerint elkészített önértékelés. Az önértékelésnek egyértelmű választ kell adnia arra is, hogy a könyvtár a minőségi szemléletet a tevékenységein, feladatain keresztül miképpen érvényesíti, és miképpen működik a minőségirányítási rendszer.
- A **KKÉK**-ben előírt és a mellékletben felsorolt kötelező dokumentumok megléte.
- A **KKÉK**-ben előírt pontszám legalább 75 százalékának (750 pont) teljesítése.

A **KKÉK** a Nemzeti Erőforrások Minisztériuma honlapján elérhető.

A pályázati díj 200 000,- Ft pályázó intézményenként

A pályázati díjat az **Országos Széchényi Könyvtár 10032000-01427659-00000000** számú (MÁK) számlájára kell befizetni

A pályázat benyújtása:

A pályázati dokumentációnak tartalmaznia kell:

- a 3 példányban benyújtott önértékelést (1 eredeti példány papír alapon, 1 másolati példány papír alapon és 1 példány elektronikus, pdf. formátumban CD- vagy DVD-lemezen,
- a kitöltött pályázati adatlapot,
- a mellékletben felsorolt kötelező, illetve ajánlott dokumentumokat elektronikus formában, pdf. formátumban CD- vagy DVD-lemezen,
- a pályázati díj átutalását igazoló banki kivonatot.

A pályázat szöveges indoklása nem haladhatja meg a 3 oldalt, amely a pályázati adatlap részét képezi.

A PÁLYÁZATOK POSTÁRA ADÁSÁNAK HATÁRIDEJE: 2012. AUGUSZTUS 31.

A pályázatokat

*a Nemzeti Erőforrások Minisztériuma Közgyűjteményi Főosztályának
Könyvtári Osztályára (1055 Budapest, Szalay u. 10–14.) kell postai úton eljuttatni.*

A pályázatok elbírálásának rendje:

A benyújtott pályázatok elbírálására vonatkozó eljárás technikai lebonyolítását a Könyvtári Minőségügyi Bizottság ügyrendjében foglaltaknak megfelelően a Könyvtári Intézet végzi.

Csak a hiánytalan pályázati dokumentációval rendelkező pályázatok kerülnek elbírálásra.

A benyújtott pályázatokat a Könyvtári Minőségügyi Bizottság két szakértője helyszíni vizsgálat során ellenőrzi, pontozással és szövegesen értékeli. A szakértők feladata az értékelésük részletes ismertetése és megbeszélése a pályázókkal.

A pályázati dokumentáció és a szakértői vélemények alapján a Könyvtári Minőségügyi Bizottság javaslatot tesz a kultúráért felelős miniszter számára, aki dönt a **Minősített Könyvtár** cím odaítéléséről.

Az eredmények kihirdetése:

A nyertes pályázók a minisztériumtól levélben kapnak értesítést.

A **Minősített Könyvtár** címet elnyerő intézmény a típusának megfelelő jelző használatával kiállított díszoklevél átvételére és a cím **5 évig történő használatára jogosult**.

A **Minősített Könyvtár** címet az emberi erőforrások minisztere a Magyar Kultúra napján ünnepélyes keretek közt adja át 2013-ban.

A **Minősített Könyvtár** cím birtokában a könyvtár pályázhat a **KÖNYVTÁRI MINŐSÉGI DÍJ** elnyerésére

* * *

A pályázati felhívás mellékletei:**1. Pályázati adatlap****2. A kötelező és az ajánlott dokumentumok listája.**

A felsorolt dokumentumokat pdf. formátumban, külön fájlokban kérjük mellékelni – ki zárólag elektronikus formában CD-n vagy DVD-n.

A kötelező dokumentumok hiánytalan csatolása alapfeltétele a pályázaton történő részvételnek.

„Tökéletes szerkezet [...] nincs”

Helyismereti bibliográfiák tematikai tagolása

Előzmények

Közel két esztendővel ezelőtt a szervezők felkérésére előadást tartottam a helyismereti könyvtárosok jászberényi országos konferenciáján a bibliográfiai munka időszerű kérdéseiről. Magától értetődően kitértem a nyomtatásban közzétett (mostanság divatos kifejezéssel: a papíralapú) címjegyzékek és a csak számítógépen elérhető, olvasható bibliográfiai adatbázisok viszonyára, jelenlegi helyzetére és jövőbeli sorsára is. Egyebek között felvettem azt a kérdést, hogy az infokommunikációs technika rohamléptékű terjedése következtében van-e, lesz-e létjogosultsága a hagyományos, több évszázada megszokott formában, vagyis könyvekben, periodikumokban megjelenő bibliográfiai összeállításoknak. (Erre utal a referátum cikkváltozatának címe – *Meddig lesznek még nyomtatott bibliográfiák?* –, amely a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2010. évi 9. számában látott napvilágot.) Már a tanácskozáson lemérhető visszhang az igenlő választ sugallta, majd a hazai szakirodalomban e témakörben rendkívül ritka jelenségként az iménti cikkekre, előadásra reflektáló Perjámosi Sándor kolléga (*Szükség van-e nyomtatott bibliográfiákra?*, Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 12. sz. 29–31. p.) bővebb indoklással és határozottan állást foglalt a hosszabb távlat mellett. Alighanem perdöntő tény, hogy a Magyar Nemzeti Bibliográfia, a HUMANUS adatbázis, a folyóiratok recenzíós rovatainak és az előszóban keringő információk tanúsága szerint napjainkban is szép számmal születnek olyan – köztük figyelemre méltó arányban helyismereti-helytörténeti – bibliográfiák, amelyek sajtótermékként kerülnek az érdeklődők, a használók kezébe. Tehát ma sem érdektelen a nyomtatott címjegyzékek módszertani problémáival való foglalkozás; különösen hasznos lehet ez a kezdő és a leendő bibliográfusok, főként a mostani informatikus könyvtáros szakon tanuló egyetemi–főiskolai hallgatók számára.

Ezúttal a szerkesztés egy ősrégi, az elméleti-metodikai vitákban gyakran ismétlődő, ám mindmáig lezáratlan dilemmájának felvillantására tennék kísérletet. Nem először vállalkozom erre: kifejezetten a helyismereti-helytörténeti bibliográfiák címanyagának rendszerezési lehetőségeiről első ízben (leszámítva a könyvismeretéseket) a nyíregyházi főiskolai tankönyvemben írtam (*Helyismereti tevékenység a könyvtárakban*, 1994. 193–196. p.), voltaképpen ezt a szakaszt ismételttem meg a pár éve közreadott egri felsőoktatási jegyzetemben (*Helyismeret, helytörténet*, 2008. 88–92. p.). Közben, nevezetesen 1996-ban a helyismereti könyvtárosok tatai országos tanácskozásán a lokális bibliográfiák adott körére, az addig megjelent város- és községtörténeti összeállításokra (összesen negyvennyolcra) koncentrálna

foglaltam össze a leszűrhető tapasztalatokat, tanulságokat. Az előadás melléklete a tartalmi-módszertani jellemzőket vetítette ki, köztük a szerkezeti megoldásokra utaló kódjeleket. A szövegben megpróbálkoztam a tematikai elrendezés, közelebbről a választott témarendek rövid, vázlatos elemzésével is. (Az előadás szövege – *A településtörténeti bibliográfiák készítésének dilemmái* – két helyen is olvasható: Helyismereti Könyvtárosok III. Országos Tanácskozása, Tata, 1996. július 17–19. – Szentendre, MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete, 1997. 41–55. p.; Bényei Miklós: *Genius loci. A helyismereti tevékenységről*. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. 93–107. p.)

Újabb vizsgálódás

Talán megérett az idő arra, hogy mintegy másfél évtized elteltével visszatérjünk e témára, és a közelmúltban kiadott lokális bibliográfiák közül néhányat tüzetesebben szemügyre vegyünk. Azon túlmenően, hogy a kézbe vett regiszterek mennyisége tetemesen csökkent, némileg módosult a korábbi tárgykör is. Részben szűkítettük, ennél fogva kizárólag a szóban forgó összeállítások tematikai szerkezetét vizsgáljuk meg. Más irányból viszont tágitottuk, mert nemcsak két város-, hanem két megye-, sőt egy regionális (vagy táj-) bibliográfia is bekerült a képbe. Változatlanul a vegyes tartalmú, más megnevezéssel: az átfogó jellegű vagy ún. általános (komplex) helyismereti és helytörténeti bibliográfiák belső rendszerét tanulmányozzuk.

Nem kétséges, kulcskérdésről van szó, hiszen a nyomtatott címjegyzékek szerkezetének kialakítása (egy-két kivételtől eltekintve) a bibliográfust (olykor a közreadót is) kemény, kényes feladat elé állítja, ugyanakkor sokféle választási lehetőséget kínál. Ráadásul a tételek csoportosításánál gyakori, eredményes eljárás a különböző szempontok együttes alkalmazása, az elsődleges, másodlagos, harmadlagos, esetleg további rendezőelvek kombinálása. Nemzetközi és hazai példák tömege bizonyítja, hogy – ne féljünk kimondani! – bárki által elfogadható, azaz egy az egyben átvehető tematikai elrendezés nem létezik. Nagyon találóan írta Péter László, a helyismereti szolgáltatás jeles szegedi mestere egyik recenziójában: „*tökéletes szerkezet [...] nincs*”. Ezért is tartózkodnék a minősítésektől, szándékom sokkal inkább az értékek számbavétele. Meggyőződésem szerint ugyanis mindegyik megoldás felmutathat hasznosítható elemeket, tanulságul szolgálhat a majdani összeállítók és kiadók számára. S a gyakorló könyvtárosok, bibliográfusok körében köztudott, hogy a szerkezeti bizonytalanságokat, ellentmondásokat jelentékeny mértékben enyhíthetik, tompíthatják, a tájékozódást, a visszakeresést lényegesen megkönnyíthetik a célszerűen megalkotott mutatók; ezek véleményezése, megítélése azonban kívül esik cikkünk mondanivalóján.

Egy regionális könyvészet

Elsőként a már említett tájbibliográfia szerkezeti megfontolásait érdemes ismertetni. Már csak azért is, mert az igen terjedelmes, több mint hatszázharminc oldalra rúgó, a maga nemében teljességre törekvő *A Jászság könyvésze* (Jászberény, 2008) szerkesztője, Gulyás Erzsébet a klasszikus jelzővel illelhető megoldás-

hoz folyamodott. A döntően könyveket, füzetes kiadványokat és könyvrészleteket regisztráló kötet szakirodalmi tételeit az Egyetemes Tizedes Osztályozás alapján csoportosította, a szakrendi tagolást azonban nem követte mereven. (Külön részbe került a szépirodalom, valamint a periodikumok listája.) Az ETO főosztályaira és osztályaira támaszkodva huszonöt főfejezetet és harmincegy fejezetet alakított ki, alapvetően megtartva azok sorrendjét, olykor azonban a lokális sajátosságokhoz igazodva valamelyest eltérve attól. Íme a vázlat: általános művek (bibliográfia és repertóriumok, enciklopédiák és lexikonok, életrajzi lexikonok és genealógiák, évkönyvek, fotóalbumok és képeskönyvek, naptárak és kalendáriumok, helységnévtárak és topográfiák); kultúra (könyvtárak, közművelődés, múzeumok); egyesületek, alapítványok, civil szervezetek (e három egy főfejezetben); sajtó és média; vallás és egyházak; szociológia és szociográfia; statisztika (itt: népszámlálás); politika; gazdaság és pénzügy (ipar, mezőgazdaság, szolgáltatás, közlekedés); közgazdaság és jog; oktatás (itt: iskolai értesítők – földrajzi bontásban); néprajz; természeti környezet és természettudomány (belül csak egy fejezet: vízrajz és vízügy); egészségügy és szociálpolitika; művészetek (az ETO szerint haladva: építészet és műemlékek, szobrászat, iparművészet, festészet, fotóművészet, zeneművészet, filmművészet, színházművészet); sport (tehát ez önálló főfejezet!); nyelvészet; irodalomtudomány; földrajz és idegenforgalom; település- és társadalomföldrajz (itt: térképek is); történelem (alárendelve: régészet). A Jászság múltjához, hagyományaihoz szorosan kötődő két fogalom, a *Migráció* és a *Lehel kürt* külön főfejezetet kapott: az előbbi a *Politika*, az utóbbi a *Néprajz* után; vagyis mindkettő felfogható ésszerű kiemelésnek. Szintén világosan indokolható finomítás, hogy a jászkürtről írt versek a szépirodalmi részben találhatóak.

Megyei összeállítások

Még inkább, mondhatni, szigorú következetességgel ragaszkodott az Egyetemes Tizedes Osztályozás szakrendjéhez az erdélyi, marosvásárhelyi Fülöp Mária, a *Maros megye a könyvekben 1990–1999* (Târgu-Mureș – Marosvásárhely, 2002) című, a Maros Megyei Könyvtár (hivatalos román nevén: Biblioteca Județeană Mureș) gondozásában megjelent összeállításában. Miként a címe is tükrözi, ez szintén csak önálló kiadványokat tár fel (a megjelölt időszakban közzétett műveket), mégpedig kizárólag a helyi gyűjtemény állományából. Mint ahogy a bevezető tájékoztatóban meglepően tömören és talán ezért is hangsúlyozottabban közli, a bibliográfiai tételeket az ETO alapján rendezték szakcsoportokba. Minekutána számos mű tartalmilag összetett, azaz több témakörbe is beosztható, előnyösen éltek a szakutalók lehetőségével. Ismételjük meg: a bibliográfia tematikai szerkezete egyértelmű. Pontosan követi az ETO rendjét, még a főosztályok és az osztályok számát és nevét is feltüntetik (a kétnyelvűség okán románul és magyarul). Szemléltetésként feltehetően elég három példa. Szakmai berkekben igencsak ismerős mindjárt az első főosztály: 0 Általános művek – ezen belül: 00 Tudomány, Kultúra, Civilizáció; 002 Dokumentáció; 01 Bibliográfia; 02 Könyvtárügy, Könyvtárak, Olvasás; 03 Lexikonok; 05+07 Időszaki kiadványok; 06 Testületek, Akadémiák, Egyesületek, Kongresszusok, Kiállítások, Rendezvények; 09 Kéziratok, Kódexek, Könyvritkaságok, Bibliofília. Hasonló módon követi a táblázatot a 3-as (Társada-

lom, Társadalomtudományok) főosztály, a részletező bontásban viszont felbukkan-
nak a lokális jellegzetességek: 304/308 Szociográfia, Társadalompolitika; 311/314
Statisztika, Népegyésztudomány; 316 Szociológia; 32 Politika; 323 Belpolitika;
323.1 Nemzeti és etnikai kisebbségek; 33 Közgazdaságtan, Politikai gazdaságtan;
34 Jog, Jogtudomány; 35 Államigazgatás, Közigazgatás; 355/359 Hadtudomány;
36 A szellemi és anyagi életségűletekről való gondoskodás, Szociális munka,
Szociális gondoskodás, Biztosítás; 37 Pedagógia, Oktatásügy, Népművelés, A sza-
badidő felhasználása; 38 Etnográfia, Néprajz. Az állomány összetételének köz-
könyvtári jellegét egyértelműen kifejezi, ugyanakkor az osztályozás (a jelzetalko-
tás) történelmileg kialakult helyi szokásrendjét is tükrözi a 8-as főosztály (Nyelv-
tudomány, Szépirodalom, Irodalomtudomány) tagolása: 80 Nyelvtudomány,
Filológia; 82 Szépirodalom (voltaképpen az ún. világirodalom); 821.111 Angol
irodalom, 821.112.2 Német irodalom; 821.135.1 Román irodalom; 821.511.141
Magyar irodalom. (Mellesleg e rovatokban keverednek a szépirodalmi és az iroda-
lomtudományi, kritikai munkák.)

Talán nem veszik tolaakodásnak az olvasók, ha megemlítem, hogy a másik kivá-
lasztott megyei példa saját kurrens, évente napvilágot látó könyvbibliográfiám. A
Helyismereti művek. Hajdú-Bihar megye – amely immár harmincötödik füzetén is
túljutott – kis részben a szintén hagyományosnak tekinthető, de az ETO-val csak tá-
voli kapcsolatban álló tematikai rendszerben épül fel. Hajdani és kiváló előzmé-
nyekre támaszkodó kimunkálása óta Melvil Dewey tizedes osztályozásának logikai
alapelve – az általánostól halad a specifikus felé, illetve a hierarchikus (néhol a de-
cimális) bontás – jó néhány helyismereti-helytörténeti bibliográfiában is megjelent,
megjelenik. Ez a megközelítés erős rokonságot mutat azzal a szintén népszerű
szisztémával, amelyet többen is a hazánkban sokáig dívó marxista társadalomszem-
léletből fakadó ún. alap és felépítmény konstrukcióval véltek azonosítani. Sűrűn
előfordul azonban, hogy a témacsoportok körülhatárolását, megnevezését, egymás-
hoz való viszonyát (főlé- és alárendelését) a szerkesztők eltérően, egyedileg értel-
mezik; csupán az aprólékos összehasonlítás deríthetné ki, hogy mennyire. Magam
is így tettem, és a hajdú-bihari címjegyzék tételeit a következőképpen csoportosítot-
tam (azért az évtizedek során itt-ott csiszolgattam). Az első fejezet: Általános mun-
kák; ennek alfejezetei: bibliográfiák, címtárak, statisztikai adattárak, térképek, szo-
ciológia és szociográfia, település-földrajzi kiadványok, helyismertető összeállítá-
sok, képeskönyvek, gyűjteményes kötetek. A második, harmadik, negyedik és
ötödik fejezet nem bomlik tovább: Történelem; Néprajz; Vallás, egyházak; Politika,
publicisztika. Tartalmilag differenciáltabb, ebből kifolyólag tagoltabb a hatodik fe-
jezet: Gazdasági élet, környezetvédelem; ezen belül különülnek el az iparral, a me-
zőgazdasággal, valamint a környezet- és természetvédelemmel foglalkozó köny-
vek. Együtt szerepel – a hetedik fejezetben – az Egészségügy és a sport, ám az utób-
bi alfejezetként elválasztva. Rendszeresen a legbővebb a nyolcadik fejezet, amely a
Művelődés címet viseli; ebben öt témacsoport kap helyet: oktatásügy és nevelés-
tudomány, Debreceni Egyetem, természet- és agártudományok, közművelődés és vé-
gül a művészetek. A kilencedik fejezet – Irodalom, nyelv címmel – három részegy-
ségben tartalmazza a nyelvészeti, az irodalomtörténeti és a szépirodalmi műveket.
(A teljesség kedvéért megemlítendő, hogy a bibliográfia felsorolja a hajdú-bihari
kiadók nem helyi tartalmú köteteit is, a kiadók betűrendjében.)

Két városbibliográfia

A városbibliográfiák közkedvelt kategóriájába tartozik Takács Miklós éppen tizenöt évvel ezelőtt, 1997 kora őszén közreadott összeállítása, a *Szombathely bibliográfiája*. Terjedelme (csaknem hatszáz oldalon több mint nyolcezer tétel), kiérlelt módszertani megoldásai és gondolatgazdag bevezetője révén egyaránt fokozott figyelmet érdemel (sőt, követel!). A könyvek, könyvrészletek és a folyóiratcikkek mellett újságközleményeket, valamint kéziratos dolgozatokat is regisztrál. A feltárt dokumentumok roppant mennyisége miatt szükségszerűen válogató jellegű, de kronológiailag és földrajzilag a város egészét, teljes történetét felöleli. Mivel tematikailag átfogó – azaz egyszerre helytörténeti és helyismereti –, kézenfekvő, hogy a címanyag elrendezése elsődlegesen témarendi. Mint ahogy azt a szerkesztő kifejti, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *Budapest bibliográfiája* volt a minta, ennek alapján alakította ki a szerkezet gerincét alkotó négy nagyobb részt. Az első rész – A város leírása és története főcímmel – elsősorban az ún. általános és összefoglaló műveket (például a bibliográfiákat, címtárakat, fotóalbumokat, útikönyveket), a történeti írásokat (ideértve egyebek között a településnév eredetének magyarázatait, a díszpolgárok életrajzeit), aztán a természeti viszonyokkal (földrajz, földtan, vízrajz, növényvilág, állatvilág, időjárás, levegőszennyezettség) foglalkozó dolgozatokat, az utcanevekről, a nevezetes középületekről, az emléktáblákról és a szobrokról, a temetőkről informáló közleményeket, a városfejlesztés kérdéseit taglaló munkákat, a természeti katasztrófákról (árvizek, földrengések, járványok, tűzvészek) született beszámolót, és itt találhatóak a térképek leírásai is. A Gazdaság című második rész tartalma a szokásos: a gazdasági élet általában, egyes iparágak, mezőgazdaság, közművek és kommunális szolgáltatások, posta és hírközlés, pénzügyek, kereskedelem, idegenforgalom. A harmadik rész – Társadalom – fejezeteinek nagy része szintén jól ismert a könyvtári-bibliográfiai gyakorlatból, legfeljebb a sorrend okozhat némi meglepetést: a népesség alakulása és az anyakönyvi, népszámlálási statisztikák, közigazgatás, politikai mozgalmak (itt a pártok, az érdekvédelmi szervezetek és a munkásmozgalom is), életkörülmények, népjólét és szegényügy (ide sorolva a jótékonykodást is), lakástügy, közegészségügy (alárendelve a kórházak és az egyéb egészségügyi intézmények), közrend (és közbiztonság, rendőrség), katonaság, tűzoltóság. A szerkesztő ide osztotta be, természetesen külön fejezetként, de csak sejteni lehet, milyen meggondolásból, a vallás és az egyházak címanyagát is. Meglehetősen homogénnek tűnik a negyedik rész, a Kultúra összetétele: közoktatás általában, kiseddóvók és óvodaügy, alapfokú képzés, középfokú képzés, felsőfokú képzés, tudományos élet, közművelődés, közgyűjtemények (könyvtárak, múzeumok, levéltárak), művészetek és művészeti élet, majd – vitatható eljárással – a sport. A tematikai tagolás ennél jóval mélyebb: a fenti fejezeten belül alfejezetek, majd csoportok különülnek el (mint például a múzeumoknál a Savaria, a Forradalmi, a Smidt Múzeum, a Vasi Múzeumfalú, sőt a régészet is), és tisztán kirajzolódik az a szándék, hogy igazán nagy, áttekinthetetlen egységek ne legyenek az összeállításban.

Noha csak egy adott időszak címanyagát tárja fel, tematikailag átfogó jellegű, ennél fogva alkalmas az összehasonlításra a *Pécs bibliográfiája 1960–2005* című, Surján Miklós által szerkesztett, 2008-ban kiadott válogatás. A dokumentumtípusok közül csupán a könyveket, könyvrészleteket, a térképeket és a folyóiratcikke-

ket vette számba (tehát az aprónyomtatványnak minősülő, ún. efemer kiadványokat, az újságközleményeket, a kéziratokat és a digitális adathordozókat nem), így is több mint hétezer-négyszáz tételt tartalmaz. Ilyen hatalmas információhalmaz mozgatása, áttekinthető rendbe sorolása komoly fejtörést okozhatott. A szerkesztési elvekről a bevezetés nem szól, csak megemlíti a fejezetcímeket, de innen és még inkább a részletező tartalomjegyzékből látható, hogy a pécsi opus tagolása elgondolkodtató, akár kísérletinek tekinthető jegyeket visel magán. Igaz ugyan, hogy a hazai helyismereti bibliográfiai gyakorlatban meghonosodott, fentebb már jelzett logikai konstrukció (az általánostól a specifikus felé, a gazdaság–társadalom–kultúra hármassága) itt is tetten érhető, ám néhol egészen meglepő különbségek tapasztalhatók. A jegyzék első főfejezete (magától értetődően): A városról általában. Kezdődik a városleírásokkal (úti- és városkalauzok, fotóalbumok, az élen a közzétételkor aktuális Európa Kulturális Fővárosa alfejezet, és a végén a kalendáriumok [!]), folytatódik a várostörténettel, a régészettel, a városképpel (városrészek, utcák és utcanevek, külterületek, parkok, játszóterek), a szobrokkal és emléktáblákkal, a műemlékvédelemmel, az építészettel (a különféle építményekkel és épületekkel, az építőiparral) és a településrendezéssel, településfejlesztéssel; ezek után érthető, hogy a művészeti fejezetben az építészetnél csak az alkotók és a tervező irodák szerepelnek. A második főfejezet (megint csak racionális megfontolásból): Földrajz, természeti környezet. Ide kerültek a természeti földrajz ágai (geológia, hidrológia, növények, állatok, időjárás, csillagászat), valamint a környezet- és természetvédelem (például a zajszennyeződés, a rekultiváció), településföldrajz és a geodézia, térképészet tételei. A Gazdaság című harmadik főfejezet felosztása hagyományosnak mondható: gazdaságtörténet, gazdasági élet (irányítás, szervezetek, egyesületek), ipar, mezőgazdaság, kereskedelem, idegenforgalom, vendéglátás, szolgáltatás, infrastruktúra, pénzügy, munkaerő-gazdálkodás. Kissé szokatlan viszont a Társadalom, vagyis a negyedik főfejezet összetétele: egy (az első) fejezetben együtt kapott helyet a szociológia, a demográfia, a migráció, a statisztika és az életmód-életszínvonal; a társadalmi rétegződés alá került a szociálpszichológia és a szenvedélybetegségek. Magyarázható a nemzetiségek és kisebbségek, továbbá a civil szervezetek és az egyesületek, akárcsak a szociálpolitika, külön fejezetbe sorolása. Még az egészségügy is közel áll a mellette lévő témákhoz. Az összeállító itt szerepelteti a vallási élet, egyházak címanyagát is, és ide rekesztette a közigazgatást és a jogot (hozzákötve: igazságügy, közbiztonság, tűzoltóság, katonaság stb.). Az ötödik főfejezet tárgya a Politika; egyik egysége a sajtóval foglalkozó közleményeket foglalja magában. Különválasztották a hatodik főfejezetet, Külkapcsolatok címmel. Alighanem a tételek nagy mennyisége (több mint ezeregyszáz) indokolta az Oktatás önállósítását, ez a hetedik főfejezet témaköre. Itt lehet keresni egyebek között az oktatástörténetre, a különféle oktatási intézményekre és formákra (még a hajdani pártoktatásra is), az egyetemre, a diákéletre. A nyolcadik főfejezet, a Kultúra így épül fel: tudományos élet, művelődés (ez a szó a közművelődést, a népművelést, a millenniumi ünnepeket, a szabad idő eltöltését takarja), közgyűjtemények, színházművészet, film, fotóművészet, képzőművészet, zene, irodalom, nyelvészet, könyvkiadás és (elszakítva a politikai sajtótól) a folyóirat-kiadás. Mindig és mindenhol kérdéses volt a Sport helye; ezúttal kiemelték főfejezetbe (a kilencedikbe), közvetlenül a kultúra után. Újszerűnek tűnik a Honismeret címet viselő tizedik főfejezet jócskán összetett tartalma: három blokk képezi, úgymint a néprajz,

az életrajzok (vele a családtörténet) és a helytörténetírás. Az utolsó, tizenegyedik főfejezetbe – Térképek – található a százhatvanöt kartográfiai dokumentum bibliográfiai leírása.

Befejező gondolatok

Vázlatos áttekintésem végére érve, a – megengedem, kissé önkényesen – kiválasztott példaanyag ismeretében ismételten megállapíthatjuk: a helyismereti-helytörténeti bibliográfiák tematikai bontása mindig nehéz és kockázatos feladat. Hiszen – megint csak ismételjük – nincs ideális, de még csak optimális, általánosan alkalmazható rendszer sem. A lokalitás, az adott hely sajátosságaiból fakadó egyedi arculat velejárója, hogy egyetlen bibliográfia sem lehet mentes az olyan ellentmondásoktól, amelyeket egy másik szerkesztő bizonyosan másként oldott/oldana fel. Elkerülhetetlen ugyanis a szerkesztői szubjektivitás. A használók, köztük a könyvtárosok bármikor felfedezhetnek kifogásolható részleteket, besorolási problémákat; gyakran vitathatják egyik vagy másik fejezet, alfejezet beosztását, összetételét, netán még megnevezését is; rámutathatnak némely tételek vagy tételecsoportok elhelyezése körüli dilemmákra.

Mégis: az itt elemzett (és most kimaradt, de szintén igényesen elkészített) helyismereti bibliográfiák mindegyikének gazdag a metodikai hozadéka is. Feltételezhető és remélhető, hogy mindazok, akik ezután fognak hozzá hasonló munkák összeállításához, sok-sok segítséget kaphatnak a tárgyalt kiadványokból. Nyilvánvaló, hogy az ismertetett megoldások bizonyos hányadával, a tematikai szerkezetek némelyikével vagy valamelyik részletével nem mindig tudnak azonosulni. Az is biztosra vehető azonban, hogy mindenképpen mérlegelik majd a felkínált alternatívát. Hiszen a bibliográfiai irodalmat, tevékenységet is az együttes gondolkodás viszi előbbre.

Bényei Miklós

A szociális hálózat és a könyvtári rendszerek

A szociális hálózat fogalma

A szociális hálózat az angol social networking szóösszetétel fordítása, de használják még a közösségi hálózat kifejezést is. Már az internet indulásakor látszott, hogy az új médium alkalmazásai (a World Wide Web, vagyis a világméretű hálózat, az e-mail, majd a blog, a wiki, közösségi oldalak) arra szolgálnak, hogy kifejtjük véleményünket, hírt adjunk magunkról, egyszóval kommunikáljunk egymással.¹

Ez a fajta kommunikáció azonban – szemben a rádióval és televízióval – nem egy, hanem sokirányú. A felhasználók aktívan részt vesznek a médium megjelenésében, a rajta levő tartalmak nem egy központi helyen készülnek és kerülnek fel a hálóra, hanem maguk a felhasználók készítik és teszik közzé. Kezdetben, amikor az internet felülete szöveges volt, a rendszer korlátai miatt nehéz volt egyszerre sok ismerőssel megosztani egy-egy üzenetet. Azóta ezek a korlátok javarészt eltűntek, sokkal egyszerűbbé vált a sokoldalú kommunikáció, és a web eszközeit felhasználva az emberek egy minőségileg új hálózatot kezdtek el kiépíteni. A Web 2.0 valójában nem azt jelenti, hogy új verziót alkottak a hálózatból, hanem azt, hogy a hálózat „felett” egy új, laza emberi kapcsolatokból álló hálózat jött létre, ahol a felhasználókat virtuálisan összeköti a közösségi oldalak használata, az egymással való levelezés és más, közösségi szórakozási forma.

De miként is kapcsolódik mindez a könyvtárakhoz?

A könyvtárak szerepe életünkben

Galántai Zoltán szerint: „Már az alexandriai könyvtárat is azért hozták volna létre valamikor az időszámításunk előtti 3. században, hogy minden létező emberi tudást összegyűjtsön. Ehhez képest egy minden emberi tudást átfogó könyvtár máig sem jött létre.”²

Bár a könyvtárak ezt a céljukat évezredek során sem érték el, viszont meghatározóak az információ gyűjtésében, feltárásában, rendszerezésében, valamint abban, hogy ezeket az információkat a könyvtár szolgáltatassa és megőrizze.³

Napjainkban a könyvtárak szerepváltozását két fő tényező határozza meg: „Az egyik az, hogy a kulturális örökség jelentős részének megőrzésével és rendelkezésre bocsátásával történő potenciális hagyományátadás mellett, az információs technológia egyre bővülő lehetőségeinek felhasználásával információs központokká válnak. [...] A másik alapvető tényező, az európai dimenzió kiszolgálása, vagyis az a szerep, amelyet a könyvtárak játszanak az európai öntudat kialakításában.” Jellemző még továbbá hogy „a fiatal generációk szinte kizárólag abból az 5-10 százalékból tanultak és gyarapították ismereteiket, amely a hálón elérhető. Ez nagyon kevés akkor, amikor az esély van akár 100 százalékra is.”⁴

Csak részben igaz, amit az előbbi idézetben Monok István állít, ugyanis nem biztos, hogy kevés ez az 5-10 százalék.⁵ Tegyük hozzá még, hogy az országos méretű digitalizálás csak most kezdődött el az európai könyvtárakban, amelynek következtében a tudás korábban nem ismert lehetőségei tárulhatnak fel. Kérdéses, hogy mikor következik be az információrobbanás: a nyomtatott művek digitalizálásának 25, 50 vagy 90 százalékánál?

Amíg ez az áttörés nem következik be, addig biztosan a könyvtárak maradnak a legmegbízhatóbb források. A hagyományos könyvtárak a televízióhoz hasonlóan egyirányban közvetítik az információkat. Az olvasó passzív befogadó, a könyvtáros felelőssége, hogy információkat közöljön vele. A közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak a lakosság széles rétegei számára tették elérhetővé az ismereteket, a tudást. A közkönyvtárak a közt, a társadalmat szolgálják, azonban a társadalom igényei jelentősen átalakultak a XXI. századra. Az emberek manapság hálózatos

világban élnek, az élet szinte minden területén ott az internet, és ezért a könyvtárak eddigi szerepét is érdemes más nézőpontból is szemlélni!

Könyvtár 2.0 és a 2.0-s könyvtáros

A Könyvtár 2.0 kifejezést először Michael Casey használta *LibraryCrouch*⁶ blogján, éspedig a Business 2.0 és a Web 2.0 elnevezésekből levezetve. Szerinte a Web 2.0 alkalmazások sok olyan elemet tartalmaznak, amelyeket a könyvtárak hatékonyan hasznosíthatnak, és be is építhetik azokat szolgáltatásaikba. Blogjában azt is kiemelte, hogy a könyvtáraknak olyan stratégiát kellene követniük, amellyel készek az állandó változásra, használóikat pedig résztvevőkké léptetik elő!

Rob Darrow leírta a *What is Library 2.0*⁷ című blogjában, hogy mi is a Könyvtár 2.0. Párokat állított fel, szembesítve a régi könyvtári szemléletet a ma elvárt új modellel:

- csak a könyvtárban – a világban, az iskolában stb.;
- a könyvtár által kezelt információ – használó, diák, tanár stb. által kezelt információ;
- statikus könyvtári weblap – dinamikus felhasználói oldal;
- közzététel – közreműködés;
- egyirányú – kétirányú;
- helyi – globális.

Takács Dániel blogjában ezt olvashatjuk: „*Talán ez eléggé szemléletesen írja le, hogy mi a különbség, és hogy mennyire más a kép, mint ahogy egyesek vélik. Persze a megváltozott körülmények, feladatok más kompetenciákat kívánnak a könyvtárosoktól is, ami sok esetben nem a régi helyett, hanem a régi mellett lépnek elő. Ezeket a kompetenciákat informatikus könyvtáros néven árulják ma Magyarországon a felsőoktatásban. Ezek a fentiekből következően technikai és szemléletbeli kompetenciák: blog vezetés, azaz alapvető íráskészség, fotók, videók készítése, publikálása, kiegészítő alkalmazások beillesztése. Az RSS és az RSS-olvasó ismerete, használata, és ismertetése másokkal (ez lassacskán az IM-mel együtt a levelezés hagyományát fogja kicsit megdönteni), valamint alapvető webszerkesztési ismeretek. Ugyanígy idetartozik az emberi kapcsolatok építése, a személyes mellett a közösségi hálókön (iWiW, Facebook stb.) és IM-eken (Gtalk, AIM, MSN, Skype stb.), valamint a tág látókör és hatalmas befogadókészség a technológiai, társadalmi trendek figyelésével és követésével egyidőben. Az ebből leszűrt tanulságokat pedig villámgyorsan el kell sajátítania és alkalmaznia, integrálnia könyvtári környezetbe.*”⁸

A Könyvtár 2.0 tehát a könyvtári szolgáltatások új modellje, amelynek megfogalmazása – mivel lényege az állandó változás – nem pontosan tisztázott. A Web 2.0 analógiájára született, ezért követi annak filozófiáját. Feladata a minél bővebb OPAC (Online Public Access Catalog – nyilvános, online elérhető katalógus) megalkotása, bővítése, és aktív visszacsatolás, azaz az információ áramoltatása nemcsak a könyvtárból a használó felé, de a használótól a könyvtár felé is megtörténik.⁹

Ha a könyvtárból Könyvtár 2.0 lesz, akkor, a könyvtárosnak is változnia kell! Ezt az új könyvtárost nevezhetjük 2.0-s Könyvtárosnak. A <http://fiks.klog.hu> blo-

gon Paszternák Ádám lefordította Laura Cohen *A Librarian's 2.0 Manifesto* bejegyzését, vagyis *a 2.0-s könyvtáros esküjét*. Ebből álljon itt néhány idézet:

- Nem várom el a használatól, hogy a könyvtáros szemével lássanak – inkább a szolgáltatásokat formálom a használók elvárásaihoz, hogy többet tessek, érthetőbben tessek!
- Használóim elébe fogok menni akár a virtuális, akár a valós világban, hogy gyakorolhassam hivatásom!
- Nyitott weboldalakban gondolkodom, hogy a könyvtárhasználók csatlakozhassanak a könyvtári közösséghez, hozzájárulhassanak a színvonalasabb tartalomszolgáltatáshoz, tanulhassanak egymástól és akár tőlem is, hogy egyenrangú félként kezelhessük egymást!
- Könyvtáram vezetését is bátorítani fogom, hogy blogot vezessen!¹⁰

Tehát a fentebb leírtak tükrében a 2.0-s könyvtáros fő feladata az, hogy az olvasóval közösen, vele aktívan együttműködve építse fel az új könyvtári modellt!

A szociális hálózatok az új típusú könyvtárakban

Az előzőekben arról volt szó, miként változott meg az internet világa napjainkra, és ez milyen új kihívások elé állítja a könyvtárosokat. A következőkben arról lesz szó, hogy a megváltozott internetes világ egyik mozgatórugója, a szociális hálózatok hogyan hatnak a könyvtárra és hogyan használhatják ki a könyvtárosok ennek lehetőségeit.

A Könyvtár 2.0 arról szól, miként hozhat ki egy könyvtáros többet a könyvtárából a régi és az új internetes eszközöket használva. Arról szól, hogyan érjünk el új felhasználókat anélkül, hogy elveszítenénk a régieket. Ha megfelelően használják a Web 2.0 eszközöket, akkor a könyvtáros képes elérni az új és meglévő felhasználókat, bővítve – virtuális és valódi – olvasóinak táborát.

A szociális hálózat nem új internetes hálózat. A könyvtárosok feladata az, hogy részt vegyenek a szűkebb és tágabb közösség életében, és erre az internet, a Web 2.0 sok lehetőséget, alkalmazást kínál!

A blogok

Az egyik legrégebbi webes eszköz a **blog**. Elnevezése az angol web (hálózat) és a log (napló) szavak összevonásából jött létre. Sajátos módja annak, hogy egy ember vagy csoport saját közösséget építsen maga köré. A nagy, globális szociális hálózatok (Facebook, Myspace, Twitter) előtt, amikor még a szociális hálózat fogalom sem volt elterjedt, a blog írása már lehetővé tette, hogy egy-egy mikrohálózat létrejöhessen. A hálózat központja a blog írója volt, a hozzászólók, olvasók alkották a közösséget. A blog, illetve annak tartalma, a bloghoz való hozzászólások adják meg a lehetőséget arra, hogy e kis közösség tagjai egymással kapcsolatba kerüljenek.

A blogot a könyvtáros is jól tudja használni. Most nem térek ki arra, hogy a blogot lehet belső használatra, a kollégákkal való kommunikációra is alkalmazni, csupán a külső felhasználók irányába történő blogolásról írnék.

Az olvasókkal való blogolás megnyitja a könyvtárat az online felhasználók felé, akik így gyorsan juthatnak információkhoz. Az egyirányú kommunikáció (pl. a

könyvtári eseményekről tájékoztatás a honlap naptári felületén) mellett nyissunk egy blogot, amit rendszeresen frissítünk! A blogon keresztül kérdéseket vagy visszajelzéseket kaphatunk, ami azért fontos, mert az emberek többsége nem szeret közvetlenül érdeklődni, jobban szeret személytelenül kérdezni. A blog erre remek lehetőséget ad. Itt az olvasó anonim kérdezhet akár olyan dolgot is, ami magától értetődő, és a választ minden olvasó láthatja, aki belép a könyvtár honlapjára. Az általános könyvtári blogot érdemes ugyanis a könyvtár honlapjának első oldalára helyezni, hogy az új és újabb tartalmak azonnal láthatóak legyenek mindenki számára.

Míg a könyvtár honlapja általános információkat ad a könyvtárról, lehetővé téve online katalógus, vagy szolgáltatások listájának elérését stb., addig a blog kiegészítő információforrásként működik. A blog csak akkor hasznos a könyvtárnak, ha rendszeresen frissül, és olvasóközönsége rendszeresen visszajelez. Remek lehetőség rejlik a blogokban arra is, hogy az olvasókhöz ún. RSS-csatornán keresztül küldje el az új tartalmakat. Az olvasók feliratkozhatnak az RSS-csatornára, és minden új bejegyzésről rövid kivonatot kapnak, amire rákattintva eljuthatnak a könyvtár blogjára, és elolvashatják a teljes bejegyzést. Ugyanezt érhetjük el e-mail listával is, mint pl. a Katalist.

Az általános célú blog mellett lehet fókuszált blogot is nyitni. Ezek lehetnek önálló blogok vagy kulcsszavakhoz kötve is működhetnek. Például valaki rákeres a „barkácsolás” szóra, és a keresés nemcsak az ebben a témakörben fellelhető könyvcímeket adja ki, hanem azt is, hogy mondjuk, keddenként a helyi művelődési házban „Barkács szakkör” működik, majd a linkre kattintva felugrik a szakkör blogja. A katalógus és a blog ilyen összekapcsolása csak az egyik lehetőség, hogy kihasználjuk a Web 2.0 eszközeit (az ilyen összekapcsolást angolul mashup-nak nevezik¹¹). Persze iskolai könyvtárosként létrehozhatunk tiniknek vagy gyerekeknek szóló blogot is a könyvtárban.

A fókuszált blog remek lehetőség arra, hogy az egykor oly népszerű olvasókörök is új életre keljenek. Egy-egy új, a fiatalok körében népszerű könyvsorozat megjelenése (pl. Harry Potter, *Alkonyat* széria, *Szent Johanna Gimi* könyvek stb.) alkalmat adhat a könyvtárosoknak arra, hogy a könyvsorozatra fókuszálva blogot hozzanak létre, ahol a sorozat rajongói megbeszélhetik élményeiket, a könyvtáros vezetésével játékos vetélkedőkön vehetnek részt vagy személyesen találkozhatnak a könyvtárban, ahol egymásnak felolvashatnak a könyvekből. A virtuális találkozók után legyen a valódi, fizikai találkozás helyszíne a könyvtár, így a könyvtáros elérheti azt, hogy olvasóvá váljanak azok is, akik eddig nem jártak könyvtárba!

A wikik

A **wiki** olyan tudásközpont, amely a résztvevők közös tudására épít. A wiki – sokkal inkább, mint a blog – segít rögzíteni a közösség tudását. Nem egyszerűen online lexikon, sokkal inkább lexikon és vitafórum egyben, ahol a résztvevők egy-egy témában úgy alkotnak meg mások által is felhasználható anyagot, hogy közben megbeszélnek a témában felmerült vitás kérdéseket, eltérő álláspontokat, és a végén megegyeznek egy közös álláspontban. Megjegyzendő, ilyen szempontból a magyar Wikipédia nem jó példa, mert ott az eltérő álláspontok esetében a vitát sokszor nem a vitázó felek közös megegyezése zárja le, hanem az adminisztrátor hatalmi szóval dönti el, hogy kinek van igaza.

A könyvtáros nemcsak belső használatra, hanem az olvasóinak is létrehozhat wikit. Lehet blogja és wikije például a helytörténeti klubnak, a helyi zenekarnak vagy akár az előbbi példát hozva: egy-egy népszerű könyvsorozat olvasóinak is.

AZ IM és a chat

A könyvtáros még közelebb juthat olvasóihoz **IM** (instant messaging service, vagyis azonnali üzenetküldő szolgáltatás), illetve a **chat** (csevegő szolgáltatás) használatával. Egy ilyen szolgáltatás sokkal közvetlenebbé teheti a könyvtárat, a felhasználók szeretik a kérdésekre az azonnali válaszadást. Főleg a fiatalabb internethasználók szeretik a chat-et és az IM-et mint azonnali, kényelmes megoldást; míg az idősebb felhasználók jobban kedvelik az e-mailt és a telefont, ha kérdezni szeretnének. A könyvtárnak és a könyvtárosnak nyitottnak kell lenni mindkét lehetőségre. Az IM és a chat programok használata nem bonyolult, de a helyes és célratoró használatához érdemes képezni magunkat! A könyvtárosnak reklámoznia kell magát, illetve az ilyen kedvelt szolgáltatásokat a fiatalok körében például a helyi közép- vagy általános iskolában. Így nem az olvasókat várjuk, hogy eljöjjenek a könyvtárba, hanem a könyvtár megy el az olvasókhoz.

Podcasting

A lefordíthatatlan **podcasting** szolgáltatás egy bloghoz, RSS-hez hasonló eszközt jelent. A könyvtáros zenét vagy videót is feltölthet az internetre, erről pedig egy RSS-hez hasonló üzenet jelenik meg a felhasználó mobilján vagy iPod lejátszóján, amiben van egy link. A linkre kattintva lejátszható a fájl, mondjuk, egy zenei könyvtári est tartalma mp3-ban.

A felhasználóknak nem kell állandóan figyelniük a könyvtár honlapját, hogy mikor történik valamilyen esemény, illetve nem kell bányászniuk, hogy lemaradtak egy őket érdeklő témáról, ha éppen nem tartózkodtak a könyvtár közelében. A podcasting segítségével nagyon távoli, illetve elfoglalt felhasználókat is elérhetünk, a könyvtári események megjelenhetnek közvetlenül a mobil eszközükön vagy számítógépükön. A jó podcastinghoz már elég az egyszerű laptop és mikrofon, de a tisztább hangzáshoz érdemes professzionális hang-, illetve képrögzítő programot és jobb mikrofont vagy profi kamerát alkalmazni.

A könyvtárban tartott felolvasások, népszerű színészek által tartott előadások, kis koncertek anyagát mp3 fájlban érdemes felvenni, míg a színházi jellegű előadásokat videóra, mp4 formában kell rögzíteni, majd a neten található különböző szolgáltatók segítségével tudjuk a műsort sugározni olvasóinknak. A könyvtárban történt eseményekről ezután senki sem marad le, sőt az eseményt azok is meghallgathatják, megnézhetik, akik ugyan jelen voltak, de szeretnék újra élvezni azt; ehhez elég csak feliratkozni erre a szolgáltatásra.

Szociális hálózat-alkalmazások

A Web 2.0 lehetőségeinek teljes kihasználása mellett sok könyvtár és könyvtáros úgy gondolhatja, hogy a manapság népszerű közösségi hálózatokra (Facebook, Google+, iWiW) is érdemes regisztrálnia önmagát vagy könyvtárát. Ezt többféle módon is megteheti: létrehozhat önmagának egy profilt (magánszemélyként, de

feltüntetve, hogy ő az iskola, közkönyvtár stb. könyvtárosa), illetve intézményként is regisztrálhat. Ezután az olvasók ismerősnek bejelölhetik, ha intézményét képviseli, magánszemélyként pedig maga is aktívan jelölhet ismerősöket az olvasói körében. Használhatja a felületet mint kétirányú kommunikációs csatornát, ahol újdonságokat közöl, képeket tesz közzé, illetve a profilja portálként is alkalmazható, ahonnan elérhető a könyvtári honlap. Vagyis a közösségi hálózat profiljából közvetlenül elérhetőek a könyvtár szolgáltatásai, katalógusai.

A Facebook és a Google összességében több milliós közösségeket jelent, éppen ezért fontos, hogy a könyvtárunk itt is elérhető legyen. A könyvtáros a blogjából, honlapjából elérhetővé teheti ezen oldalak „Like” illetve „+” gombját, valamint ezeket szervesen beillesztheti felületébe. A képek közzétételéhez Flickr-t, Picasat vagy Facebookot használhatunk, ahol a rendezvényekről készült fotókon még az is megjelölhető, hogy éppen kit látunk a képeken.

A könyvtárosok arra is használhatják a Flickr-t, hogy virtuálisan találkozzanak más könyvtárosokkal és fotókat osszanak meg. A könyvtáros fotót tehet fel saját könyvtáráról, a könyvtárakról, amiket meglátogatott, fotókat a versenyekről, konferenciákról és bármiről, ami a könyvtárral összefügg.

Megjelenni „kint” a szociális hálózaton és részt venni benne, nem egyszerű döntés sok könyvtár részéről. A szociális hálózatok, mint amilyen a Facebook, főleg a tinédzserek területe, és a tizenévesek azok, akiknek szinte a legkevésbé az idejük a könyvtárra. A Facebook a tini élet valóságát is tükrözi, gyakran vannak fenn „fura” képek, „vad beszélgetések”, ugyanakkor ez az a virtuális utcasarok, ahol a fiatalok összegyűlnek és „lógnak”. Azok a könyvtárak, amelyek elég bátrak megjelenni a szociális hálókön, olvasókat nyerhetnek maguknak ebből a lázadó korosztályból is.

A választás, hogy a könyvtár fent van-e a hálózaton, néha politikailag is nehéz döntés. Sok szülő félti a gyermekét a szociális hálózatoktól, a média hajlamos arra, hogy negatív híreket közöljön az ilyen oldalakról. Az új médiatörvény is abba az irányba mutat, hogy a szerzői jogok és fiatalok védelme miatt az iskolák és könyvtárak jövője bizonytalanná válhat a szociális hálózaton. A könyvtárosok felelőssége az, hogy oktassuk felhasználóinkat, a vezetőinket, a helyi politikusokat a szociális hálózatokról és szerepükről a könyvtárakban. Mutassuk meg, milyen pozitív hatása van a szociális hálóknak a közösségre, és arra, hogy a könyvtárat felhasználóbaráttá tegye! Mint minden szolgáltatásnál, itt is vegyük figyelembe az adott közösségi felhasználók igényeit, amikor arra a döntésre jutunk, hogy részt veszünk valamelyik online szociális hálózat életében.¹²

Az iskolai könyvtárak speciális helyzete, Web 2.0 az iskolában

Az iskolai könyvtárak jelentős szerepet töltenek be a diákok életében. A szünetben a diákok nem közkönyvtárakba mennek olvasni, hanem az iskola könyvtárát használják. Az iskolai könyvtáros használja ki ezt a közvetlen kapcsolatot! Nem elég csak kölcsönöznie, órát tartani, segíteni a keresésben, hanem aktívan részt kell vennie a diákság és a tantestület életében.

Az iskolában elengedhetetlen a kommunikáció a könyvtár és az iskola közzé, hogy bizalmat teremtsünk, illetve megismerjük felhasználóink az iskolai

könyvtár szolgáltatásait. Az iskolai könyvtárosnak a Web 2.0 eszközeit is érdemes használnia a PR feladatokhoz, mivel a PR szervesen hozzátartozik munkaköréhez.

Az iskolai könyvtárak imázsának növelésére sok lehetőség kínálkozik. Fontos az, hogy az iskolai könyvtáros jó viszonyt ápoljon az iskolavezetéssel, a szaktanárokkal, megismertesse velük munkáját, beszámolókat, pályázatokat írjon, illetve tudják a tanárok azt, hogy milyen szakkönyvek érhetőek el a könyvtárban. A diákokkal való kapcsolattartás mellett jó, ha van a könyvtáros és az iskola pedagógusai között egy belső használatra szánt blog vagy más felület, ahol a tanárok és a vezetőség kapcsolatát tud tartani egymással.

A tanulókat, kollégákat érdemes segítőként bevonni, ezáltal a használóink jobban megismerhetik a könyvtárat!

Az iskolán belül, a diákok, nevelők között aktívan népszerűsítse magát a könyvtár! Legyen saját honlapja, blogja, az iskolai közösségi élet központja legyen, ahol a diákok és a tanárok virtuálisan, majd a könyvtárban személyesen is tudnak találkozni.¹³

Nagy hangsúlyt kell fektetni a szakmai képzésre, önképzésre is! Kollégáinkat is képezhetjük azáltal, hogy megismertetjük velük például a 2.0-s iskolai könyvtár lehetőségeit. Ehhez elengedhetetlen a jó kapcsolat az iskola alkalmazottaival és az iskola vezetésével. Ha meg tudjuk nyerni magunknak a kollégáinkat, az diákokhoz vezető út is sokkal könnyebben járható számunkra, hiszen a tanárok sem csak az üldögélő könyvtárost látják személyünkben, hanem azt a kollégát, akihez bármikor, bármiért érdemes fordulni, mert feltétlen segítséget kaphatnak tőlünk. Ehhez nagy türelem, kitartás szükséges a könyvtáros részéről. A bizonyításra mindig készen kell állnunk, mert ebben az esetben nem mint a halott könyvtárakról (és a halott könyvtárosról) beszélnek rólunk és könyvtárunkról, hanem a megújulni képes, friss információval mindig készen álló kollégát látják majd bennünk!¹⁴

Így válhat az könyvtár valódi információs központtá!

JEGYZETEK

- 1 Kismárton József: Közösségi rendszerek, hálózatok. [2008. május 28.]
<http://krono.inaplo.hu/index.php/inter/inter-halozati-jelensegek/88>
- 2 Galántai Zoltán: Könyvtár 2.0. [2011. április 24.]
<http://jovokutatas.blogspot.com/2011/04/konyvtar-2-0.html>
- 3 Racskó Réka: Időkapszulák a nagyvilágban. [2010. május 20.]
<http://blog.sulinet.hu/racskoreka/tag/konyvtar-2-0/>
- 4 Monok István: Időkapszula, vagy szolgáltató üzem: a könyvtárak ereje és gyengeségei. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 6. sz. 3–11. p.
- 5 Egy példával élve: talán ismerős a jelenet a Gyalog-galopp című angol filmből, ahol a lovagok egy gyilkos nyúlal küzdenek meg, majd csúfosan megfutamodnak. Egy neves közép-korkutató, William D. Paden 2005-ös tanulmánya a középkorról készült filmeket elemezve azt állította, hogy: „*az olyan szörnyekről, mint a gyilkos nyúl, kénytelen vagyok azt mondani, hogy ilyesmit egyetlen középkori történet sem tartalmaz*”, hiszen – hivatkozva lábjegyzetben egy szaktekintély-társát – „*ahol nem a régész precíziójával teremtik meg a Múlt kulisszáit a*

- középkori történetekben, ott mindig a valószerűtlenség felé torzul a tartalom.*” Z. Karvalics László cikkében megírta, hogy pár óra alatt az internet segítségével megcáfolta a neves elemzőt. Középkori képeket, sőt allegorikus történeteket talált a gyilkos nyulakról. Mindebből a következők tanulságot vont le: „Azáltal, hogy intenzív könyvdigitalizációs programok indultak meg, és a művelődéstörténeti ismeretek számos kollektív rendezőpályaudvara is folyamatosan épül, az internet mind több témakörben tekinthető »szuperforrásnak« – hiszen nemcsak tartalmazza, online olvasható és hozzáférhető formában a tudás korábbi hordozóit, hanem azokat kereshetővé is teszi, és melléjük rendel számtalan, nagy érték-hozzáadású metainformációt, illetve változatos formában biztosítja a tudáshiányok betöltésébe bevonható emberi elméket.” Z. Karvalics László: Gyilkos nyulak (Egy nyomozás krónikája, avagy mit ér a weben lelt információ?) = Kritika, 2011. 9–10. sz. 8–9. p.
http://www.kritikaonline.hu/kritika_11szept_okt-karvalics.html
- 6 <http://www.librarycrouch.com/>
- 7 <http://robdarrow.wordpress.com/2007/11/12/what-is-library-20/>, a fordítás Takács Dániel blogjából származik.
- 8 Takács Dániel: Filozófia és gyakorlat, avagy mi fán terem a K2, de mostmár tényleg... [2007. november 14.]
<http://ek.klog.hu/2007/11/14/filozofia-es-gyakorlat-avagy-mi-fan-terem-a-k2-de-mostmar-tenyleg/>
- 9 Dávid Adrienne: Könyvtár 2.0. iNapló cikk [2008. május 28.]
<http://krono.inaplo.hu/index.php/inter/weblibrary/85-koenyvtar-20->
- 10 Paszternák Ádám: A 2.0-ás könyvtáros esküje. FIKSZ blog. [2006. november 15.]
<http://fiksz.klog.hu/2006/11/15/a-20-as-konyvtaros-eskuje/>
- 11 Bari Máriusz: Mashup: a web 2.0 új színfoltja. HVG. [2007. december 10.]
http://hvg.hu/Tudomany/20071209_kreativ_web20_otletek_mashup
- 12 Micahel. E. Casey–Laura C. Savastinuk: Library 2.0. A guide to participatory service. = Information Today Inc. [2007] Medford, New Jersey.
- 13 Nagy Enikő: Az iskolai könyvtárak pr tevékenysége. iNapló. [2009. május 11.]
<http://krono.inaplo.hu/index.php/inter/weblibrary/683-az-iskolai-koenyvtarak-pr-tevekenysege>
- 14 Katalist digest, 76 kötet, 50 szám. <https://listserv.niif.hu/mailman/listinfo/katalist>

Antal Zsuzsanna

DOI regisztrálása tudományos folyóiratok tartalmaihoz

Bevezetés

A Digital Object Identifier (DOI®) rendszer a digitális környezetben fellelhető tartalmak azonosítására szolgál. Olyan aktualitást igénylő információ szolgáltatására használják, mint például hol (milyen linken) találhatóak a világhálón ezek a dokumentumok. A digitális tartalmak tulajdonságai – ide értve azt is, hogy hol található a világhálón – idővel változhatnak, a DOI azonban változatlan marad.^[1]

„A digitális objektum – amely lehet szöveg-, kép-, hang-, videofájl stb. – a DOI-t akkor is »viszi magával«, ha máshová kerül az interneten; akár az eredeti szolgáltató strukturálja át a szervert, akár más szolgáltató gépre kerül a szóban forgó dokumentum (vagyis megváltozik az URL)»^[2]

„A rendszert az International DOI Foundation üzemelteti, egy nyílt konzorcium, mind kereskedelmi, mind nem nonprofit partnerekkel.»^[1] A szervezetet 1998-ban alapították, az első igazgatója Norman Paskin lett. „A DOI rendszerhez tartozó regisztrációs ügynökségek már több mint 55 millió DOI-t osztottak ki az Egyesült Államokban, Ausztráliában és Európa-szerte. A DOI azonosításra történő használata sokkal könnyebbé és kényelmesebbé teszi a szellemi tulajdon kezelését a világhálón, és lehetőséget ad automatizált szolgáltatások és műveletek kialakítására.»^[1]

A DOI természetesen nem „jár” automatikusan minden digitális tartalomhoz. Annak a szerzőnek a fejében, aki szeretné, hogy az online fellelhető tartalom rendelkezzen DOI-val, bizonyára megfogalmazódik a kérdés, hogyan is kezdjen neki a dolognak.

Az igénylés

Annak érdekében, hogy a DOI valóban egyedi azonosító maradjon, valakinek kontrollálnia, ellenőriznie kell a DOI-k kiosztását. Mivel napjainkban nagyon sokféle digitális tartalommal találkozunk, szinte lehetetlen lenne ezt egyetlen, központi irodában lebonyolítani. Így a DOI igénylése az adott dokumentumtípustól függően más és más ügynökségen keresztül zajlik, amelyek különböző területekre specializálódtak. A kutatókat, orvosokat leginkább az oktatási, tudományos folyóiratcikkek, könyvek, konferenciakiadványok érdekelhetik. Ebben az esetben a **CrossRef** regisztrációs ügynökség az, amelyikhez fordulnunk kell – a továbbiakban ennek menetét tárgyaljuk részletesebben. A többi regisztrációs ügynökség lis-

tája, és az általuk bejegyeztethető dokumentumtípusokról a következő linken tájékozódhatunk: http://www.doi.org/registration_agencies.html

A CrossRef-et a PILA (Publishers Internation Linking Association, Inc.) működteti, amely 2000 januárjában kezdte meg munkáját. 2001 februárjában már jelentős mennyiségű, szám szerint 3505 folyóirat, és 2 599 504 rekord, illetve 67 regisztrált kiadó szerepel az adatbázisukban.^[3] A feltöltött rekordok száma alapján rangsorolt „legjobb” 15 kiadó az első év tekintetében az 1. táblázatban található.

1. táblázat

**Az első évben
(2000. január–2001. január) a legtöbb rekordot feltöltő kiadók listája^[3]**

Név	Rekordok száma
Elsevier Science	1 020 139
John Wiley & Sons, Inc.	294 291
American Physical Society	174 225
Academic Press	170 076
IEEE	146 837
Springer-Verlag	107 757
Institute of Physics	75 442
Blackwell Science	47 619
International Union of Crystallography	40 514
Taylor & Francis Ltd.	36 067
American Society for Biochemistry & Molecular Biol	30 347
American Psychological Association	30 206
OUPJOURNALS	29 479
The Royal Society of Chemistry	21 134
SCIENCE	17 722

Természetesen az ügynökséghez egyre több és több folyóiratot regisztrálnak, ennek köszönhetően a feltöltött rekordok száma is nőtt. Ezek gyarapodása az elmúlt 12 évre visszatekintve nagyjából lineárisnak mondható.

Ahhoz, hogy CrossRef taggá váljunk, papíralapú regisztrációs nyomtatvány, valamint tagsági szerződés kitöltése szükséges, ami e-mailben igényelhető. Ebből két eredeti, aláírt példányt postai úton vissza kell juttatni az ügynökséghez.^[4]

Ezen nyomtatványok kitöltéséhez az alábbi információk szükségesek:

- 1) Membership Application & Data Form:
 - A szervezet, kiadó neve, amely a tagságot igényli.
 - Körülbelüli éves kiadói bevétel (az éves tagsági díj meghatározásához szükséges, lásd lejjebb).
 - Milyen közleménytípusokhoz tervez a szervezet DOI-t rendelni (Folyóiratok és cikkek/Könyvek és fejezetek/ Konferencia-kiadványok stb.).
 - Tartalmaz-e a közlemény hivatkozásokat?
 - Eredeti-e a közlemény?

- A publikációk URL címe.
- Full-text hozzáférés biztosítása a CrossRef részére (Felhasználónév/Jelszó páros adása, vagy a CrossRef IP-címének engedélyezése (208.254.38.69).

2) PILA Membership Agreement:

- A szervezet neve, amely a számot igényli.
- Három kontaktszemély adatai (név, cím, email cím stb.):
 - „Üzleti kontakt” (tagsági, működési kérdésekért felelős személy);
 - „Technikai kontakt” (IT-kérdésekért felelős személy);
 - „Számlázási kontakt” (Fizetésért, számlázásért felelős személy).
- Egy „ügynök”, akit a szervezet megbíz az ügyek intézésével (Opcionális)

Amint ezen információk mindegyike a birtokunkban van, a papírok kitöltése gyorsan fog menni, és ahogy elkészült, postára adhatjuk.

Mennyibe kerül?

A CrossRef árképzésében (http://www.crossref.org/02publishers/20pub_fees.html) olvasható, hogy az éves tagsági díj 2012-ben 275 USD (amennyiben a publikáló intézmény vagy kiadó éves bevétele nem éri el az 1 millió dollárt, lásd: 2. táblázat), amelyről minden év januárjában állítják ki a számlát.

2. táblázat

**Az éves tagsági díj mértéke
a kiadó éves bevételének függvényében^[5]**

Éves bevétel	Éves tagsági díj
< 1 millió USD	275 USD
1– 5 millió USD	550 USD
5– 10 millió USD	1 650 USD
10– 25 millió USD	3 900 USD
25– 50 millió USD	8 300 USD
50–100 millió USD	14 000 USD
100–200 millió USD	22 000 USD
200–500 millió USD	33 000 USD
> 500 millió USD	50 000 USD

A regisztrációs nyomtatványok (és valószínűleg az éves tagsági díj) beérkezése után megkezdődhet a folyóiratok, cikkek DOI-val történő ellátása. Ez további költségeket rejt magában, mivel a tagsági díjon felül minden kiosztott DOI után fizetni kell a CrossRef-nek, a 3. táblázat alapján.

A DOI igénylések után negyedévente összesítve küldik a számlát (januárban, áprilisban, júliusban és októberben).

**A kiosztott DOI-k darabonkénti ára
a DOI-val ellátni kívánt közlemény típusának függvényében^[6]**

folyóiratcím	ingyenes
könyvcím	
folyóiratok/újságok: évfolyam, kötet, cikk	
konferenciakiadvány	
konferenciacikk	\$ 1,00
adatbázis	
szabvány	
értekezések és disszertációk	
„backfile” (minden közleménytípus)	\$ 0,15
komponensek, adathalmazok, adatelemek (current and backfile)	\$ 0,06
könyvfejezet (kivéve konferenciakiadvány fejezete) bekezdésenként/fejezetenként 250 fejezet/könyv-ig	\$ 0,25
könyvfejezet bekezdésenként/fejezetenként 250 fejezet/könyv-től	\$ 0,15

Az igénylés menete

A közlemények DOI-val történő ellátása a mi feladatunk, és ez a legegyszerűbben az alábbi linken lehetséges: <http://www.crossref.org/webDeposit/> Itt szükségünk lesz a CrossRef felhasználónevünkre és jelszavunkra, amit korábban megkaptunk.^[4]

A DOI két részből áll: [prefix] és [suffix]. A prefixet a CrossRef adja, és a kiadót azonosítja, nem változtathatunk rajta, és mindig „10.”-tal kezdődik.

A suffix részt a kiadónak saját magának kell kitalálnia, és az előbb látott linken ellátnia a dokumentumait a suffix résszel. Ez teljesen a kiadóra van bízva, viszont arra ügyelni kell, hogy a saját érdeünkben is suffix konzekvensen, logikusan épüljön fel.

Ilyen felépítésre néhány példa:

[folyóirat kód].[kötet].[évfolyam].[füzet].[cikk_sorszám]
[folyóirat kód].[évfolyam].[cikk_kód]

(A cikk_kód a szerkesztőségi rendszerben használatos egyedi azonosítója a cikknek.)

Mivel ez a szám be kell, hogy kerüljön a nyomtatottba is (majd ez alapján kerül be az XML fájlba), ezért ezt a DOI-t a tördelő vagy a szerkesztőbizottság készíti.

Amikor DOI-val szeretnénk ellátni cikkünket, szükséges a cikk URL-jének megadása, ugyanis ez alapján ellenőrzi majd a CrossRef annak helyességét. Így felmerülhet a kérdés, hogy vajon előbb kell megjelennie online a folyóiratnak, hogy a nyomtatottba már bekerülhessen? A válasz egyszerű: nem.

A prefix nem változik, így ezzel nincsen különösebb teendő, a suffixet pedig ha következetesen adjuk meg, akkor nem lehet gond vele: ha egyszer már egy formá-

tumot „befogadott” a CrossRef, onnantól kezdve már előre dolgozhatunk. Ennek szemléltetésére egy példával élünk:

Legyen folyóiratunk címe „A Példa Folyóirat”(APF), amely havi rendszerességgel jelenik meg.

Regisztráltunk a CrossRefnél, megküldtük a prefixet ami legyen a példa kedvéért „10.1234/”.

Tegyük fel, hogy éppen a 100. évfolyamnál járunk 2012 januárjában. Ekkor ebben a számban az első cikknek adhatjuk a következő DOI-t:

10.1234/APF.100.2012.1.1

A második cikk rendre lehet: 10.1234/APF.100.2012.1.2

A következő (februári) szám első cikke pedig ehhez igazodva:

10.1234/APF.101.2012.2.1

Talán a példán keresztül belátható, hogyan kerülhet be korábban a DOI a nyomtatott verzióba.

Nemcsak a cikkeket lehet ellátni DOI-val, hanem az abban szereplő képeket, táblázatokat stb. is. Ez arra szolgál, hogy aki esetleg hivatkozni szeretne a táblázatra, képre, elég közvetlenül a táblázatot hivatkozni. Az előző példához ragadva, „A Magyar Folyóirat” 101-es évfolyam, 2012. februári számának, 5. cikkében található 1. ábra, és 2. táblázat DOI neve rendre lehet: 10.1234/AMF.100.2012.1.1.fig.1 és 10.1234/AMF.100.2012.1.1.tbl.2

Természetesen ez nem kötelezően követendő minta.

Szabályok a tagság megszerzése után

Természetesen azzal, hogy CrossRef-taggyá váltunk, még nincsen vége kötelezettségeinknek. A DOI megkönnyíti az online tartalmak nyilvántartását, és annak érdekében, hogy ez valóban könnyítés legyen, lefektettek néhány alapvető szabályt, amelyeket be kell tartanunk.

Szükségessé például a jól elkészített leírás – mivel mindig képesnek kell lennünk a tartalom beazonosítására –, amelynek tartalmaznia kell azt az URL-t is, amely a DOI-val ellátni kívánt tartalomra mutat.

Ezt a leírást, beleértve az URL-t naprakészen kell tartani, még akkor is, ha már a CrossRef tagság esetlegesen megszűnik. Továbbá el kell még fogadnunk azt, hogy a megszerzett DOI nem törölhető vagy változtatható.

A DOI-val rendelkező hivatkozásokat DOI-val együtt csatolni kell a dokumentumhoz maximum 18 hónapon belül. Amennyiben ez nem történik meg határidőn belül, az a tagság elvesztésével járhat.

* * *

JEGYZETEK

- [1] Welcome to the DOI® System [Internet].
http://www.doi.org/doi_handbook/1_Introduction.html
[megnézve: 2012. 04. 13] (Cikkírás közben az oldal tartalma változott)
- [2] Tószegi Zs.: A szerzői jogok védelmét szolgáló digitális technológia.
TMT, 2006, 53, Online, http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=4533&issue_id=476
- [3] CrossRef Newsletter Archive [Internet]
http://www.crossref.org/06members/56newsletter_archive.html
[megnézve: 2012. 03. 16]
- [4] Qualifications for membership [Internet]
http://www.crossref.org/help/CrossRef_Help.htm
[megnézve: 2012. 02. 16]
- [5] CrossRef 2012 Annual Fees [Internet]
http://www.crossref.org/02publishers/20pub_fees.html
[megnézve: 2012. 01. 19]
- [6] CrossRef 2012 Deposit Fees [Internet]
http://www.crossref.org/02publishers/20pub_fees.html
[megnézve: 2012. 01. 19]

Szluka Zoltán–Szluka Péter

Az ideális szótár

*„A szellem élteti a nyelvet, s együtt mind a kettő
a nemzetet”*

(Jedlik Ányos)

Milyen lenne az ideális szótár? Mik a jellemzői? És főként: hogyan készítsünk ideális szótárat?

Nehéz kérdések. Sokkal mélyebbre kell kutatni megválaszolásukhoz, mint első látásra gondolnánk. Óriási munkának tűnik – szinte lehetetlennek. Mégsem az!

Mindenekelőtt azonban nézzük, miért is fontos az ideális szótár megalkotása.

Miért kell ideális szótár?

A szótárak, szójegyzékek elengedhetetlen eszközei életünknek. Ott vannak minden iskolában, könyvtárban. A meghatározások ott rejlenek a jobb könyvek, tankönyvek végén, lábjegyzeteiben és többnyire a szövegükbe ágyazva is. Meghatározásokkal kezdődnek a szabványok, szerződések, megállapodások. Sőt, egykor szüleink is csupa meghatározást választottak nekünk, akárhányszor megkérdeztük tőlük: „Mi ez?”

A szótárak és meghatározások mind-mind az egyetértést, a közös megegyezést szolgálják. Ha nem mondták volna meg nekünk, mit jelentenek a szavak, nem értettük volna szüleinket, tanárainkat, társainkat. Ha nem értjük, mit ért a szabvány írója egy-egy szakkifejezésen, akkor nem fogjuk pontosan követni az útmutatásait, és hibás lesz a munkánk, vagy eladhatatlan a termékünk. Ha nem értjük teljesen a szerződést, később nagyon kellemetlen meglepetésben lehet részünk, mit is írtunk alá. És ez csak néhány példa...

Tényleges felmérések bizonyítják, hogy a szótárat használó tanulók (gyerekek és felnőttek egyaránt) sokkal jobban értik a tananyagot; jobb haladást, eredményeket érnek el az iskolában. Ezáltal később magasabb kompetenciát tanúsítanak a szakmájukban, jobb munkát kapnak, jobban keresnek, stabilabban élnek stb.

Minden a szavaknál kezdődik: például egy tanuló nem érti, hogy mi a „mól”, ezért nem érti a kémiakönyvében a bekezdést és fejezetet sem, amelyik az anyagok mennyiségéről szól. Sosem fogja érteni, miért pont úgy végezték azt a kísérletet, és mit is kellett volna tennie, mielőtt a kezében szétrobbant a kémcső. És természetesen sosem lesz vegyész...

Nem állítom, hogy ha megérti a „mól” szót, akkor máris zseniális vegyész lesz, de ha nem érti ezt (és még jó néhány másik szakkifejezést sem), akkor bizonyosan nem lesz az. Buta lesz a kémiához.

Ilyen módon bárkinél el lehet érni, hogy „buta” legyen bizonyos tantárgyakhoz, vagy akár mindegyikhez. Csak elég sokszor kell hagyni, hogy ne értsen a leckéket, mondatokat, szavakat, hogy kettessel átbukdácsoljon az iskolán (azaz: valamit tud mondani feleléskor, de a lényegről elképzelése sincs...), és ezzel siralmas, nincstelen, boldogtalan életre ítéltük az illetőt, aki majd örül, ha egyszerű kétkezi munkából meg tud élni.

Ha szerencséje van, még idejében közbelép a korrepetáló tanár, egy segítőkész osztálytárs, nagytesó, vagy akár a kitartó szülő, és a lehető legegyszerűbben elmagyarázza neki többször is, amíg meg nem érti. De ő is azzal a fránya szóval kell kezdje a zavarok kibogozását.

Ha pedig ő sem érti teljesen, akkor nyúl a szótáráért, hogy megnézze, mit jelent a szó (mert bizony előfordul, hogy még a szülő sem tud mindent). De sajnos, az egyik szótár annyira szűkszavú, hogy semmivel sem mond többet a tankönyvnél, a másik pedig a profi vegyészeknek készült, így lehetetlen kibogarászni belőle, mi is a lényeg.

És itt van óriási jelentősége az ideális szótárnak: ha egyszerű, hétköznapi szavakkal világossá tud tenni minden szót és minden jelentést, akkor minden tanulót kihúz a bajból.

Emberek tömegeinek válhat jobbá az élete a szótár nyújtotta pontosabb megértés révén. Ezért bizony érdemes éveket dolgozni egy ideális szótáron!

Milyen egy ideális szótár?

Az „ideális szótár” természetesen elérhetetlen ábrándnak tűnik, lehetetlen elvárásokkal a szerzők felé. Mégis mindent meg kell tennünk, hogy a „tökéletest” minél jobban megközelítsük. Egy ekkora munka esetén nem mindegy, hogy eleve hogyan kezdünk neki. Először is vegyük sorra, mik legyenek az ideális szótár főbb jellemzői.

Azonnal rendelkezésre áll. A tanulók, olvasók nem szeretnek éveket várni, amíg megjelenik egy új kötet vagy az egész szótár. Rögtön használni szeretnék. Ez természetesen csak sok ember összehangolt munkájával valósítható meg, de már a megírás, elkészítés folyamata közben is használható az interneten készülő szótár, sőt az olvasó kérdéseivel, észrevételeivel, ismereteivel hozzá is járulhat a készítéshez.

Ingyenesen használhatják. Bárhol elérhető az egész világon. Nincs szükség nyomdákra, könyvesboltokra, szállításra. Netes gépét, telefonját magával viheti az olvasó, és ezzel bárhol használhatja az ideális szótárat.

Végtelen terjedelem. Ideális esetben nincsenek korlátai a szótár méretének, szöveg hosszának, az illusztrációk, kiegészítések lehetőségének. A szócikkek íróit nem köti a helytakarékosság, hanem hiánytalanul kifejthetnek minden fontos tudnivalót. A meghatározásokban nincsenek rövidítések, fura jelek (amiket a legritkább esetben ismernek a tanulók, akik használni próbálnak egy szótárat).

Korlátlan formai lehetőségek. A kiemelések, illusztrációk lehetnek színesek, mozoghatnak, lehet hang is csatolva. A számítógépes forma miatt mellőzhetjük az elavult nyomdai szempontokat, amelyek a terjedelmet és megjelenést behatárolták.

A tanulók igényeihez igazodik. A korábbi szótárak többségét nyelvészek írták nyelvészeti szempontok alapján, nyelvész szakzsargon és szakkifejezések használatával, tehát alapjában nyelvészek számára. Ez a legfőbb oka annak, hogy egy összezavarodott iskolás nem tudja egyedül használni, csak tanári vagy szülői segédlettel boldogul.

A nyelvészek munkája hatalmas érték, amit nagyra becsülünk, de iskolai célokra többnyire át kell alakítani a kisiskolások egyszerű nyelvezetére. Az ideális szótár szócikkeit a tanítás, korrepetálás és a szótárak terén hatalmas gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakemberek ellenőrzik ilyen szempontból. Így garantált, hogy a tanuló érteni fogja a meghatározást, és nem kell a szócikkben rejlő további érthetetlen szavak sokaságának utánanéznie.

Hiteles. A neten elérhető adatok gyakran nem hitelesek. Ez azért is lehetséges, mert illetéktelenek, néha rossz szándékú emberek átírhatják a helyesen leközölt adatokat.

Mi a szócikkeket a teljes megírás és kettős ellenőrzés után lezárjuk, így utána nem tudnak illetéktelenek változtatni, rontani rajtuk. Más közösségi lexikonoktól eltérően a *WikiSzótár.hu* így garantáltan hiteles marad.

Bár nagyra tartjuk és megbecsüljük az önkéntes segítők munkáját, a főszerkesztők minden változtatásról értesülnek, és egyetlen új bejegyzés és módosítás sem marad ellenőrizetlenül.

Javítható. Az esetleges pontatlanságokat, hiányosságokat bármikor utólag is könnyen ki lehet javítani, kiegészíteni. A papír alapú szótáraknál ez lehetetlen volt. A külső szakértők, hozzáértő felhasználók, tapasztalt tanárok a netes munkafelület miatt könnyen hozzáfűzhetik kiegészítéseiket, és tökéletesíthetik a szócikkeket. A javítási javaslatokat a vitalapokon vagy e-mailben fogadjuk, és mindig alaposan megfontoljuk felhasználásának lehetőségeit.

Igazi nagyszótár. A szócikkek tartalmazni fognak minden fellelhető jelentést, nem csak a legáltalánosabbakat. Az eddigi ötvenezer címszó (kb. 200 000 meghatározás) még csak a kezdet, és sokkal tartalmasabb lesz, mint a jelenleg elér-

hető két legnagyobb: a hétkötetes értelmező szótár és a Czuczor–Fogarasi-szótár együttesen.

Teljes. A korlátlan terjedelem megteremti a fizikai lehetőségét annak, hogy az ideális szótár teljes legyen, minden magyar szó belekerüljön. A korábbi szótárak, szójegyzékek felkutatása és feldolgozása már nagy lépés lesz a teljesség felé. Az eddig összegyűjtött harmincnál több magyar értelmező szótár anyagának feldolgozása jó ideig sok feladatot ad.

Ám még ez sem elég, mi sokkal mélyebbre tekintünk: minden egyes szót lebon-
tunk szótőre és képzőkre az eredet-levezetésekben, majd megvizsgáljuk, hogy az egyes szótővekből milyen egyéb szavakat, „szóbokrot” lehetséges képezni – és láss csodát: előkerül a teljes szókincs!

Kisszótárként is használható, mivel a sokjelentésű szavak legelső meghatározá-
sa a „gyűjtőfogalom”, ami a tanulónak megkönnyíti a további jelentések meg-
értését. Így egy nehézfejú tanulónak nem kell minden további részletes jelen-
tést tisztáznia, hanem elég a gyűjtőfogalmat megértenie a kisszótárak szintjén.

Kulcsszavak. Tartalmazza az iskolai tantárgyakból a legnehezebb „szakkifejezé-
sek” egyszerű meghatározását, például: nyelvtan, irodalom, történelem, bioló-
gia, fizika, kémia, matematika... Ezáltal az iskolások univerzális segítőtársa, hi-
szen e tárgyak sikeres oktatása ezeken a szavakon áll vagy bukik.

Toldalékok. Az ideális szótár valódi meghatározásokban és példamondatokban
megfogalmazva tartalmazza a nehezen érthető, sokjelentésű, nyelvtani szerepű
rövid szavak, igekötők, toldalékok összes jelentését, amelyeket eddig nem ha-
tározott meg fogalmi szinten a nyelvészet. Az eredet-lebontások során kivétel
nélkül minden toldalékot megtaláltunk, így ez szótár a toldalékok első hiányta-
lan gyűjteménye, beleértve ezek minden egyes jelentését.

Írásjelek. A legtöbb szótár nem tekinti önálló szónak az írásjeleket, holott ezek a
nyelv szerves részét képezik, önálló jelentésük van, és nagyon gyakran nem ér-
tik helyesen ezeket a tanulók. Az ideális szótárban ezek is részletesen szerepel-
nek.

Teljes igeragozási táblázat, amely részletesen kifejti és bemutatja a magyar
nyelv 665-féle igeragozását, beleértve a régies alakokat is. Ilyen részletességgel
és teljességgel még sehol máshol nem jelent meg igeragozásokat vizsgáló
munka a magyar nyelvészet történetében.

Áttekinthető igeragozások. Nemcsak a rendhagyó ragozású igék, hanem a hétköz-
napi igék ragozása is gyakran hozza zavarba a tanulókat. Elég, ha csak arra gon-
dolunk, mennyien írják helytelenül a felszólító igéket. A magyarul tanuló kül-
földiek (például a külhonban élő magyarok gyerekei) számára pedig nélkülöz-
hetetlen egy egyszerű táblázat a tárgyalt ige ragozott alakjairól. Ezért az igék
szócikkei kattintásra lenyíló, könnyen áttekinthető ragozási táblázatokat tartal-
maznak a leggyakrabban használt alakokról.

Egységes. Az ideális szótár készítésének első lépése a lehető legkönnyebben hasz-
nálható, mégis minden igényt kielégítő ideális szócikk kidolgozása volt az ol-
vasók (azaz tanulók, korrepetáló tanárok) igényei alapján. Bár a készülő anyag
még nagyon kevés helyen készült el véglegesen és teljes egészében, az ellenőr-
zött (színes háttérű) szócikkekben mindenhol ezt az egységes formátumot kö-
vetjük. Az alábbiakban az egységes „ideális szócikk” feladatait és részeit ele-
mezzük.

Mit ért az értetlen tanuló?

Egy szócikk több részből áll. Egyetlen ideális meghatározás is! Mindegyik részének a helyén kell lennie, hogy az egész teljes értékű és könnyen érthető legyen egy „értetlen” tanuló számára, aki a szótárért nyúlt.

Az ideális szócikk azt a sorrendet követi, ahogyan egy fogalmat egyre jobban megért egy összezavarodott tanuló, aki előtte nem ismerte vagy félreértette a szót.

A megfogalmazás módját az olvasó, tanuló megértési, gondolkodási szintjéhez kell igazítani, amelynek nagyon sokféle fokozata van. Előbb tekintsük át ezeket a főbb szinteket, hogy az ideális szócikk részeinek jelentősége is érthető legyen.

Az ember **ideális esetben teljesen érti** a szöveget, abban minden szót, ezek minden oda illő jelentését, és a jelentések valamennyi összefüggését a kapcsolódó dolgokkal. Aki elolvas és fogalmi szinten ért egy receptet, az könnyedén el is tudja készíteni az ételt, amiről olvasott. Ismer minden anyagot, eszközt. Tudja, hogy receptben milyen változtatás mit okozna, és mi miért fontos. Neki nincs szüksége szótárra. Ezt a szintet kívánjuk nyújtani olvasóinknak.

Ettől alacsonyabb szint a **hasonló dolgokra emlékezés**, amikor az illető formai szempontból el tudja mondani a külsőségeket, „tud pár adatot”, de a „miértekről”, okokról és következményekről nem tud eleget. Ez a „Már láttam ilyesmit” szintje, amiből még nem lesz önálló cselekvés, legfeljebb károkozás. „Képi memóriája” van, tehát emlékszik hasonló dolgokra, vagy arra, hogy az oldal jobb alsó sarkán olvasott róla (de hogy mit?...). Jobb esetben ezen a szinten felismer különbségeket, rosszabb esetben nem.

Ettől rosszabb szinten **kategóriákban gondolkodik**. Az ilyen gondolkodás beéri egy felületes osztályozással, a részleteket fel sem fogja. Neki a papaya „valami gyümölcs”, a szkener „talán számítógéphez kell”. A világból kb. annyit fogott fel, hogy „A dohányzás káros”, „A szabályok kötelezőek”, és „Minden férfi disznó”. Igazándiból semmit sem ért, csak a korábban hallottakat szajkózza. És létezik még ettől is rosszabb!

Az igazán zavaros gondolkodás teljesen **különböző dolgokat tekint egyformának**. Neki a „csira = csira”, a „konceptió = egy ruhafajta”, a „tanul = bifláz”, a „házi feladat = kitolás”, a „tanár” = ellenség”. Végül, de főként: „minden új tananyag = mittudomén”.

Nos, a segítségre szoruló tanuló az esetek túlnyomó többségében ezen a legutóbbi szinten van (legalábbis azon a területen, ahol segíteni kell neki). Ezen nem segít, ha háromszor olvassa el az elsőre is érthetetlen tananyagot; nem segít, ha valami szinonimát, kategóriát mondanak neki; nem segít, ha hasonló dolgot próbálnak mondani neki segítségként. Fokozatok egész során kell átjuttatni, mire megérti a lényegét, és használni is tudja a tanultakat. A meghatározásnak végig kell vinnie őt a megértés szintjeinek teljes során. Erre csak egy ideális szócikk képes.

Milyen az ideális szócikk?

Tekintsük át a részeit anélkül, hogy részletesen belemennénk az okokba és hatásokba.

Címszó, szófaj. A szócikk első és legfontosabb része természetesen maga a címszó és annak szófaja, amiből az olvasó megtudhatja, hogy ezt a szót kereste-e, és a megfelelő jelentést fogja-e itt megtalálni. Nehéz fejjel sokszor még ez sem könnyű!

Háttérzínnek. A szócikken belül az egyes szófajokat eltérő halvány alapszínnek különítik el nagyon szemléletes módon, ami sokat segít a keresett jelentés megtalálásában. Első ránézésre is látható, hogy mely jelentések tartoznak össze, melyeknek más a szerepe. A szótár néhány alkalommal való használata után pedig már magából a színből is tudja a tanuló, hogy éppen ige vagy főnév-e a szó, amiről olvas. Ekkor legalább abban biztos lehet, hogy jó helyen keresgél.

Illusztráció. A megértés első fokozata egy hasonló emlék felidézése. Erre a legalkalmasabb a kép, a rajz vagy más ábra, animáció, ami a címszó általános fogalmát szemlélteti, és nagyon megkönnyíti az olvasó dolgát. (Ha például a „szék” volt a címszó, akkor az ábra egy szék egyszerű rajza.)

Az ábra nem csak díszít: a nagyon összezavarodott tanulónak segít megérteni, hogy egyáltalán miről van szó. Többnyire ez már önmagában is elég ahhoz, hogy az addig szenvedő, kínlódó tanuló felderüljön: az unottság helyett érdeklődni kezdjen, mégis megpróbálja megérteni a „nehéz” szót.

Leíró kategória. Amikor az olvasónak az ábra alapján van némi elképzelése arról, hogy miről lesz szó, akkor képes kategóriákban gondolkodni. Tehát a következő fokozat egy kategória: egy széles körű fogalom.

A leíró kategóriát a meghatározáson belül legelől helyezzük el, és vastag betűkkel emeljük ki, hogy első pillantásra ez legyen a legfeltűnőbb rész. Ez a meghatározás lényege egyszerű, könnyen érthető formában, két-három szóval körülírva. (Például a „szék” címszó esetén a leíró kategória „ülőbútor” lehetne.) Ez abban is segít, hogy az olvasó több meghatározás közül könnyen kiválaszthassa a neki szükségességet.

Továbbá a tanuló ezzel kap egy egyszerű, könnyen érthető definíciót, a továbbiakat pedig már ennek pontosításaként, kiegészítéseként olvassa, és nem adatok tömegéből kell kihámozni, hogy miről is szól az egész. Tehát garantáltan érti a lényegét, mielőtt még esetleg további ismeretlen szavakba ütközne a meghatározásban.

Pontosan körülírt fogalmak. A lényegét már érti a tanuló, de mi tartozik még a szó jelentésébe? A meghatározások célja a megértés. Nem csupán egy-két rokon értelmű szóból állnak, hanem teljes körülírásból.

A szabatos meghatározások precízek, alaposak – nincsenek bennük általánosítások, homályos utalások, önmagukkal meghatározott szavak. Pontosán, többféle szempontból is leírjuk a szó jelentését. Az olvasó így fel tudja idézni hasonló tapasztalatait, és máris magasabb szinten érti a szót. A leírt fogalom kezd összekapcsolódni az olvasó emlékeivel.

Amikor a saját tapasztalatok alapján már tud valamit a tanulónk, akkor jöhet a lényeg: érthetővé válnak az **okozati összefüggések** is, mert a meghatározások nemcsak a formát adják meg, hanem azt is leírják, mit csinál, mit okoz az adott dolog, mi a szerepe, felhasználása, vagy elvi szinten leírva hogyan lehet létrehozni. Ezt megértve könnyen átlátható az alkalmazás.

A meghatározások része legalább két-két szemléletes **példamondat**, amelyek segítenek értelmezni a leírt fogalmat. A nehéz szavak esetén éppen ezek szokták

átlendíteni a tanulót a holtpontra, és teljesen érthetővé tenni számára a „bonyolult” meghatározást.

A **példatár** egyetlen kattintásra minden szóhoz további példamondatok százait adja meg, a világirodalom remekeiből kiválogatva ezeket. A klasszikusok rengetegét segíthetnek a teljes megértésben.

Minden szócikk része a **szó eredete** is, amit az összes elérhető ilyen irányú forrásmunka felhasználásával kutattunk fel, így a plusz adatok a fogalom mélyebb megértését teszik lehetővé. Például, hogy a szó miként lett „fellengzős” vagy „vasárnap”, miért pont „botlik” és „boszorkány”, miből lett „delej” vagy „burgonya”.

A szócikkeket a **szóhasználati tudnivalók** teszik teljessé: kifejezések, szólások, közmondások; a rokon értelmű és ellentétes jelentésű szavak, formai változatok, nyelvtani tudnivalók. Ezekkel válik teljessé a szó használatának készsége. Egyben ezek az ideális szócikk utolsó részei.

* * *

Egy ideális szótár sem képes mindenre: a szó használatának begyakorlása, értelmezése az anyagban, és az így megértett tananyag alkalmazása, gyakoroltatása továbbra is a tanár feladata marad, de az ilyen alapos megértés sokat lendít a haladás sebességén.

Tudjuk, hogy még egy ideális szótár sem lehet a végletekig tökéletes. De mindent megteszünk, hogy a lehető legjobban megközelítsük ezt! Az első lépés a fellelhető leírt rendszer összeállítása, részletes kidolgozása volt, amelynek precizitását a világ egy szótára sem közelítette meg eddig.

Korábban soha nem volt még ilyen nagyságrendű magánkezdemenyezés a magyar nyelvészet terén – a világon is ritkaságnak számít. Három év alatt a tervezett anyagnak csak töredéke készült el, ami mégis figyelemre méltó nagyságrend, és máris máshol nem fellelhető értékeket adott a magyar tudománynak.

Márai Sándor gondolatai ma is érvényesek:

„Az ország, a nép még nem haza... nincs más haza, csak az anyanyelv”.

Ezért is tartjuk fontosnak a *WikiSzótár.hu* projektünket, amely megnyitja mindannyiunk számára a tiszta fogalmi megértés kapuját. Ez a mi hozzájárulásunk a jövőhöz.

Sarkadi Zsolt–Szabados Pál

Bibliotékákról, könyvekről satöbbi

Kerekasztal-beszélgetés – vegyes szekció (huszadik század)

Legutóbb ott hagytam abba érdekesítő beszámolómat, hogy a kínálkozó lehetőségek közül, a bőség zavarában hirtelen nem tudtam eldönteni, melyik szekcióülésre óvakodjak be, megnézni és végighallgatni megidézett szellemalakjaim magasatos, megszívlelendő mondanivalójú diskurzusait – tanácsstalanságomban inkább felébredtem.

Kéretik tehát feltétlenül elolvasni, újraolvasni az előzményeket (Koncz Károly: Bibliotékákról, könyvekről, írásról, olvasásról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2011. 12. sz. 41–49. p.), hogy ne tűnjék sületlenségnek, zagyvaságnak mindjárt az első mondat is itt e dolgozatban, és kerüljön pontos értelmezési keretbe, amit az elkövetkezőkben mondandó vagyok.

Nos, elismerem, ritkán esik meg az emberrel, hogy édes álmából megébredvén, kényszeríti magát mihamarabb visszaaludni, nehogy elszalassza folytatólag szemlélni elméje színes káprázatát, próbál visszakerülni a megszakadt álomba. És láss csodát, lassan valóban újra visszamerül vágyott, belső látomásának világába, folytatódik az álma, mintha mi sem történt volna, mint hogyha föl sem ébredt volna. Ritkán van részünk benne, hogy bekövetkezzék velünk ilyen kegyelmi állapot, de olykor előfordul. Legalább egyszer mindenkiel megtörtént már, lehet ilyen esetekről hallani – irodalmi példákat most hadd ne soroljak. Olyanról is tudok, hogy valaki *napok múltával*, egyik éjjel, egyszer csak visszacsöppent ugyanabba a fantáziavilágba, és továbbálmodta egy korábban elkezdett, befejezetlen, talányos álmát. Bizony, velem is éppen így esett!

Magnéziumlámpák sűrű villogására lettem figyelmes a márványpadlójú tükörfolyosó távolabbi végén. Gondoltam, ahol ennyire hangsúlyos a média jelenléte, ott fontos dolgok lehetnek történőben. Megszaporázva lépteimet, odasiettem, ahol is az elem tároló terem robosztus, ízléssel faragott, majd' plafonig érő bejárati ajtaja egyik szárnyát nyitva találtam; a kamerák és nagyteljesítményű bevilágító lámpák vezetékeinek sűrű fonadékán átlépdelve jutottam a pazar díszítésű konferenciaterembe, miután elolvastam a helyén maradt ajtószárnyra kifüggesztett táblán lévő kiírást: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS – VEGYES SEKCIÓ (HUSZADIK SZÁZAD). Ám akkor már azt sem mulaszthattam el, hogy a mottóul odahelyezett idézetet végig ne böngésszem:

Azt hiszem, az emberiség jövőjének rendkívül fontos alapja a könyv. De hogy a könyv teljesíthesse ezt a mindjobban rá háruló feladatot, az kell, hogy az emberek bízzanak benne.

MÓRICZ ZSIGMOND

Nem sejthettem, mennyi ideje zajlik már a rendezvény, mindenesetre az volt a határozott érzésem, nemrég kezdődhetett. Éppen egy olyan híresség felszólalásának zárómondataira toppantam be, akinek a jelenlétére egy ilyen jellegű hivatalos nemzetközi szimpóziumon – mit tagadjam – nemigen számítottam: *...hiszek a könyvek és a nevelés hatalmában, mint a rettegés és gyűlölet ellenszerében* – mondta dörgő hangon befejezésül, s ezzel valósággal lenyűgözve hallgatóságát, szinte kinyilatkoztatásszerűen tett hitet a művészet és a kultúra elpusztíthatatlansága mellett **Sir Charles Spencer Chaplin** (közismertebb nevén **Charlie Chaplin**, London, 1889. április 16.–Vevey, Svájc, 1977. december 25.) angol származású amerikai filmrendező, forgatókönyvíró, színész, zeneszerző, vágó, filmproducer, a némafilm toprongyos csavargója – majd a jelenlévők kitörő ovációja közepette szerényen visszaült helyére.

Elcsitulván a tetszésnyilvánítás, **Benedek Marcell** (Budapest, 1885. szeptember 22.–Budapest, 1969. május 30.) magyar egyetemi tanár, író, irodalomtörténész és műfordító, színházigazgató, Benedek Elek író fia, Benedek István apja emelkedett szólásra: *Az olvasás, igenis, művészet, végső fokán közel járna az írás művészetéhez, de éppoly kevésbé művész mindenki, aki olvas, mint ahogy a tintafogyasztók sem mind íróművészek. Az olvasás művésze az, akiben a megformálás adományán kívül minden megvan, ami az íróit íróvá teszi.* Ivott egy kortyot ásványvízzel töltött poharából, majd folytatta: *Az olvasó ne szégyenkezzen, ha a tegnap, a közvetlen múlt íróit érzi legközelebb magához; ezeknek megértése az az arkhimédészi pont, ahol megvetheti a lábát. Innen aztán, mint valami erősségből, kikicsaphat hol a távolabbi múlt, hol a jelen felé.*

Mondandóját rövid időre megszakította, majd egy huszárvágással tárgyának újabb gondolati vetületét villantotta fel: *A könyvtáros – tapasztalásom szerint – lelki orvos. Igazi jó munkát csak az olvasói bizalom elnyerésével végezhet, s a bizalmat megszerezni nem könnyű dolog. Az orvos előtt sem könnyen tárulkoznak ki a betegek.*

Megvárva, míg a szinkrontolmácsok végére érnek a fordításnak, némi spéttel **William Somerset Maugham** (Párizs, 1874. január 25.–Nizza, 1965. december 16.) angol regényíró, elbeszélő és drámaíró kezdett el most beszélni, akinek munkáit a világos stílus, a változatos helyszínek és az emberi természet alapos ismerete jellemzi: *Nem a könyv kedvéért olvasok én könyvet, hanem a magam kedvéért. A magamfajta lelkes olvasó semmiféle nélkülözést nem talál olyan elviselhetetlennek, mint ha nincs könyve.* Azután saját olvasási gyakorlatának egy érdekes és mulatságos oldaláról lebbentette fel a fátylat: *Tapasztalatból tudom, ha egy könyv feltűnést kelt, jobb, ha az ember vár egy évet, amíg elolvassa. Meglepő, hogy mennyi olyan könyv van, amelyet akkor már egyáltalán nem szükséges elolvasni.*

A derűtség múltával ismét magyar nyelvű felszólaló következett, Szentistváni **Babits Mihály**, teljes nevén: Babits Mihály László Ákos (Szekszárd, 1883. november 26.–Budapest, Krisztinaváros, 1941. augusztus 4.) költő, író, irodalomtörténész, műfordító, a XX. századi magyar irodalom jelentős alakja, a *Nyugat* első nemzedékének tagja: *Egy kiváló költőt vagy íróit olvasva lelked a költő lelkével együtt fut, lát és dolgozik. Ujjongva fut hegyeken, mezőkön, és változatos messze tájakat*

lát. De csak akkor, ha követni tudod a költőt, elképzeled metaforáit, megérted célzásait; máskülönben olyan vagy, mint a vak ember a legszebb vidékeken. Stilisztikailag műveletlen embernek a legszebb könyvek mintha idegen nyelven volnának írva.

Kis szünetet tartva némiképp szentenciaszerű mondattal folytatta: *Az olvasás is gondolkodás, s az írás is beszéd.*

Ezt követően egy hosszabb, érzelmekben telített gondolatmenetre váltott: *A nagy élmények szezonja a tavasz. S a döntő olvasmányok: fiatalságunk olvasmányai. Amint az ember vénül, az olvasmány egyre kevesebb, s egyre kevésbé hat. Az idő rohan, mint egy zsúfolt vonat, már lefelé a lejtőn. Hónapok telnek, s alig vesszünk a kezünkbe könyvet azon kívül, amit munkánk vagy mesterségünk kényszerít olvasni. Fáradt perceinkben valamelyik ifjan olvasott könyvünk után nyúlunk. Talán föltámad még a régi élmény. Ó, egyre ritkábban! Mennyi minden átértékelődött és megfakult!*

Bólogatva az elmondottakra, kissé talán el is érzékenyülve a hallottakon (még lehet, csak az öregkori szemgyengesség okán jelent meg egy-két könnycsepp szemé sarkában, s párásodott be szemüveglencséje), néhány jegyzetlappal a kezében **Anatole France**, eredeti nevén Jacques Anatole François Thibault (Párizs, 1844. április 16.–Saint-Cyr-sur-Loire, 1924. október 12.) francia író, költő, kritikus, akadémikus (Franciaországban úgy tekintenek rá, mint a „harmadik köztársaság” egyik nagy irodalmi kritikusára, kora élő lelkiismeretére, aki a XX. század elején mélyen elkötelezte magát szociális és politikai ügyek mellett), 1921-ben munkásságát irodalmi Nobel-díjjal ismerték el – kért most szót: *Mi egy könyv? Egymásra való következtése apró jeleknek. Semmi több. Az olvasónak magának kell előhívni a formákat, színeket és érzéseket, amelyeknek e jelek megfelelnek. Tőle függ, hogy a könyv fakó legyen vagy ragyogó, izzó vagy jéghideg. Ha jobban tetszik, azt mondanám, hogy a könyv minden szava egy-egy rejtelmes ujj, amely úgy érinti agyvelőnk egy-egy idegszálát, mint valami hárfa húrját, és hangot ébreszt zengő lelkiünkben.*

Ha az ember könyvet olvas, úgy olvassa, ahogy akarja, azt olvassa ki belőle, vagy inkább azt olvassa bele, amit akar. A könyv mindent a képzeletére hagy. Éppen ezért a durva és közönséges elmék legnagyobbbrészt csak halvány és hideg élvezetet merítenek belőle.

Lapozgatott jegyzeteiben, miközben lassan körbehordozta tekintetét a hallgatóságon, és miután bizonyosságot nyert az érdeklődés meglétéről, folytatta: *Első pillantásra felismerem az igazi könyvbarátot arról, hogy hogyan veszi kézbe a könyvet. Az, aki kezébe vesz egy értékes, ritka, kedves vagy legalábbis tisztességes könyvet, és nem simogatja végig gyöngéden ujjával hátát, kötését, oldalát... hiába mondja, hogy szereti a könyveket: nem hisszük el.*

Ekkor újólag föltekintett, mint akinek éppen most jutott eszébe valami világ-megváltó, halaszthatatlanul a nagy nyilvánosság tudomására hozandó idea, s a következőt suttogetta a terem légtérébe az ironia és szarkazmus kényes határán: *Bibliofil az, aki sohasem olvassa el a könyveit.*

Mivel a publikum bárminemű érzelmi reakció nyilvánítása nélkül csöndben maradt, várva a további fejleményeket, hát maga sem késlekedhetett áttérni a következő gondolatra: *Az értelmi életet élő, gondolkodó ember sok mindent nélkülözhet többé-kevésbé könnyen, de ha könyveiről kellene lemondania: inkább életét adná oda. Köny-*

veimnek hipnotikus az erejük, jobban ragaszkodom hozzájuk, mint az élethez. Sok minden elhagyott – a fiatalság is –, de a könyv hű maradt, és én is hű maradtam hozzá.

A tudás: könyvtárak párlata. Sose adjatok kölcsön könyvet, mert a kölcsönkapt könyvet senki sem hozza vissza. Az én könyvtáramban csak olyan könyvek vannak, amelyeket másoktól kaptam kölcsön.

Némi derűtség hullámozott végig a sorokon, de ez nem akasztotta meg az előadó lendületét: *Sok könyvbarátot ismertem életemben, s meg vagyok győződve róla, hogy a könyvek szeretete elviselhetőbbé teszi az életet a finomabb lelkek számára.*

Mindenki a maga módja szerint álmodja át az életet. Én könyvtáramban álmodtam át ezt az álmot, és ha majd üt az óra, hogy elhagyjam e világot, azt óhajtom, hogy Isten könyvekkel megrakott polcaim elől, létrámról szólítson magához – fejezte be felszólalását a neves francia szerző.

Maradva a hallgatólagosan elfogadott szabálynál, ekkor újabb magyar nyelvű előadó következett, a finom tollú, szemüveges **Bálint György** (Budapest, 1906. július 9.–Ukrajna, Sztarij Nyikolszkoje, 1943. január 21.) magyar író, újságíró, kritikus, műfordító. A polgári humanizmus, a polgári értékek egyik legjelentősebb őrzője és képviselője a két világháború közti magyarországi irodalomban: *Könyvtárak ezreit pusztítja el a bomba és tűzvész: a szöveg azért valahol mégiscsak megmarad. Sok mindent el lehet venni az emberiségtől, meg lehet fosztani mindentől, ami életét értelmessé és érdemessé tette. Csak egyet nem lehet most már kiirtani: a szöveget. A szavak megmaradnak, az emberiség legszebb és legokosabb mondatai többé már nem veszhetnek el.*

A felvezető, általánosabb érvényű mondatok után a felszólaló most személyesebb hangvétellel váltott: *Kétféle izgalom érhet olvasás közben. Az egyiket akkor érezzük, ha a könyv nagyon is rólunk szól; a másikat akkor, ha egyáltalán nem rólunk. Ki tudja, talán az utóbbi az igazabb, a mélyebb. Egészen távol esik tőlem, mégis lenyűgöz: ez a legnagyobb eredmény, amit könyv elérhet.*

Megvallom: jobb szeretek olvasni, mint írni. Azon a bizonyos pusztai szigeten, melyet oly gyakran szoktak felhozni különböző tételek példaként – írás nélkül csak kibírnám valahogy, de olvasás nélkül nem. Voltak könyvek, melyeknek világa majdnem reálisabb volt számomra a környező világnál.

Ha izgalmas olvasmányra van szükségem, nem nyúlok a detektívregények után. Régen rájöttem már, hogy a dokumentumgyűjteményekben, az adattárakban rejlik a legtöbb igaz, őszinte izgalom.

Nincs izgalmasabb, mint átmenet nélkül, ugrásszerűen lapozgatni a könyvet – mondta végezetül, s afféle mosoly bujkált az ajkán leültében, mint akinek éppen egy lebilincselően izgalmas könyv olvasásában telik gyönyörűsége.

A színpadi díszletfalra felakasztott puska szerepe, hogy a darab egy pontján lekerüljön onnan, és elsüljön (a lá Csehov). Mindez csak azért juthatott eszembe, mert szemem sarkából észrevettem, amint feláll egy szakállas, szafari-ruhás ember, aki előtt az asztalon ráadásul ott feküdt vadászpuskája (igaz, becsomagolva, bőrtekóban). Ezen körülmények persze senkit meg nem botránkoztattak, hiszen valamennyi jelenlévő tisztában volt vele, ki ez az illető. **Ernest Miller Hemingway** (Oak Park, Illinois, 1899. július 21.–Ketchum, Idaho, 1961. július 2.) amerikai,

irodalmi Nobel-díjas regényíró, novellista, újságíró. Az elveszett nemzedék jeles tagja – akárcsak feledhetetlen írásaiban, jelen felszólalásában sem bizonyult túlságosan bőbeszédűnek: *Minden igazul megírt könyv gazdagítja az ismeretek közkincsét, amelyet az író a helyére lépő írónak rendelkezésére bocsát, de ennek az írónak is – annak rendje szerint – hozzá kell járulnia ehhez a közkincshez a maga tapasztalatának bizonyos részével, hogy megértse s elsajátítsa mindazt, ami az öröklés joga szerint őt illeti meg – és így tovább.*

Mindenki várt volna még valamiféle folytatást, de rövid úton bele kellett nyugodnunk mindannyiunknak, hogy a neves írónak (pillanatnyilag) csak ennyi közlendője volt számunkra.

S mintha csak a sors kívánta volna kijelölni a következő megszólalót, óhajtván megmutatni az éppen leköszönő ellenpárját, **Gárdonyi Géza** (eredetileg Ziegler Géza; Gárdony-Agárdpuszta, 1863. augusztus 3.–Eger, 1922. október 30.) író, költő, drámaíró, újságíró, pedagógus, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja. A XIX–XX. századforduló magyar irodalmának népszerűségében máig kiemelkedő alakja. Korának sajátos figurája, egyik irodalmi körhöz sem sorolható tagja. Életműve átmenetet képez a XIX. századi romantikus, anekdotikus történetmesélés és a XX. századdal születő Nyugat-nemzedék szecessziós, naturalista-szimbolista stíluseszménye között – törékeny, szelíd, mégis (vagy tán éppen ezért) tiszteletreméltó alakja került most a figyelem középpontjába, s aki mindjárt egy személyesre hangolt történet elmesélésébe kezdett: *Van a méhesemben egy szalmadívány. Mikor a napóra igen fekete vonással mutatja a délutáni időt, oda szoktam leheveredni és olvasgatni vagy szenderegni. Mert olvasni is jó, meg aludni is jó. Mikor olvasok, úgy érzem, mintha egy másik embernek a lelke volna bennem, és ez gyönyörűség; mikor pedig alszom, úgy érzem, mintha az én lelkem volna egy másik emberben; és ez is gyönyörűség.*

Hálásan köszönte a jelenlévők megtisztelő figyelmét, mindazonáltal néhány gondolatát még megosztotta hallgatóságával: *Az emberben minden könyv nyomot hagy, jegyet ver a lelkére, mint obeliszkre a kőíró. A könyvre adott pénz – látszólag – eldobott pénz. Mint a vetőmag. Minden jó könyv egy-egy tanítója a nemzetnek.*

És ahogy már megszoktuk, most ismét egy külföldi meghívott vendég juthatott szóhoz, aki nem volt más, mint (már bocsánat a szóért: a kissé megkopott ázsiójú, mindazonáltal változatlanul respektált) **Louis Aragon** (Franciaország, Párizs, 1897. október 3.–Párizs, 1982. december 24.) költő és regényíró, esszéista, kritikus, politikai aktivista, a kommunizmus szóvivője. Eredeti neve: Louis Andrieux. François la Colère, aki írói álnév alatt is publikált: *Sohasem vártam mást olvasmányaimtól, mint a szédületet: hálás vagyok annak, aki elragad, amihez elég olykor egyetlen mondat, egyike azoknak a mondatoknak, amelyektől az ember elveszti a fejét, és magával ragadja a történet. Ennek a szédületnek, amelyért odaadnám a világ minden aranyát, nincs semmiféle törvénye vagy szabálya.*

Az eddigieket lelkesülten adta elő, amely előadásmódból mindannyiunk számára fényesen kiviláglott, hogy nemcsak íróember áll előttünk, hanem személyében egy rajongó olvasót is tisztelhetünk. A folytatásban azután nyugodtabb tónusra váltott: *Azt akarom elérni, hogy könyvem ne hagyjon magamra, arra kényszerít-*

sen, hogy az olvasás után is gondolkozzam, önmagamat kérdezzem, és magamnak választ keressek. Ilyen értelemben a könyv gépezet az ember megváltoztatására. Szánom azt, aki egy könyvben nem bír el olyan gondolatokat, amelyek az övéitől idegenek, aki nem tud ráatalálni az ellenséges gondolatok mögött is a saját gondolatának lényegére. Sokkal egyszerűbb egy könyv hibáira rámutatni, mint felfedezni benne az értéket, a hasznát, a tehetséget... és sokkal könnyebben meghallgatják azt, aki azt mondja: ne olvasd el, mint aki azt mondja: olvasd! Végül ezzel az enigmatikusnak szánt, többféle értelmezésnek is teret és lehetőséget adó mondattal zárta felszólalását: Hiába tanítottak meg olvasni, egyáltalán nem bizonyos, hogy azt olvasom, amit olvasok.

Tünődünk nem sok időnk adatott a leköszönő francia auktor eme talányos utolsó tételmondatán, mert a bevált, közmegegyezéssel elfogadott szabályok szerint most ismét magyar nyelvű előadó következett (bár franciás műveltsége okán szinte anyanyelvi szinten beszélt magát a francia nyelvet is), aki nem volt más, mint **Illyés Gyula** (eredetileg, 1933-ig Illés Gyula; Sárszentlőrinc-Felsőrácsegpuszta, 1902. november 2.–Budapest, 1983. április 15.) háromszoros Kossuth-díjas magyar költő, író, drámaíró, műfordító, lapszerkesztő, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. A Digitális Irodalmi Akadémia megalakulásától annak posztumusz tagja. Minthogy lévén költő, rögtön egy költői kérdéssel kezdte mondanóját, amit (ahogy ez már költői kérdések esetében lenni szokott) saját maga meg is válaszolt: *Miért olvasunk regényt? Mert keveselljük ismerőseinket. Mert ismerőseinket sem ismerjük igazán. Azért olvasunk, hogy minél több ember sorsába hatoljunk, s egy kicsit – távolról, veszély nélkül – meg is osszuk sorsukat. Örök helyzet, hogy a könyvek összehasonlíthatatlan zömét fiatalok olvassák. A remekművek nem csak a falon s a polcon érlelődnek. Elménkben is, anélkül, hogy újra kellene látnunk, olvasnunk őket. Az igazi feladat, hogy olvasóinkat besorozhassuk, beinvitálhassuk regényalakjaink közé – egész életük tartamára. Ma sem fér a fejembe, vagy ha belefér, földre nyom az a gondolat, hogy valaki csirkefogó tud lenni, ha valaha elolvasta a Háború és békét.*

Ezek után mindenki azt várta volna, hogy a szovjet-orosz irodalom képviselőjében fog valaki felszólalni meghívott delegációjuk népes táborából, de mire ők észbe kaptak volna kvázi megszólíttóságuk okán, már újra egy mozgékony francia ragadta magához a szót. **André Maurois**, született Emile Salomon Wilhelm Herzog (Elbeuf, 1885. július 26.–Párizs, 1967. október 9.) francia író. Byronról és Shelleyről írt életrajzi regényeit még Angliában is az angol irodalomról szóló legjelentékenyebb műveknek ítélik. Victor Hugóról, a Dumas családról, majd Balzacról felépített nagy műveit a francia irodalomtörténeti művek legjobbjai közé sorolják. A Francia Akadémia „halhatatlan”-jai közé választotta. – Ő is, mintha csak megirigyelte volna az előtte szóló oratori fogását, szintén kérdéssel indított: *Hogy mi számít? Bolyongani egy könyvtárban, találomra felütni egy könyvet, s lapozás közben rábukkanni egy mondatra, amely elragadtat; újra olvasni egy író, aki ifjúságom társa volt; érezni azt az örömet, hogy még mindig újnak találom őt, s érintetlennek találom lelkesedésemet. Mi egy könyv? A gondolat egy pillanatának a megörögzítése... A szerző... hogy is mondjam... gipszmintát vesz szenvedélyeiről X pillanatban...*

Az olvasmány-bűnt azok követik el, akik a könyvet kábítószerként használják, s azzal menekülnek ki a valóságból, hogy egy elképzelt világba veszik be magukat. Ezek egy percig sem tudnak megmaradni olvasmány nélkül; válogatás nélkül falják a könyveket, s éppoly mohón olvassák el a lexikonnak az akvarellfestészetéről szóló értekezését, mint egy kezükbe kerülő tanulmányt a modern lőfegyverekről... bármit elolvasnak, csakhogy egyedül ne maradjanak gondolataikkal. Élvezetből az olvas, aki a könyvekben valamilyen szépséget keres, egy álmot, egy ébredést, saját érzelmeinek nemesebb mását vagy oly kalandok ízét, amelyekben az életben nem lehetett része. Az olvasás művészete nagyjából abban áll, hogy igyekezzünk könyveinkben viszontlátni és révükön jobban megérteni az életet.

Aki túl korán olvassa a remekműveket, nem érti őket, és megcsömörlik tőlük; aki húszéves korában veszi kézbe őket, amikor maga is kezdi ugyanazokat az érzéseket érezni, amelyeket leírtak, megszereti őket. A regényíróba szerelmes olvasónő kedvenc hőseinek gyöngédségével ruhazza fel az írókat, s mit sem tud ennek idegesítő arcjátékáról, rossz emésztéséről, álmatlanságáról, beteges hiúságáról.

Nagy várakozás előzte meg az ezután következő felszólaló szereplését, híre ugyanis megelőzte mind idehaza, mind külföldön; szakmai berkekben viták keresttüzében álltak a Fővárosi Könyvtár élén felmutatott eredményei, s a könyvtár (mint olyan) funkcióját alapvetően megváltoztató újításai. **Szabó Ervin**, Schlesinger Sámuel Ármin (Szlanica, Árva vármegye, 1877. augusztus 23.–Budapest, 1918. szeptember 29.) társadalomtudós, könyvtáros, könyvtárigazgató, anarcho-szindikalista forradalmár. A Fővárosi Könyvtár munkatársa, 1911-től igazgatója. 1900-tól írt a *Népszavába*, ő alakította ki annak irodalmi rovatát. – Keskeny, szemüveges arca szigort és elszántságot tükrözött, látszott, minden igyekezetével azon lesz, hogy megfeleljen majd az előzetes elvárásoknak: *Ne a könyv legyen a cél, az ő; a fétis, hanem az olvasó.* – Sajnos, itt meg is szakadt a neves személyiség felszólalása, mert sietős léptekkel közeledő, formaruhás hölgy állt meg asztalánál (talán a rendezők egyike), és egy papirost, sürgősnek tűnő üzenetet nyújtott át. Az előadó átfutván az írást, fejét hirtelen mellére ejtette, majd ugyanolyan gyorsan fölszegte, nagy levegőt vett, aztán hangot adva sajnálatának, hallgatósága tudomására hozta, hogy halaszthatatlan ügyben sajnós, el kell távoznia, de biztosította publikumát, hogy felszólalását írásos formában az érdeklődőkhöz eljuttatja. Mi, kései utódok, kollégák tanulmányainkból, de akár érdeklődőként is már tudjuk, miféle dokumentumokat vehetünk kézbe, példaként csak egyet említve: *Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye : 1900–1918 / Köhalmi Béla tanulmányával ; [összegyűjt., jegyz. ellátta és sajtó alá rend. Tiszay Andor]. Budapest : FSZEK, 1959.*

Ám az élet nem állhatott meg, és nem is történt semmi fennakadás, mert íme, egy másik Szabó nevű jelentkező máris akadt (megnyugtatóan mondom: ez itt most nem humor akar lenni) zökkenésmentesen folytatni az előadássorozatot: **Szabó Lőrinc**, teljes nevén Szabó Lőrinc József (Miskolc, 1900. március 31.–Budapest, Józsefváros, 1957. október 3.) Kossuth-díjas költő, műfordító, a modern magyar líra egyik nagy alakja – hosszan szemébe lógó haját (ahogy Rippl-Rónai József pasztellrajzán, [1923] is látható) homlokáról félresimítva, elkezdte mon-

dandóját: *A szavak úgy vannak, mint egy ház vagy mint egy erdő, s csak alapjuk, talajuk a könyv, a papír; mint ahogy a házak és erdők alapja a föld, a talaj.*

A könyvek egymásra utaltak, egymást ajánlották, folyton újabb kollégákat mutatták be, és mind meglepőbb társaságokba vittek. Mindnyájunknak voltak szerelmei a könyvekkel, és a könyv – többek közt – valóságos kicsapongássá válhat; ahogy másrészt nők nemegyszer féltékenyek a férjük vagy szeretőik könyveire. A könyv már kívülről is ígér és szuggerál. Mindnyájunknak vannak hatalmas könyvélményei, a legtöbb élményünk – terjedelemben és változatosságban – könyvélmény. S a tudásunk 99%-a szintén a könyv, az élő betű, a szellem tudása, ajándéka.

Az olvasó, a lelkes olvasó még akkor is boldog, ha nem ér rá felülni a könyveit, csak érzi a jelenlétüket. A könyvtár nemcsak a szobáink falait béleli, béleli a lelket is! A könyvek barátai, igazi barátai: alázatos emberfajta, hiszen úgyszólván mindennap szembekerülnek, néhány órára vagy legalább percre, az időtlenséggel, az örökkévalósággal. Ahogyan az emberi lélek könyv, éppen úgy a könyv is lélek, és csak úgy az. A könyvtár az emberi tudat mása, rögzített és megnagyobbított materializált emlékezet; de időfeletti erejét, bűvös értelmét, eleven életét mi magunk adjuk. Mindenestre furcsa, hogy a romló testnél romlandóbb papír legyen fizikai őre a romolhatatlan szellemnek; de ha furcsa is. Így van, mondja a tűnődés.

Nem tudom eléggé hangsúlyozni az élet és a könyvek közös hatását, s azt a nevelést, amelyet maga az átélt idő ad egy könyves embernek. Nagy dolog a könyv, kedves barátaim. Bizonyos értelemben mindnyájan könyvek vagyunk, az emlékezőképesség tesz azzá bennünket. Mert nem vagyunk-e tele mi is versekkel, a saját rezdüléseinkkel, idegeink folyton villogó, érzező és elszuhanó, de megállíthatatlan tükkörjétekai-val? Sőhajokkal és zenékkal, amelyeket nem érünk rá vagy nem tudnánk elgondolni és rögzíteni, de amelyeknek foszlányai kiütözköznek minden tündöklő pillanatunk arcán, minden hangsúlyunkban és félbemaradt vagy befejezett mozdulatunkon?

Ezzel a fennhagyott hangsúlyú zárómondatával előadónk mintegy ingerelte becses hallgatóságát, és nem is maradt el a kívánt hatás, mivel máris jelentkezett a következő szónok, egy világszerte ismert író személyében, aki nem volt más, mint **Simone de Beauvoir** (Franciaország, Párizs, 1908. január 9.–Párizs, 1986. április 14.) francia író, filozófus. A XX. század második felének egyik népszerű, meghatározó gondolkodója, nagy hatással volt a háború után a megerősödött fogyasztói, jóléti társadalomban akkoriban felnövő ifjúságára. Mint a feminizmus jelentős ideológusa is maradandó érdemeket szerzett. Irodalmi tevékenységével, szociológiai munkásságával, memoárjával is jelentőset alkotott – felszólalásával egyben mintha meg kívánta volna válaszolni Szabó Lőrinc kérdő mondatait is: *Az ember kezdetben azt hiszi, hogy száz és száz könyvet kellene elolvasnia. Azután rájön, hogy alig néhány olyan mű van, amelyből tanulhat valamit: a többi csak kivo-natolja, ismételgeti, vulgarizálja a kulcskönyveket.*

Sokan azt gondolják, hogy az írókat nem szabad személyesen megismerni, csak könyveiket kell olvasni, mert egyébként kiábrándul belőlük az ember: meg kellett á-lapítanom, hogy nincs ennél hamisabb közhely. Bármi lett is ezeknek az ismeretségek-nek a folytatása, soha egyetlen íróban sem csalódtam, akinek becsültem könyveit.

Ekkor szeme sarkából észrevette, hogy férje már tükön ülve alig várja, hogy végre ő is szóhoz jusson; mint jó feleséghez illik, hagyta hát érvényesülni, de leül-tében, néhány ingerült mozdulatából azért kiviláglott, lett volna még mondandója.

Jean-Paul Sartre (teljes nevén Jean-Paul Charles Aymard Sartre; Párizs, 1905. június 21.–Párizs, 1980. április 15.) francia színdarab- és regényíró, irodalomkritikus, politikai aktivista, valamint az ateista egzisztencializmus képviselőjeként a XX. századi francia filozófia vezéralakja – izgatott (izgága?) viselkedésével, történetesen, hogy felesége után azonnal ő kívánt felszólalni, nos, ezzel megsértette a bevett és jól bevált rendet, a konferencia forgatókönyvét (ezek a franciák!?), de – kicsire nem adunk – mindenki nagyvonalúan szemet hunyt e csekélység, apró kisiklás felett: *A könyvek voltak az én madaraim és madárfészkeim, háziállataim és istállóim és rétjeim; a könyvtár az egész világ tükörképe volt; s a tükörben megvolt az eredeti minden mélysége, változatossága.*

Az igazi szemlélő a semmiből teremti meg a szobrot, az igazi olvasó a sorok közül olvassa ki a könyvet. Valójában az ember azért olvas, mert írni akar. Az olvasás mindenestre kissé újraírás.

Minden pillanatban felébredhetek, s ennek tudatában is vagyok, de nem akarok felébredni: az olvasás önkéntes álom... a nagylelkűség gyakorlása, az író nem arra kéri az olvasót, hogy valamilyen elvont szabadságot gyakoroljon, hanem hogy adja belé egész énjét szenvedélyeivel, rokonszenveivel, nemi vérmérsékletével együtt... A tétlenség tetté válik, az olvasó ember a legmagasabbra hág... Az olvasás nagylelkűségi szerződés író és olvasó közt; ki-ki bízik a másikban, egyik számít a másikra, ugyanolyan igénnyel lép fel a másikkal, mint önmagával szemben.

Egy regény olvasások sorozata, csupa kérészéletű kis parazitalét láncolata – olvasóinak idejével táplálkozik, és attól duzzad fel.

Amint a természet visszaveszi, ami az övé, úgy zökkent vissza a konferencia is a maga megszokott kerékvágásába; a továbbiakban nem zilálódott össze a felszólalások rendje, nem tört ki anarchia, még csak egymásnak sem estek a delegáltak. Mi sem bizonyította jobban a rend helyreálltát, mint a soron következő megnyilatkozó higgadt személyisége, megfontolt előadásmódja. **Szerb Antal** (Budapest, 1901. május 1.–Balf, 1945. január 27.) jelentős magyar író, irodalomtörténész, nemzetközileg népszerű regények szerzője. Nagy összefoglaló műve, *A világirodalom története*. – Ezen szavakkal fordult hallgatóságához: *Egy találmány születésének pillanata sohasem véletlen; az emberek mindig csak azt találják fel, amire szükségük van, és azt mindig fel is találják. A könyvnyomtatást már várta a szellem, amikor a valóságban megjelent.*

Az igazi világirodalom, azt lehetne mondani, elfér egy gondosan s helyesen megválogatott magánkönyvtárban.

A világnak égetően szüksége van egy kis jószágra – és aki a könyveket szereti, rossz ember nem lehet. Vannak, akik szórakozásból olvasnak, és vannak, akik műveltségüket akarják olvasmányaikkal gyarapítani; de én a harmadik olvasóra gondolok, arra, akinek az olvasás életfunkció és ellenállhatatlan kényszer – csak ez az igazi olvasó.

Ha valaki kora ifjúságától kezdve rendszeresen olvas, nell' mezzo, az emberélet útjának felére érve már el is olvasta a világirodalom jó részét, anélkül, hogy észre vette volna.

A detektívregény... játék, amelyet szerző és olvasó együtt játszik, agybújócska. Nem fog túljárni az eszemen, mondja az olvasó, és a szerző mégis túljár az eszén.

Azok a legrokonszenvesebb könyvek, amelyek minden pretenció nélkül szépek. Úgy szépek, mint egy kedves töltőtoll vagy macska, vagy pipa. Nem műtárgyak, hanem használati cikkek vagy háziállatok. Az olyan könyvek, amelyek könnyen és tartósan ak[k]limatizálódnak az ember polgári környezetében. Amelyeknek nincs szükségük melegházi levegőre és különös ápolásra, hamar otthon érzik magukat, és új hajtásokat eresztenek szívünkben. Házasak és mégis szépek. Külső szépségük kifejezi azt a szerető gondot, amelyet kiadójuk munka közben érzett, és azt a szerető gyengédséget, amellyel a könyvek barátja kezébe veszi ezeket.

A nagyon szép könyv megfélemlíti és zavarba hozza az embert, mint a nagyon szép nő. Azt mondják, hogy a nagyon szép nők nehezen mennek férjhez. A nagyon szép könyvek nehezen találnak olvasót.

A mai olvasó nem okosabb a régi olvasónál, és ha egy mű a mai olvasót nem ragadja meg, az gyakran nem a mű hibája, hanem a mai emberé.

Amint az előadó befejezte, órára tekintetem, s meglepődve konstatáltam, hogy elrepült az idő; úgy becsültem, legalább két órája lehet annak, hogy itt ülök illedelmesen a hallgatóság soraiban, és elmélyült figyelemmel, szinte áhítattal csüggök a nagynevű porondra lépők szavain. De nem melázhattam sokáig, mert máris következett **Mihail Sadoveanu** (Páskán, Románia, 1880. november 5.–Bukarest, 1961. október 19.) román író. Apai ágon értelmiségi, anyai részről moldvai szabadparaszt családból származott. 1929-ben a Román Akadémia tagjává vált. Volt nemzetgyűlési képviselő, a nemzetgyűlés alelnöke, elnökségi tag, a Román Írószövetség elnöke; 1961-ben Lenin-békedíjat kapott. *A könyv csodálatra méltó szerepet tölt be: arra készítet, hogy hazugság, igazságtalanság és előítéletek nélkül éljünk. Ezekben a szent urnákban, amelyekbe a költők és tudósok szívüket zárták be, megtaláljuk azt a halhatatlan erőt, amely szüntelen előretörésében lendületet ad az emberiségnek.*

A könyv tulajdonképpen csodája nem abban rejlik, hogy gondolatainkat és érzéseinket távoli embertársainkkal közli, hidat ver régi korokhoz és túl a halálon is, hanem abban a ritka – nevezzem: isteni – kiváltságban, hogy az igazság és őszinteség éltethet bennünket.

A könyv már annyira régóta meggyökerezett életünkben, hogy már nem is csodáljuk kellőképpen szüntelenül új varázsát. Miként nem figyelünk fel a légzés csodájára, ugyanúgy észrevétlen marad szellemi létünk eme vegyi folyamata. Vannak könyvek és könyvek. Egyesek már születésükkor pusztulásra vannak ítélve, mert nem fények az emberiség fényéből. Másoknak az a sorsuk, hogy mindaddig éljenek, amíg ember él a Nap alatt: ezek a nemzedékek törekvéseit és eszméit hordozzák magukban.

A játékos könyvek változtatták meg a világ arculatát, s lépcsőről lépésre vezették a jövő felé, amely lassanként már kirajzolódik és megvilágosodik.

Ilyen fennkölt és magasztos zárógondolat után megnyugvással vettem tudomásul, hogy ismét úgymond, szakmabeli lesz a következő felszólaló. **Kóhalmi Béla** (Budapest, 1884. október 11.–Budapest, 1970. január 10.) Kossuth-díjas könyvtáros, bibliográfus. A kurrens nemzeti bibliográfia ügyének egyik szószólója volt; közreműködött az egykori egyházi könyvtárak mentésének, katalogizálásának és raktározásának megszervezésében. A retrospektív bibliográfia munkálatainak

egyik elindítója: *A barbárság napjai akkor kezdődnének, amely napon az ifjúság lelkébe nem ültetnék el a könyvekben való hitet, az olvasás szenvedélyét, a meg nem szűnő bizsergető kívánságot, hogy a könyvekben azt keressék, amire vágnak.*

Engedtessek meg nekünk, hogy rossz álmaink legyenek, hogy féljünk az egy-könyvűektől, akik a tudás tömege ellen, a könyvek tornyai ellen kelnek fel, mert a technika teremtette rohanás és üzöttség atmoszférájában lepergő élet nem engedélyez termékeny perceket e tudás tömegeinek feldolgozására.

A teremtő olvasás lelkigyakorlatai: a könyvek kiválasztásától az olvasás termékeny szünetéig, az én-kereső magány meditációi, a sorok között olvasás szárnyaló percei, a visszalapozás, az egybevetés izguló gesztusai; groteszk mozdulatok a passzív hallgatáshoz szokott ember szemében. És nem fogja tudni elhíhetni, hogy ezt a sok könyvbe palackolt műveltséget legalább annyi önkínzás, fegyelem, lemondás árán lehet csak megszerezni, mint az olimpiai bajnokságot.

Kezdtem már kicsit nyűgös lenni: éhes is voltam, elgémberedtek a tagjaim; szerettem volna már harapni valamit, sétálni keveset a szabad levegőn. Azt viszont semmiképp nem akartam, hogy mocorgással vagy idő előtti távozással megzavarjam a konferenciát és a jelenlévő neves személyiségeket, úgyhogy megfogadtam, akármeddig is tartson, én bizony kivárom a végét. A továbbiakban némiképp fel is derült a kedvem, mert éppen az egyik általam szeretve tisztelt szerző következett. **Thomas Stearns Eliot** (St. Louis, Missouri, 1888. szeptember 26.–London, 1965. január 4.) amerikai születésű Angliában letelepedett irodalmi Nobel-díjas költő, drámaíró és kritikus. A XX. század első felében jelentősen hozzájárult a költészet újjászületéséhez Angliában és Amerikában, ő volt a modern irodalom ismert és elismert „diktátora”: *Egy bölcs ember mondásainak tanulmányozása hozzájárulhat, hogy kifejlessze azt a bölcsességet, amire az olvasó képes.*

Ahogy an olvasmányaink bővülnek, és a legjobb prózaírók és költők egyre növekvő változatosságával ismerkedünk meg, és ugyanakkor nagyobb világismeretre teszünk szert, valamint gondolkodásunk ereje is növekszik, olyan mértékben lesz átfogóbb az ízlésünk, csillapodnak szenvedélyeink, és mélyül a megértésünk.

Am alighogy befejeződött e rövid felszólalás, rögvest olyan valaki vette át a szót, akinek a mondandójára sokan kíváncsiak voltunk a megjelentek közül. **Kosztolányi Dezső** (Szabadka, 1885. március 29.–Budapest, Krisztinaváros, 1936. november 3.) író, költő, műfordító, kritikus, esszéista, újságíró, a *Nyugat* első nemzedékének tagja, Csáth Géza unokatestvére: *A könyv a szellemi manna, amelyből mindenki jól-lakhatik, az égi táplálék, amely minél inkább fogyasztják, annál több lesz belőle, a bűvös kenyér, amely senkit se hagy éhen, minden ínségest kielégít, hatalmassá tesz, úgyhogy mindenki az ismeretek tőkése és nagybirtokosa lehet általa, gondolatmilliomos.*

A könyvet nem lehet megszerettetni, mint valami tárgyat, valami portrét. Csak azok ez, amelybe valami be van zárva. A tartalmát kellene megszerettetnem, az éterrengéseit, a szellemet, amelyből a könyv létrejön. Ehhez kevés pár perc, kevés egy emberélet is. Minden könyv fölfedezés. A tudást kaphatni a könyvekből, de azt a tudást is, hogy mindent tudni nem lehet, és nem is érdemes.

Aki folyton könyvek között él, az olvasmányai recipéje szerint keres kalandokat, szerelmet, költészetet. Az örökösen olvasó és író emberek, tudósok, hivatalnokok,

újságírók nemcsak használják a szemeiket, de valósággal visszaélnék, uzsorászkodnak is velük. A kis fekete betűk lassan-lassan elsorvasztják látóidegeiket s elrabolják tőlük a kék ég fényét, a távlatok tüzes színeit.

A könyvtárak elpusztítása mindig barbárnak és különösen tragikusnak tetszik szemünkben.

Mindenütt a világon bizonyos előzékeny baráti viszony fejlődik ki az olvasó s a könyvtári alkalmazottak között. Az olvasót, a tudni akaró, eszmeszomjas embert mindenütt tisztelik!

A könyv... mindenütt jelenlevővé varázsolta a szellemet, megteremtette az emberiség lelki közösségét... nemcsak a teret hódította meg, hanem béklyóba verte a térnél is nagyobb ellenségünket, megállította az időt.

Amit úgy hiányolt a nagyközönség, amikor Illyés Gyula felszólalásának zárómondatában (egy jó órával ezelőtt) a *Háború és békét* emlegette, hogy bizonyosan megszólal majd a szovjet-orosz küldöttség népes táborából egy kiemelten fontos személyiség; nos, ez most – némi késlekedéssel – bekövetkezett. Szólásra jelentkezett **Makszim Gorkij** (eredeti nevén Alekszej Makszimovics Peskov; Nyiznyij Novgorod, 1868. március 28.–Moszkva mellett, 1936. június 18.) orosz író, drámaíró, a „szocialista realizmus” legnagyobb alakja. A sztálini érában kissé leegyszerűsítve értelmezték. A világirodalomra is nagy hatással volt, inkább mint a lecsúszott emberek ábrázolója. Sokra tartotta G. B. Shaw, Anatole France, Romain Rolland, Louis Aragon. Szülővárosának nevét 1932-ben Gorkij névre változtatták. *A könyv minden csodák közül a legbonyolultabb és legnagyobb csoda, amelyet az emberiség a boldogsághoz és az eljövendő hatalomhoz vezető úton magamagának megalkotott. Szeressétek a könyvet, a tudás forrását! Minél több könyvet olvastam, annál közelebb került hozzám a világ, annál világosabb és fontosabb lett számomra az élet.*

Megfigyeltem, hogy éppen a legnehezebb napokban, amikor az élet a legtöbb sérelemmel és bánattal sújtott, amikor túl nagy próba elé állított, éppen olyankor csapott legmagasabbra bennem az életkedv, az a makacs célratörés, s ragadott el a legnagyobb erővel az ifjú, herkulesi vágy, hogy kiséperjem az élet Augeiasz-istállóját. Így is maradt, így van ez most is, ötvenéves koromban, így lesz halálomig, és ezt az emberi szellem szentírásának köszönhetem: a könyveknek, amelyek visszatükrözik a növekedő ember lelkének kínjait és megpróbáltatásait.

A könyvek a jobb élet utáni fájó vágyakozásba burkolták az egész világot. És lelke volt minden könyvnek! Lelkét betűkkel és szavakkal papirosba zárta, de ezek szemem és eszem érintésére azonnal életre keltek. A könyvek arra neveltek, hogy személyes felelősséget érezsek az élet minden bajáért; vallásos tiszteletet keltettek bennem az emberi elme alkotóereje iránt.

Szeressétek a könyvet, mert megkönnyíti az életet, baráti segítséget ad, hogy eligazodjatok a gondolatok, érzések és események sokszínű és viharos forgatagában. Megtanít tisztelni az embert és önmagunkat, szárnyat ad az elmének és a szívnek – a világ és az ember iránti szeretet szárnyait. Szeressétek a könyvet – a tudás forrását. Csak a tudás válthat meg bennünket, az faraghat belőlünk erőslelkű, becsületes, értelmes embert, aki őszintén szereti embertársát, megbecsüli munkáját, és igaz szívvel gyönyörködik szakadatlan nagy munkája gyümölcseiben.

Mindenben, amit az ember alkotott és alkot, benne van a lelke. Tiszta, nemes lelke legteljesebben a tudományban és a művészetben él, legékesebben, legvilágosabban a könyvekben szól.

A könyveknek olyan szerepe volt életemben, mint egy anyának.

E kiszámítottan frappáns befejezéssel a felszólaló óhatatlanul is felidézte hallgatóságában egyik főművét, de ha nem is a főművet, mindenesetre azt az előtérbe állított regényt, amelyik hosszú időn át nemzedékek középiskolai kötelező olvasmányának számított.

Némi fennakadás látszott támadni a menetrendben; számomra úgy tűnt, mintha vita kerekedett volna afölött, ki is legyen a következő felszólaló. Mindenesetre a felmerült dilemma gyorsan megoldódott, valószínűleg az írásban is lefektetett hivatalos forgatókönyv döntötte el a kérdést, s az így bizalmat kapott előadó máris szólásra emelkedhetett. **Fekete Gyula** (Mezőkeresztes, 1922. február 26.–Budapest, 2010. január 16.) író, szociográfus, újságíró. Szerteágazó munkásságából kiemelkedik *Az orvos halála* című regénye, amit számos idegen nyelvre lefordítottak. Szociográfiai írásaiban gyakran foglalkozott a magyarság demográfiai kérdéseivel. *Sok ember sorsát fiatalkori olvasmányai döntik el. Sokakét meg éppen az, hogy nem voltak fiatalkori olvasmányai.*

Soha olyan kedvvel, kitartással, lendülettel, soha olyan sikerrel nem ostromolja az ember a környező világ – sőt világmindenség – fehér foltjait, mint hattól tizennyolc-húsz éves koráig. Eredetileg egyetlen fehér folt minden, ami túl van a szülői házon, s ezt a fehér végtelenséget nem utolsó sorban az írott betű népesíti be: emberekkel, tájakkal, csillagzatokkal. S az emberi viszonylatoknak azzal a láthatatlan, kusza szövevényével, amelyet csakis az irodalom tárhat fel a szemnek.

Az irodalom sok lehetséges osztályozását hadd szaporítom eggyel: vannak könyvek, amelyekben mindennél inkább önigazolást talál az olvasó, és vannak olyanok, amelyek – olykor bizony gyötrelmes – önvizsgálatra szorítják.

Mitől jó az egyik könyv, mitől silány a másik? Talán magából a könyvből nem is lehet ezt minden esetben megítélni. Inkább abból, mit érzek másként, nem is csak akkor, amikor becsuktam a könyvet, hanem egy kicsit az élet fogytáig.

Másként?

Igen, valahogy másként, bár nem feltétlenül másképpen. Csak mélyebben, tisztábban, igazabban, mint addig.

Tele vagyunk félmozdulatokkal. Féligazságokkal, felemás ítéletekkel. Fölsejlő, de soha végig nem gondolt gondolatokkal. A könyvek – a jó könyvek – végig kimondatják velünk a befulladás mondatot, kiegészítik, kikerekítik a bizonytalan ítéletet, valójában nem másvalakivé alakítják át az embert a jó könyvek, hanem önmagává fejlesztik.

Hiszek a lélekvándorlásban.

Valamilyen határfokkal a lélek – a szellemi-érzelmi világ – is átöröközhető az utód-nemzedékekre. Hajdanán csak szóban, újabban képekben is.

De a könyvek határfoka ezeknél ezerszeresen nagyobb.

Madarat tolláról – embert könyvtáráról.

A könyvtárban az olvasó a középpont. Őt veszik ezerszám körül a múlt és jelen nagyjai, szellemóriásai; mind vele akar társalogni, őt hívogatja a polcokról. Kedvére válogathat köztük aznapki társalkodó partnert, titkos tanácsost; megvallathat-

ja őket, mindennap a legnagyobbakat, a legbölcsebbeket a világról, az emberről, az életről, de még az éppen szorongató személyes gondjairól is.

Szakállas, világszerte köztiszteletnek örvendő ember emelkedett szólásra, de mindenki számára magától értetődő volt, hogy nem a tekintélyesen hosszúra növesztett szakáll biztosítja viselője számára a közmegebecsülést, hanem művei, maga az életmű garantálja a reputációt. **George Bernard Shaw** (írói nevén G. B. Shaw; Dublin, Írország, 1856. július 26.–Ayot St. Lawrence, Anglia, 1950. november 2.) ír drámaíró. Munkásságát 1925-ben irodalmi Nobel-díjjal honorálták. William Shakespeare után az ő műveit játsszák leggyakrabban az angol nyelvű színházakban. *Annak az írónak, aki nem egyetlen kor, hanem az örökkévalóság számára osztja közhelyeit, az a jutalma, hogy minden kor olvashatatlanak találja.*

A világ egy könyvből nemigen szokta azt a tanulságot levonni, amelyet a szerző akart belehelyezni.

Senki se higgye, hogy a költők és művészek a romantikus lények, s olvasóik és nézőik a röghöz tapadt, prózai lelkek.

Bátran kijelenthetem, hogy miután évekig tanulmányoztam a magyar nyelvet, meggyőződésemmé vált: ha a magyar lett volna az anyanyelvem, az életművem sokkal értékesebb lehetett volna. Egyszerűen azért, mert ezen a különös, ősi erőtől duzzadó nyelven sokszorta pontosabban lehet leírni a parányi különbségeket, az érzelmek titkos rezdüléseit.

Ezzel a nem várt vallomással zárult tehát G. B. Shaw rövid felszólalása a magyar nyelvről, amelyet senki sem gondolhatott pusztán a vendéglátók iránti udvariassági gesztusnak, hiszen ez összeegyeztethetetlen lett volna a szónok meg nem alkuvó (a hízelkedést hírből sem ismerő, olykor nagyon is odamondogató, ironikus) lelki alkatával, hosszú és hiteles pályafutásával.

Mozgolódás kezdődött elől a sötétbordó drapériával borított hosszú asztalnál; a rendezőbizottság elnöke, maga az intézet kinevezett igazgatója kért szót, hogy szünetet rendeljen el: „Szíves engedelmükkel, tartanánk most egy félórás szünetet; a büfét a földszinten találják; munkatársaink készséggel szolgálnak hideg és meleg ételekkel, frissítőkkal, üdítőkkal, kávéval. Akik komplett ebédet szeretnének elfogyasztani, azoknak jó szívvel tudom ajánlani az épülettel szemben, az utca túloldalán üzemelő, baráti árai miatt sokak által kedvelt, jó nevű éttermet. Óra egészkor találkozoznánk akkor ugyanitt, kérném szépen a pontos megjelenést! Köszönöm.”

Nos, itt volt hát a remek alkalom, hogy kiszellőztessem kissé a fejemet; egy kellemes rövid sétával az intézmény gondozott kertjében megmozgassam kicsit elmacskásodott tagjaimat; azután pedig egy hűvös kőpadra letelepedve, elfogyaszszam az odahaza csomagolt, magammal hozott szerény uzsonnámat. (Már mindent, ugye, álmomban.)

Koncz Károly

Megkésett könyvismertető

Az Európa Könyvkiadónál 2005-ben jelent meg John Lukacs *Egy nagy korszak végén* című munkája (az eredeti mű 2002-ben a Yale University Press kiadásában látott napvilágot). Meg kell indokolni, hogy hét, illetve tíz év után miért érdemes ismertetni a könyvet a 3K-ban. Először is, mert a recenzensnek most jutott a kezébe. Ez még nem lenne elegendő indok. Recenzens viszont több ismerősét megkérdezte – olvasott, tájékozott embereket –, hogy olvasták-e, a válasz, egy kivételtől eltekintve: nem. Ez már nyomós indoknak tűnt. Ezen kívül több vonatkozásban közvetlenül is érinti szakmánkat. És talán a legfőbb indok: ma is aktuális a mondanója.

Köszönet illeti a 3K szerkesztőit, hogy helyt adtak a könyv ismertetésének, és elnézést kérek azoktól, akik már olvasták a könyvet. Ők sem lehetnek kevesen, mert a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtárában lévő példány már agyonolvasottnak tűnik.

John Lukacs korunk egyik legismertebb történésze, aki 1924-ben Magyarországon született Lukács Jánosként. Apja katolikus orvos volt, anyja katolizált zsidó származású polgári család gyermeke. Ez utóbbi azért fontos, mert Lukács szerint katolikus hitét anyai ágról kapta. Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem történelem szakán végezte. Származása miatt a nyilas korszakban emigrációban élt. Tanulmányait 1946-ban a Cambridge-i Egyetemen folytatta. Magyarország szovjet megszállása miatt az USA-ba emigrált. Ott tanított 1947–1994 között a Chestnut Hill College (Philadelphia) történelem tanszékén. 1974-ig a tanszék vezetője volt. Vendégprofesszorként tanított a Columbián, Princetonban és a John Hopkinson. Az ELTE-n, a Corvinuson és a Közép-európai Egyetemen is tartott előadásokat. 2000-ben megkapta a Corvin-láncot, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem díszdoktora. Hosszú évekig elnöke volt az amerikai katolikus történészek szövetségének. Ezek az adatok azért érdekesek számunkra, mert világossá teszik, John Lukacs hívő katolikus, ami az ismertetendő könyv szempontjából is fontos tény. Lukacs több mint húsz könyvet írt, publikációinak száma meghaladja a négyszázat.

Lukacs szerint a szóban forgó könyv nem tudományos munka, hanem esszé, amelynek hiányosságai között említi, hogy – ha csak néhány esetben is – azokat a gondolatait foglalja össze, amelyeket korábbi könyveiben már megfogalmazott.

„*Régóta tudom, hogy mi, nyugati emberek egy korszak végéhez közeledünk, annak a korszaknak a végéhez, amely körülbelül ötszáz évvel ezelőtt kezdődött*” – így kezdi Lukacs a könyvét. Az ókor–középkor–újkor időrendi felosztás a nyugati világon kívül nem alkalmazható más országokra és civilizációkra: ez Európa kora volt. Mintegy ötszáz évvel ezelőtti időig az *európai, keresztény és fehér* szinte szinonimák voltak. A felfedezések után Amerika, Ausztrália, Afrika, Ázsia is az európai kultúra befolyása alá került. A XX. század végére, noha az eredetileg európai

intézmények, iparágak, szokások, művészeti kifejezési formák, törvények sok helyen megmaradtak, Európa kora véget ért. (Talán Lukacs megállapítását igazolja az is, hogy az Európai Unió az alkotmányában megtagadta a keresztény gyökerekre történő utalást.)

Az 1914-et megelőző két évszázad a polgári állam kora volt: a pénz kora, az ipar kora, a városok kora, a magánélet kora, a család kora, az iskolai oktatás kora, a könyv kora, a képviselői rendszer kora, a természettudomány kora és a kibontakozó történelmi tudat kora. Az utolsó kettőt kivéve most e jellemzők közül mindegyik halványul, hanyatlik. A pénz egyre inkább virtuálissá válik. A termelésben mind kevesebben vesznek részt, a fogyasztás termelése fontosabb, mint az ártermelés. A válás intézményesülése, az abortusz, a nők munkába állása a családokat rendíti meg. Az oktatás inflálódott: bár a gyerekek egyre több időt töltenek az iskolában, nő azoknak a száma, akik nem tudnak rendesen írni, olvasni. Az oktatás inflálódása sok tekintetben összefügg az olvasás hanyatlásával: egyre több nyomtatott anyag jelent, jelenik meg képekkel, ehhez járul a televízió, a mozgóképek, az emberek jelentős része vizuális lett verbális helyett, szűkült a koncentrációképességük. Szintén az újkor végének jellemzője a hihetetlen mennyiségű információhoz való hozzáférés lehetőségeinek bővülése. Ugyanakkor ezeknek az információknak igen jelentős része értelmetlen. Az információkat szállítók gyakran a szórakozás mellé vagy fölé rendelik az információkat. A kommunikáció fejlődése lehetővé teszi az ember számára, hogy egy pillanat alatt láthassa a világ távoli tájain élő embereket, beszélhesen velük, miközben az igazi kommunikáció, vagyis amikor az emberek, beleértve a szülőket és gyermekeket, férjeket és feleségeket, sőt még a szeretőket is, egymással beszélgetnek, egymásra figyelnek és meghallgatják egymást – egyre ritkább lett, azaz a személyes kommunikáció hanyatlásban van. Az emberiség eljutott oda, hogy a természetet és az emberiséget fenyegető veszélyek valóban reálisak: nemcsak a felhalmozott fegyverek, hanem az ipar okozta környezetszennyezés, a génmanipuláció stb. visszafordíthatatlan katasztrófához vezethet. Bár Lukacs ezzel összefüggésben elismeri és méltányolja a környezetvédők törekvéseit, de fenntartásait is hangsúlyozza, mivel a környezetvédők sok esetben emberellenesek is, a természet és a vadon kultusza jegyében szeretnék az embereket kitiltani onnan.

Egy korszak végén járunk, amikor elérkeztünk a történelemnek abba a szakaszába, amikor el kell kezdenünk gondolkodni magáról a gondolkodásról. Át kell gondolnunk, mit jelent a haladás, a történelem, a tudomány, tudásunk korlátozottsága és helyünk a világban. Ezekre a kérdésekre próbál választ adni a könyv szerzője.

A természettudományos gondolkodás (beleértve a műszaki gondolkodást is) mellett egyre nyilvánvalóbb a *történelmi gondolkodás* jelenléte és fontossága. Valaminek a története az maga az a valami. „*A történelem nem társadalomtudomány, hanem az emberi gondolkodás elkerülhetetlen formája.*” Előrefelé élünk, de csak hátrafelé tudunk gondolkodni. Ha a jövőről írunk, azt úgy tesszük, hogy emlékezünk rá. Éppen ezért lehetetlen megjósolni a jövőt. Lukacs nem is próbálkozik vele. A történelem nem csupán a tények rögzítése, hanem beletartozik az is, amit az emberek az emlékezetben őriznek a múltból. Az emberi és történelmi tudásban elkerülhetetlen a személyes és részvevő elem. „*En fiatal koromtól kezdve ... gondolom: hogy (s talán különösen a demokratikus korban és a demokratikus társadalmakban) a legfontosabb az, amit az emberek gondolnak és amit hisznek – és a tár-*

sadalom anyagi felépítménye, kezdve a felszínes divatoktól az anyagi javakon át az intézményekig, azok következménye.”

Régóta időszerű lenne annak felismerése, hogy az eszmék nem léteznek azoktól függetlenül, akik és amikor képviselik és kifejezik őket. A történésznek nem az a feladata, hogy a tökéletes igazság megállapítására törekedjék, hanem törekedjék az igazság keresésére, a tudatlanság és a valótlanok csökkentése révén. A mai embernek megnőtt az érdeklődése a történelem iránt, ezzel együtt az tapasztalható, hogy a népszerű történelmi munkák jobban fogynak, mint a regények.

A tudományos megismerés kérdése című fejezet érdekes (reveláció?) lehet a dialektikus materializmus emlőin nevelkedett generációknak. *„Létezik a hit, hogy az emberiség anyagi és szellemi hatalmának növekedése mindig haladást jelent. Ennek azonban megvannak a maga, elsőre nem mindig látható korlátai. És minél inkább beleütközik a haladásba vetett hit és az ebben rejlő optimizmus ezekben a határokba, annál nagyobbak a veszélyek.”* (W. Heisenberg: *Das Naturbild der heutigen Physik*, Hamburg, 1955).

Descartes és Newton objektivizmusának és determinizmusának a mechanikus világban megvan a maguk létjogosultsága: a technika világának eredményeitől kezdve az űrrakétán át az internetig meghatározói az emberiség történetének. Werner Heisenberg azonban kimutatta és be is bizonyította, hogy bizonyos (szubatomi) helyzetekben sem a klasszikus objektivitás, sem a mechanikus okság nem érvényes. A fizikus megfigyelő tevékenysége – mérésre tett kísérlete – befolyásolja tárgyának mozgását vagy helyzetét, azaz az anyag valóságának a vizsgálata elválaszthatatlan a tudós beavatkozásától, gondolkodásától és céljaitól. Az elemi részecskék helyzete és sebessége nem határozható meg egyszerre. Az ember tehát nem magyarázhat és nem tudhat meg mindent. Amikor ezt felismeri, az nem szegényíti, hanem gazdagítja az emberi elmét. A megfigyelő és a megfigyelt közötti kapcsolat nemcsak a fizika világában érvényes, hanem a társadalomban is: gondoljunk csak a reklámok vagy a közvélemény-kutatások eredményeinek befolyásoló hatásaira.

„Minden zúgás-bongás, a »modernitás« minden zajossága ellenére a huszadik század nagyrészt szellemi (és művészi) stagnálás százada volt. Ennek egyik bizonyítéka a szellem olyan »modern« mestereinek tartós hírneve, mint Darwin, Marx, Freud, Einstein, akik mindannyian tudósnak tekintették magukat.” A darwinizmus lényegében tagadja az ember és más élőlények közötti alapvető különbséget. Nem kell hívőnek lenni ahhoz, hogy az ember ezt elutasítsa. Marx elmélete már az I. világháború kezdetén csődöt mondott, amikor kiderült, hogy a nacionalizmus győzött az internacionalizmus felett. Marx jobban tette volna, ha a tőkefelhalmozás helyett ennél nyilvánvalóbb jelenséget figyelt volna meg, a vélemények felhalmozódását, ami szintén a tudatban játszódik le, és nem a pénzzel, hanem a tömegek tudatának manipulálásával kapcsolatos. Ennek következménye volt például, hogy Hitler Németország kancellárja lett, és hihetetlen népszerűségre tett szert. A vélemény-felhalmozódás dönti el a választásokat és a legtöbb demokrácia történetét. A freudizmus alapvető hibája a tudatos gondolkodás elhanyagolása. Ő is, akárcsak Darwin, Marx, Einstein, determinista volt és maradt. *„Úgy gondolta, ugyanazok az okok ugyanazokat a hatásokat váltják ki minden emberi tudatban éppen úgy, mint minden anyagban vagy gépben – a millió olyan eset és bizonyíték ellenére, amikor a tudat behatolása megváltoztat minden látszólag, de csak látszólag logikus ok-*

okozati viszonyt.” Einsteint 1999. december 31-én a *Time* magazin a Huszadik Század Legnagyobb Emberének választotta. De Einstein nem akarta elfogadni Heisenberg felfedezéseit és jelentésüket; „*életének utolsó harminc éve terméketlen volt, olykor megpróbálta nehézkesen cáfolni a határozatlansági elvet, de hiába.*” Niels Bohr mondta, hogy a fizikának nem feladata azt kideríteni, hogy mi a természet. „*A fizikának azzal kell foglalkoznia, hogy mit tudunk mondani a természetről.*” Darwin, Marx, Freud, Einstein koruk gyermekei voltak, részei a történelemnek, a mi történelmünknek is. „*De az újkor végéhez érve ki kell mondanunk, hogy nem voltak sem proféták, sem az újkor legnagyobb elméi.*”

Az emberi tudat mélysége és nagysága nem jelenti egyúttal az emberi agy intelligenciájának elismerését. „*Az élet intellektualizálása, az emberek, valamint az emberi gondolatok és tapasztalatok absztrakt intellektuális kategóriákba rendezése mindig tökéletlen. A gondolkodás behatolása az események struktúrájába lehet jó vagy rossz. De ennek a behatolásnak (és korlátainak) tudatos felismerése végső soron csak jó lehet.*” És ehhez kapcsolódik a számítógépek tökéletlensége. A számítógép információkat tárol és kezel. Hogy ezt megtehesse, osztályozni, kategorizálni kell az információ elemeit, ez homogenizáláshoz vezet, ennek során a minőségek és még a különbségek is az előre kialakított programozott kategóriák függvényévé válnak. Az emberi életet és az emberi elmét viszont inkább tendenciák kormányozzák. Lehet, hogy úgy tűnik, miszerint az újkor végén az emberek teljesen behódolnak az anyagnak. De az a szellemi szomjúság és éhség, amely egy korszak végén megjelenik, és amit a materializmus nem tud kielégíteni, azt a veszélyt hordozza magában, hogy különféle hamis ideologizmusok kezdenek hódítani.

A fizikusok tudása korlátainak – Lukacs szerint – döbbenetes módon megfelelően történelmi tudásunk – azaz az ember más emberekkel kapcsolatos tudása – elkerülhetetlen korlátainak. „*Nincs többé kettősség. Nincs többé szellem és anyag abszolút szétválasztása. A világ többé nem objektumokból és szubjektumokból áll. Nincs tudomány tudósok nélkül. Csak egyfajta emberi tudás volt – és van. Hah!*” Ennek illusztrálására szolgál a következő, Adolf Hitlerrel kapcsolatos tudásunk problémája. Ennek ismertetésétől – bár igen érdekes olvasmány – most, terjedelmi okokból, tekintsünk el.

„*Mindennek van történelme, még a történelemnek is. Minden érvnek, minden törvénynek, minden tételnek, minden hipotézisnek van története – ami azt jelenti, hogy nem lehetnek tökéletesek, teljesek vagy örökkön változatlanok. Emiatt elsődleges a történelmi gondolkodás a »természettudományos« gondolkodással szemben. És mindkét fajta gondolkodás korlátainak felismerése olyan mértékben megfelel egymásnak, hogy most, több mint négyszáz év után, eljött annak az ideje, hogy felismerjük, csak egyetlen fajta tudat létezik, amely függ az emberi lény elkerülhetetlen korlátaiktól. Ez a felismerés az újkor végén jelenhet meg, amelynek két nagy vívmánya a tudományos módszer feltalálása és alkalmazása, illetve a történelmi tudat kibontakozása volt.*” Ez utóbbi nem kevesebbet érint, mint az ember önmagáról való tudását. Ezzel indítja Lukacs könyvének ötödik, befejező fejezetét, amelyik *A világegyetem középpontjában* címet viseli. Ebben a fejezetben érkezik el „*e könyv legmegdöbbentőbb állításához. Minden elfogadott eszmével ellentétben, most, egy korszak végén fel kell ismernünk, hogy mi itt, a mi földünkön, a világegyetem középpontjában léteünk. Nem mi teremtettük a világegyetemet. De a világegyetem a mi találmányunk, és mint minden emberi és szellemi találmány,*

időhöz kötött, relatív és potenciálisan esendő.” Számos módon és szinten a koper-nikuszi–newtoni rendszer alkalmazható marad, és bizonyos korlátozott szinten igaz is. Ezzel szemben Descartes eszménye a tudományos módszerről, az objektivitásról, a *cogito, ergo sum*-ról nem. Ezt kísérli meg átfogalmazni Lukacs a következőképpen: „*sum, ergo cogito – vagy még inkább, sum, ergo cogito, ergo sum. Létezem, tehát gondolkodom, és gondolkodásom tudatossága ad újabb dimenziót létezésemnek.*” Az ember, törekénységével, esendőségével a legkomplikáltabb szervezet – beleértve természetesen tudatosságát, képzelőerejét – az egész világegyetemben. „*A csoda, ebben a hideg és rémisztő univerzumban, a mi meleg földünk, a csoda, ezen a világon, a mi emberi létezésünk.*” Így, könyve végén nem tudja elkerülni Lukacs az Istenre való utalást. És itt megtorpan tudásunk, megértésünk, képzeletünk is. „*Nem tudjuk tudományosan – vagy logikailag – »bizonyítani«, hogy Isten létezik. De nem tudjuk bizonyítani Isten létezésének lehetetlenségét sem: mert az egész világegyetemben talán az Isten szó jelentése az egyetlen olyan jelentés, amely tudatunktól függetlenül létezik.*” ... „*Hogyan hiszek? – amivel a huszadik században minden őszintén hívő embernek szembe kell néznie. E kérdésen belül szükségképpen terjedő felismerés, hogy a vallás minőség dolga, összefügg azzal a felismeréssel, hogy az önismerethez szükségképpen hozzátartozik Isten ismerete, legalábbis bizonyos mértékben. És összefügg annak belátásával is, hogy a világot és Istent egyaránt tapasztaljuk belülről kifelé és kívülről befelé.*”

A könyv témája nem a világ vége, hanem egy korszaké. Erre kíván figyelmeztetni. Műfaja az esszé, azaz próbálkozás a józan ész használatára. A szerző olvasói józan eszéhez folyamodik: „*Kérem őket, hogy gondolkodjanak – igen, a történelem jelenlegi szakaszában –, és csak remélni tudom, hogy egyesek számára könyvem zenéjéből kihallatszik az igazságnak legalább valami halvány visszhangja.*”

(Lukacs, John: Egy nagy korszak végén. Ford. M. Nagy Miklós. Bp., Európa, 2005. 214 p.)

Poprády Géza

Budapesti középiskolai tanárok olvasási és könyvvásárlási szokásai

Péterfi Rita szociológus – miután felmérte a 20 és 30 év közötti magyar fiatalok olvasási és könyvvásárlási szokásait* – 2011 tavaszán végezte el azt a vizsgálatot, amelyről „*Befolyásos*” emberek: a pedagógusok és a könyvek című kötetében szá-

* Péterfi Rita: A Harry Potter-nemzedék és a könyvek. A fiatalok olvasási és könyvolvasási szokásairól 2010-ben. Budapest, Hatágú Síp Alapítvány, 2010. 42. p. Ism: Nagyvárad Enikő: Friss kutatás magyar fiatalok olvasási és könyvvásárlási szokásairól. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 12. sz. 60–64. p.

mol be. A szerző a Hatágú Síp Alapítvány által kezdeményezett kutatásában budapesti középiskolai tanárok** olvasási és könyvvásárlási szokásait vizsgálja.

A Gutenberg János Könyvkereskedelmi Szakközépiskola diákjai a főváros 21 kerületének 50 középiskolájában 300 pedagógust (72% nő, 28% férfi; az átlagéletkor 42,8 év) kerestek fel. A kutatás kérdőíve „Kérdőív pedagógusok könyvolvasási- és vásárlási szokásairól” címmel a kötet mellékletében található meg.

A *könyvolvasás* tekintetében a szerző megállapítja, hogy a megkérdezettek 58 százaléka rendszeres olvasó, azaz havonta legalább egy könyvet elolvas. Leginkább a klasszikus szerzők műveit kedvelik (74,3%), legkevésbé a fantasztikus (21,3%) és az ezoterikus (14,0%) irodalmat. A legkedvesebb szerzők listájának élén mindkét nemnél azonos szerzők: Mikszáth Kálmán, Wass Albert és Dosztojevszkij áll. A hölgyeknél Szabó Magda, Márai Sándor és García Márquez, a férfiaknál Rejtő Jenő és Asimov került még a leginkább kedvelt szerzők közé. A legmeghatározóbb olvasmányélmények összesített listájának első öt helyén az alábbi művek szerepelnek: Márquez: *Száz év magány* (15 szavazat); Gárdonyi Géza: *Egri csillagok* (11 szavazat); Bulgakov: *A Mester és Margarita* (11 szavazat); Tolkien: *A Gyűrűk Ura* (11 szavazat); Szabó Magda: *Abigél* (10 szavazat). A jelenleg vagy legutóbb olvasott könyvek lenyűgözően bőséges, sokszínű listájának élére három mű került: Szabó Magda: *Régimódi történet*; Ken Follett: *A titánok bukása*; Tolsztoj: *Háború és béke*. A megkérdezett pedagógusok többsége a könyvbeszerzés forrásaként a vásárlást (32%) jelölte meg.

A *sajtóolvasás* tekintetében megállapítja a szerző, hogy a pedagógusok 86 százaléka rendszeresen olvas nyomtatott sajtótermékeket. A legkedveltebb napilapok (a nyomtatott és az elektronikus sajtótermékeket együtt vizsgálva) összesített rangsorának élére a *Magyar Nemzet* került, második a *Népszabadság*, harmadik az ingyenes *Metropol*, negyedik az *origo.hu*, ötödik az *index.hu*. A hetilapok összesített listáját a *HVG* vezeti, majd az *Élet és Irodalom*, a *Nők Lapja*, a *Magyar Narancs* és a *Heti Válasz* következik. A folyóiratok összesített kedveltségi listáján az első a *National Geographic*, a második a *História*, harmadik a *Rubicon*, negyedik a *Természet Világa*.

A mintában szereplő pedagógusok csupán 17 százaléka nyilatkozott úgy, hogy egyáltalán nem *televíziózik*. A televíziót nézők közül a megkérdezettek 50 százaléka naponta teszi ezt, 30 százalék hetente; havonta vagy még ennél is ritkábban 4 százalék.

A *számítógép- és internethasználat* esetében a szerző kiemeli, hogy a pedagógusok 83 százaléka esetében „... ez már beépült a rendszeres, napi tevékenységek sorába, s a 13%-nyi kisebbség is hetente több alkalommal használja a számítógépet.” (22. p.)

A *családi könyvtárak* jellemzői között nem okozott meglepetést, hogy valamennyi pedagógus úgy nyilatkozott, hogy van otthon könyve. 500 kötet feletti házikönyvtárról számolt be a megkérdezettek 65 százaléka, csupán egy százalék adta azt a választ, hogy 1–50 közötti kötettel rendelkezik.

** A debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola, Zeneiskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény 15 pedagógusa által kitöltött kérdőívek elemzésével a szerző önálló fejezetben („Zenepedagógusok és az olvasás”, 40–42. p.) foglalkozik.

A *könyvtárakkal való kapcsolat* elgondolkodtató: az adatfelvétel idején a megkérdezettek több mint fele (59%) volt könyvtári tag, ugyanakkor 24 százalék több könyvtárban való aktív tagságról számolt be. A pedagógusok egy százaléka soha sem volt tagja semmilyen könyvtárnak. 40 százalék egykor rendelkezett könyvtári tagsággal, jelenleg viszont nem. Az aktív tagok könyvtárhasználati gyakoriságára az alábbi adatok a jellemzőek: a legtöbben – 24 százalék – havonta járnak könyvtárba. 10 százalék hetente, 8 százalék hetente többször, 10 százalék negyedévente, 4 százalék félévente, 6 százalék még ennél is ritkábban látogat el könyvtárba.

Mi jellemzi a *könyveszerzést*? A keresett könyvről való értesülés forrás szerinti megoszlása a következő: barát, ismerős ajánlásából 75 százalék; az interneten olvasott róla 70 százalék; könyves lapokból, folyóiratokból 40 százalék; napilapok, hetilapok, folyóiratok könyvkritikájából 38 százalék; könyvkiadók prospektusából 38 százalék; rádióban elhangzott könyvismertetésből 22 százalék; könyvesbolti hirdetőtáblákról 20 százalék; utcai plakátról 17 százalék; televíziós reklámból 9 százalék. A vásárlások helyszínének kiválasztását leginkább a könyv ára határozza meg, azaz a legfőbb szempont, hol lehet a keresett könyvet a legolcsóbban, például kedvezménnyel beszerezni. A megkérdezettek körében a legnépszerűbb könyvvásárlási helyszín a nagy könyvesbolti hálózatok egy-egy üzlete.

A megkérdezettek 40 százaléka látogatja a *könyvszakma rendezvényeit*: a legtöbben (33%) az Ünnepi Könyvhétre látogatnak el.

A *vásárlói elégedettség*re rákérdezve kiderült, hogy a pedagógusok az antikváriumokkal a legelégedettebbek (a könyvesbolti személyzetet az alábbi szempontok alapján értékelték: segítőkészség; tájékozottság; udvariasság; tapintatosság; kínálat más lehetőséget). Megállapítható, hogy a nagyobb hálózatok boltjai többnyire az elégedettségi lista végére kerültek (pl. Libri, Alexandra).

A kutatás érdekes kérdésköre *az olvasás és a család* kapcsolatát térképezte fel. A szerző megállapítja, hogy a legtöbb pedagógus körbeveszi gyerekeit az olvasást támogató tevékenységekkel, pl. mesélés, közös könyvtárba vagy könyvesboltba járás, különféle sajtótermékek előfizetése. A szerző megállapítja, hogy „... *minél nagyobb számban található az otthoni könyvespolcokon könyvek, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy az adott személy saját gyerekeivel könyvtárba is járni fog.*” (39. p.)

A kérdőíves vizsgálat keretében rákérdeztek *az órákra történő felkészülésre* (időtartamára, módjára), valamint az olvasás, a könyv- és könyvtárhasználat megszerettetésére irányuló egyéni módszerekre is. Kiemelésre kerültek a leggyakoribb módszerek, valamint élvezetes ízelítőt kapunk a pedagógusok kreativitását, elhivatottságát tükröző egyedi megoldásokból is.

A szerző összegzésében megállapítja, hogy a felmérés adatai – valószínűsíthetően pozitív irányban – eltérnek az országos átlagtól.

(Péterfi Rita: „Befolyásos” emberek: a pedagógusok és a könyvek. Budapest, Hatágú Síp Alapítvány, 2011. 53 [10] p.)

Nagyvárad Enikő

„Jöttek királyok, hercegek, grófok, válogatott cigánylegények” – a népmese közösségformáló ereje –

VIII. Országos népmese-konferencia
A népmese napja, Kaposvár, 2012. szeptember 27–29.

Népmeséinket szeptember végén, Benedek Elek születése évfordulóján ünnepeljük. Egyre több mesehallgató tapasztalja, hogy a meséknek kortól függetlenül helye van az életünkben. Aki elfejtette, hogy felnőttként is szüksége van a mesékre, a gyerekekért újra előveszi, újra megéli a varázslatot, talán vissza is talál hozzá.

A mesemondó és hallgatósága között szoros, alkotó kapcsolat teremődik, ebben éled újjá a mesebeszéd. Napjainkban újra vannak közösségek, amelyek a hagyományt életben tartva – vagy épp új hagyományt teremtve – mindennapjaik részének tekintik a meséket. Tanuljunk tőlük, hogy meséink ne maradjanak a tarisznyánkban, vegyük elő őket, tápláljuk velük közös életünket!

Csont vagy hús?

„Rendszerint Mátyás szórakoztatta a többi katonatársát. Időnként abbahagyta a mesélést, kevés csend után azt mondta: »Csont!« Aki még ébren volt, az ráfelelt: »Hús!« Ha jött válasz, tovább ment a mese, ha már senki nem felelt, abbahagyta a mesemondást.”

Eperjessy Ernő: Balogh Mátyás, a mesemondó

A mesemondó **Benedek Elek** életművének része volt a népmesék ápolása mellett a közösségek szervezése és felvirágoztatása is. A népmeséket a mindenkori közösségek válogatták és hagyományozták tovább, mesei tudást adva át a következő generációnak. A szöveghagyományban a legkülönfélébb mesei történetek és változatok maradtak ránk, hogy minden élethelyzetünkre választ adjanak és tápláljanak – csodával, hittel vagy épp humorral.

A cigány közösségek sok esetben a mai napig mesei hagyománnyal élők, ezért a **VIII. Országos népmese-konferencián a cigány népmeséké lesz a főszerep.**

Idei témánk: a közösségi mesemondás és a mese kultúráközvetítő ereje. Ennek kapcsán szeptember 27–29-én, a Kaposváron tartandó országos konferenciánk előadásait mesés gyerek- és családi programok kísérik.

CSATLAKOZÁS

Kiemelten fontosnak tarjuk hogy idén is minél többen jelezzék csatlakozási szándékukat a nepmesenapja@gmail.com címen. Levelükben, kérjük, írják le röviden az általuk tervezett rendezvényt, programot. Az országos népmeseprogramokról honlapunkról így bárki könnyen tájékozódhat, ötleteket szerezhet, ihletet nyerhet.

Kérjük az intézmények, nagy- és kisközösségek vezetőit, családok tagjait, olvassanak, hallgassanak, mondjanak népmeséket, hogy ki-ki tanulhasson belőle, és aki nem hiszi, utánajárhasson!

Válaszoljunk hát együtt Mátyásnak: „**Hús!**”!

Következő számunkban írunk Csiby Mihály kisgrafikai kiállításáról, amely 2012. szeptember 10-éig látogatható az Országos Széchényi Könyvtár V. emeletén, a Plakát- és Képzőművészeti Múzeum előtti térben.